

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA PILI

Kikao cha Tano – Tarehe 1 Februari, 2016

(Bunge Lillianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Spika (Mhe. Job Y. Ndugai) Alisoma Dua

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae. Tunaendelea na Mkutano wetu wa Pili, Kikao hiki ni cha Tano. Katibu!

HATI ZA KUWASILISHA MEZANI

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani na:

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO:

Mapendekezo ya Mwelekeo wa Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali katika Mwaka wa Fedha 2016/2017.

Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali katika Mwaka wa Fedha 2016/2017 pamoja na masahihisho.

MHE. JOSEPH S. KANDEGE (K.n.y MWENYEKITI WA KAMATI YA BAJETI):

Taarifa ya Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti juu ya Mapendekezo ya Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali, pamoja na Mwongozo wa Kuandaa Mpango wa Bajeti ya Serikali katika Mwaka wa Fedha, 2016/2017.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y MSEMAJI MKUU WA KAMBI YA UPINZANI WA WIZARA YA FEDHA NA MIPANGO):

Taarifa ya Msemaji Mkuu wa Kambi ya Upinzani wa Wizara ya Fedha na Mipango, juu ya Mapendekezo ya Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali, pamoja na Mwongozo wa Kuandaa Mpango wa Bajeti ya Serikali katika Mwaka wa Fedha, 2016/2017.

MASWALI NA MAJIBU

SPIKA: Maswali, tunaanza na Ofisi ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, swali la kwanza ni la Mheshimiwa Mwantumu Dau Haji, Mbunge wa Viti Maalum.

Na. 47

Mpango wa Serikali Kususuru Vijana na Dawa za Kulevya

MHE. MWANTUMU D. HAJI aliuliza:-

Vijana ndiyo nguvu kazi ya kutegemea katika Taifa hili na ulimwenguni kote. Kwa bahati mbaya, vijana wetu wengi wameathirika sana na madawa ya kulevya kiasi kwamba, badala ya kuwa nguvu kazi, imekuwa ni mzigo mkubwa kwa familia zao na Taifa kwa ujumla.

Je, Serikali imejipanga vipi kuona inawanusuru vijana katika janga hili?

MHE. DKT. ABDALLAH S. POSSI - NAIBU WAZIRI, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri Mkuu napenda kujibu swali la Mheshimiwa Mwantumu Dau Haji, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali inatambua kuwa, matumizi ya dawa za kulevya yana madhara mengi kwa watumiaji, familia na jamii kwa ujumla. Ili kuwanusuru vijana wetu na madhara hayo Serikali imechukua hatua zifuatazo:-

1. Kuongeza juhudi za dhati za kimkakati za kuhakikisha za kuhakikisha wale wote wanaojihusisha na biashara hii haramu wanakamatwa na kuadhibiwa vikali kupitia Sheria Na. 5 ya mwaka 2015.
2. Kuendeleza huduma njema na endelevu ya Serikali ya kutoa matibabu kwa watumiaji wa dawa za kulevya katika hospitali na vituo vya wagonjwa wa akili nchini, ili kuwasaidia watumiaji wa madawa hayo kuacha.
3. Kuendelea kuratibu na kusaidia kusambazwa kwa nyumba za ushauri nasaha na upataji nafuu (*Sober Houses*) na huduma za kuwafikia watumiaji katika miji mbalimbali nchini.
4. Kuanzisha huduma ya tiba kwa kutumia dawa ya *methodone* katika hospitali zetu.

SPIKA: Mheshimiwa Mwantumu ameridhika, aah! Amesimama, swali la nyongeza Mheshimiwa Mwantumu Dau.

MHE. MWANTUMU D. HAJI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Pamoja na majibu mazuri aliyoyasema Mheshimiwa Waziri, naomba niongeze swali langu la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, kuna Askari Polisi ambao kwa maksudi wanafumbia macho masuala ya biashara za madawa ya kulevya katika kuhakikisha mipango ya Serikali ya kudhibiti madawa ya kulevya inafikiwa. Je, kutakuwa na utaratibu gani wa kuwadhibiti Askari ambao hawaendi na kasi ya kupambana na biashara hiyo haramu ya madawa ya kulevya? *(Makofi)*

MHE. DKT. ABDALLAH S. POSSI - NAIBU WAZIRI, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU: Mheshimiwa Spika, labda niseme tu kutokuchukua hatua kuzuia uhalifu ni kosa la jinai kisheria. Kwa hiyo, nimwombe Mheshimiwa Mbunge, Wabunge wote au mwananchi yeyote mwenye taarifa kuhusu Askari ambaye kwa maksudi kabisa hajatimiza wajibu wake, aviarifu vyombo husika na Askari huyo atachukuliwa hatua za kisheria kwa mujibu wa sheria. *(Makofi)*

Na. 48

Migogoro ya Wakulima na Wafugaji

MHE. VEDASTO E. NGOMBALE aliuliza:-

Serikali katika awamu zote imekuwa ikiweka kipaumbele katika sekta ya Kilimo na Mifugo kwa umuhimu wake kwa maendeleo ya wananchi katika nchi yetu, lakini Wilaya ya Kilwa kama ilivyo katika maeneo mengine ya nchi yetu, imekuwa na migogoro inayotishia amani kati ya wakulima na wafugaji katika baadhi ya Vijiji vikiwemo vya Ngea, Kinjumbi, Somanga, Njianne, Namandungutungu na Matandu, kutokana na wafugaji kupitisha, kulisha, kunywesha na kuharibu mazingira katika mashamba ya wakulima na Hifadhi ya Misitu ya Vijiji kama Msitu wa Likonde, Mitarute na Bwawa la Maliwe katika Kijiji cha Ngea, ambacho hakipo katika mpango wa kupokea wafugaji:-

Je, Serikali inatoa wito gani kwa wafugaji wanaoruhusu mifugo yao kuwatia hasara na njaa wakulima na kuharibu mazingira ya baadhi, ili kuepusha uvunjifu wa amani ambao unaweza kutokea wakati wowote kuanzia sasa?

NAIBU WAZIRI WA TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais – TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Vedasto Edgar Ngombale, Mbunge wa Kilwa Kaskazini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli Wilaya ya Kilwa imekuwepo migogoro ya wafugaji na wakulima, hususan katika Vijiji vya Ngea, Kinjumbi, Somanga, Njianne na Namandungutungu. Ufuatiliaji umebaini kuwa sababu kubwa ya migogoro hii ni baadhi ya wafugaji kuingiza mifugo yao katika mashamba ya wakulima na baadhi ya wakulima kuingia katika maeneo ya wafugaji. Hivyo, migogoro hiyo inatokea panapokuwepo mwingiliano baina ya makundi haya ya wakulima na wafugaji.

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi iliandaa mpango wa matumizi bora ya ardhi kwa vijiji 14 vya Wilaya ya Kilwa ambao uliainisha maeneo kwa ajili ya kilimo, ufugaji, biashara, makazi na uwekezaji. Licha ya mpango wa matumizi bora ya ardhi kuandaliwa bado kumekuwa na tabia ya kutofuata sheria ya Ardhi Na. 13 na Na. 14 zote za mwaka 1999 na hivyo kusababisha mwingiliano usio wa lazima.

Mheshimiwa Spika, kutokana na tatizo la migogoro ya wakulima na wafugaji kuwa kubwa, ninawaagiza Mkuu wa Mkoa na Mkuu wa Wilaya, wote kuhakikisha kwamba suala hili linakuwa ajenda ya kudumu katika vikao vya Kamati ya Ushauri ya Wilaya na Mkoa na utatuzi wake ufanyike kwa njia shirikishi. Serikali haitasita kuchukua hatua kwa wale wote wanaokiuka Sheria, vikiwemo vitendo vya rushwa, hali ambayo imesababisha migogoro hii kuendelea kuwepo.

MHE. VEDASTO E. NGOMBALE: Mheshimiwa Spika, ahsante. Pamoja na majibu ya Mheshimiwa Waziri, lakini siyo kweli kwamba katika Wilaya ya Kilwa kuna wakulima wanaingilia maeneo ya wafugaji na kama hivyo ndivyo, Mheshimiwa Waziri anao uwezo wa kunitajia vijiji vitano ambavyo kuna migogoro ya wakulima kuingilia maeneo ya wafugaji, hiyo ni moja.

Mbili, kwa kuwa, mpango wa matumizi bora ya ardhi katika Kijiji cha Ngea haukutenga eneo kwa ajili ya wafugaji na kwa kuwa, Mkutano Mkuu wa Kijiji cha Ngea, ulishaamua wafugaji waondoke na kupata baraka za uongozi wa Wilaya. Mheshimiwa Waziri yuko tayari kuongozana na mimi kwenda kuona athari ambazo wakulima wamezipata lakini athari za hifadhi za misitu pamoja na Bwawa la Maliwe?

SPIKA: Mheshimiwa Edgar Ngombale, nilikuwa namtafuta Mheshimiwa Murtaza Mangungu, simuoni hapa! (Kicheko)

Mheshimiwa Said Jafo, majibu! (Kicheko)

NAIBU WAZIRI WA TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Spika, kusema kwamba hizi ni taarifa ambazo tumezipata, nikuhakikishie ndugu yangu Ngombale mimi niko tayari kwanza kufika Kilwa. Katika sehemu yako na pili naomba nikuhakikishie kwamba, nitafika Kilwa, siyo kwa ajenda hii tu ya wakulima na wafugaji peke yake hapana! Kuna mambo mengi ya kimsingi ya kuweza kuyafuatilia kule Kilwa ambapo ofisi yangu ina kila jukumu la kufanya hivyo ili wananchi waweze kupata huduma.

Mheshimiwa Spika, lakini suala zima la vijiji nikutaarifu kwamba, katika miaka ya nyuma kulikuwa na Mkuu mmoja wa Wilaya pale alikuwa anaitwa Nurdin Babu, katika hiki Kijiji cha Ngea ulichokizungumza japokuwa mwanzo wafugaji walikataliwa lakini baadaye Mkuu wa Wilaya alipokwenda kufuatilia baadhi ya wananchi walisema hapana, tunahitaji wafugaji waendeleo kuwepo.

Kwa hiyo, kwanza kuna changamoto kidogo katika maeneo yetu, lakini kubwa zaidi haya yanatokea ni nini mara nyingi sana wakati mwingine hata hawa Viongozi wetu wa Vijiji inakuwa ni tatizo, mwanzo wafugaji walikataliwa walipoingia pale, lakini baada ya kukaa muda fulani tayari sasa kukawa na mgogoro mpaka Mkuu wa Wilaya pale aliingia *site* na wananchi wamesema bwana sisi hapa hatuna matatizo kwa sababu wafugaji wamechimba kisima hapa, sisi tunaishi vizuri, Mkuu wa Wilaya nenda, leo hii suala hili limekuja! Hata hivyo, nimesema ngoja niyachukue haya kwa sababu lengo letu kubwa ni kuhakikisha kwamba Watanzania wanaishi katika hali ya usalama. Hii migogoro mwisho wa siku inahatarisha maisha ya wananchi wetu katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, hivyo nayafanyia kazi ndugu yangu, wala usipate hofu.

Na. 49

Tatizo la Maji katika Jimbo la Busanda

MHE. LOLESIA J. BUKWIMBA aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kumaliza tatizo la maji katika Jimbo la Busanda katika Halmashauri ya Wilaya ya Geita?

NAIBU WAZIRI WA TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Lolesia Jeremiah Bukwimba, Mbunge wa Jimbo la Busanda, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ili kutatua tatizo la maji katika Jimbo la Busanda, Serikali katika Bajeti ya Mwaka 2015/2016, imefanikiwa kupeleka shilingi bilioni 1.144 ambazo zinatumiwa kwa ajili ya kukamilisha ujenzi wa miradi ya maji katika Vijiji vya Luhuha, Nyakagomba, Chankolongo, Kabugozo, Chikobe, Chigunga, Inyala na Katoro, ambayo inaendelea kutekelezwa. Miradi hii ikikamilika itachangia kwa kiwango kikubwa kutatua tatizo la maji linalowakabili wananchi wa Jimbo la Busanda.

Mheshimiwa Spika, Serikali itaendelea kuboresha huduma ya maji katika Jimbo la Busanda na Maeneo mengine nchini kwa kadiri rasilimali fedha zinavyopatikana.

MHE. LOLESIA J. BUKWIMBA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Kwanza nianze kwa kuishukuru Serikali kwa kupeleka hizo fedha kwa ajili ya kukamilisha miradi. Hata hivyo, wananchi wa Busanda wangependa kujua kwamba ni lini sasa miradi hii itakamilika, maana imekuwa ni miradi ya muda mrefu sana na utekelezaji wa miradi hii ya Benki ya Dunia imekuwa ni ya muda mrefu sana?

Mheshimiwa Spika, swali la pili, kwa kuwa, Jimbo la Busanda linagusa Ziwa Viktoria katika maeneo ya Bukondo na sehemu zingine, ningependa kujua sasa mkakati wa Serikali, ni lini mtahakikisha wananchi wanapata maji ya uhakika kwa kuvuta maji kutoka Ziwa Viktoria?

NAIBU WAZIRI WA TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Spika, kwa suala la lini naomba nizungumze wazi, bahati nzuri tumeshapeleka fedha nilivyozungumza pale awali, shilingi bilioni 1.144. na hili naomba nimuagize Mkurugenzi wa Halmashauri husika kuhakikisha katika Mwaka huu wa Fedha, kwa sababu fedha zimeshafika hakuna sababu ya wananchi kuendelea kupata shida.

Hili Mheshimiwa Mbunge naomba nikwambie, nadhani tulikuwa pamoja katika kuzindua mradi mkubwa wa maji pale Geita. Katika hili nasema kwamba, tutarudi tena kule Geita kuangalia tatizo hili la maji, kama pesa zimefika nitashangaa sana kuwaona Wataalam wetu wanashindwa kuzitumia fedha hizi vizuri ili wananchi wapate huduma ya maji.

Mheshimiwa Spika, lakini ajenda ya pili, ni kwa nini sasa tusitumie suala la Ziwa Viktoria, nadhani siku ile ya Mkutano Mkubwa tulisema wazi kwamba wale wananchi wote wanaopakana na Ziwa Victoria, Serikali katika awamu ya pili itaangalia ni jinsi gani ya kufanya badala ya wakati mwingine kuchimba *bore hole*, twende sasa kutumia hii rasilimali adimu tuliyokuwanayo ya Maziwa yetu.

Mheshimiwa Lolesia nikwambie kwamba, Serikali katika huu mpango wa maji wa awamu ya pili ambao ulianza Januari iliyopita, tunajipanga kuhakikisha kuwa tutafanya matumizi mazuri ya Ziwa Victoria, siyo Busanda peke yake bali vijiji vyote na maeneo yote yanayozunguka Ziwa Viktoria, wakiwepo ndugu zangu wa Magu ambao mwezi uliopita nilikuwa kule.

SPIKA: Watu wa mwisho mwisho huwa hawaonekani, mwisho kule!

MHE. INNOCENT L. BASHUNGWA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Tatizo la maji ni tatizo kubwa tuseme nchi nzima, lakini hata Karagwe tuna shida sana ya maji. Wakati wana-Karagwe wanasubiri mradi wa Rwakajunju, Serikali ina miradi ya Benki ya Dunia, lakini kote Jimboni hii miradi haijakamilika. Napenda kuiomba Serikali ieleze wananchi wa Karagwe hii miradi itakamilika lini?

Mheshimiwa Spika, nakushukuru.

SPIKA: Labda, Mheshimiwa Waziri wa Maji atueleze tu miradi ya Benki ya Dunia. Nina hakika kila Mbunge ana *interest* ya jibu kwa Jimbo lake kuhusiana na suala la miradi ya Benki ya Dunia. Mheshimiwa Waziri wa Maji! Injina Lwenge!

WAZIRI WA MAJI: Mheshimiwa Spika, kwanza nimpongeze Naibu Waziri kwa majibu mazuri sana.

Mheshimiwa Spika, kuhusu miradi ya Benki ya Dunia, tulikuwa na hiyo awamu ya kwanza ya *program* ambayo imekwisha Disemba tarehe 30. Sasa tunaingia awamu ya pili ya *program* ya miaka mitano katika kutekeleza vijiji vile ambavyo havikupata awamu ya kwanza na ile miradi ambayo iko inaendelea. Sasa hivi Serikali imeshapata fedha za kuweza kusukuma miradi ya kwanza ile iliyokuwa imeanza ili iweze kukamilika.

Mheshimiwa Spika, naomba nikuhakikishie na nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba, azma ya Serikali ni kuhakikisha vijiji vyote vilivyokuwa ndani ya *program* tunakamilisha ili wananchi wetu waweze kupata maji.

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Waziri. Tunaendelea na swali la Mheshimiwa Neema Wiliam Mgaya Mbunge wa Viti Maalum.

Na. 50

Uchakavu na Upungufu wa Madawa Hospitali ya Kibena

MHE. NEEMA W. MGAYA aliuliza:-

Hospitali ya Kibena inakabiliwa na uchakavu pamoja na upungufu wa madawa:-

Je, Serikali itakarabati hospitali hiyo pamoja na tatizo la upungufu wa dawa?

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Saidi Jafo. Ukiwa Naibu Waziri TAMISEMI, kwa mwaka sijui unajibu maswali mangapi, pole sana Mheshimiwa Jafo. (Kicheko)

NAIBU WAZIRI WA TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Neema Wiliam Mgaya Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ukarabati wa majengo yote ya Hospitali ya Kibena unakadiriwa kugharimu shilingi milioni 805.5 katika bajeti ya mwaka 2014/2015. Serikali imefanikiwa kupeleka shilingi milioni 22 ambazo zimetumika kukarabati chumba cha kuhifadha maiti na kazi hiyo imekamilika.

Mheshimiwa Spika, ili kuendeleza ukarabati huo Serikali katika bajeti ya mwaka 2015/2016 imepanga kutumia shilingi milioni 260, kwa ajili ya ujenzi wa uzio na ukarabati wa chumba cha X-Ray. Hospitali ya Kibena ina uwezo wa kuwahudumia wagonjwa 134,801 lakini idadi halisi ya wagonjwa wanaohudumiwa hospitalini hapo ni 471,613, wakiwemo wagonjwa kutoka Mkoa na Wilaya ya jirani. Serikali katika bajeti ya mwaka 2015/2016, imefanikiwa kupeleka shilingi milioni 77.78, kati ya shilingi milioni 106 zilizotengwa kwa ajili ya ununuzi wa dawa. Mpango wa Serikali uliopo ni kuipandisha Hospitali ya Kibena kuwa Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Njombe ili dawa zitakazopatikana ziweze kuendana na mahitaji halisi.

MHE. NEEMA W. MGAYA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri na naipongeza pia Serikali kwa kutambua umuhimu wa kuipandisha hadhi Hospitali ya Kibena kuwa Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Njombe.

Swali langu la nyongeza, Mheshimiwa Naibu Waziri, Serikali haioni kwamba kuna umuhimu wa kujenga Hospitali ya Wilaya mpya ndani ya Wilaya ya Wanging'ombe, ukizingatia kwamba Wilaya hii ni mpya na iko ndani ya Mkoa mpya?

Vilevile swali la pili la nyongeza, Serikali haioni kwamba tatizo la ukosefu wa madawa na uchakavu wa majengo ya Hospitali lipo pia katika Wilaya ya Ludewa na lini Serikali itatafutia ufumbuzi suala hilo.

NAIBU WAZIRI WA TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Spika, hoja ya Mheshimiwa Mbunge ni kwamba Hospitali ile ilikuwa ya Wilaya ya Njombe, sasa maana yake itaenda kupandishwa kuwa hospitali ya Mkoa, watakuwa hawana hospitali ya Wilaya, hiyo ndiyo hoja ya Mheshimiwa Mbunge. Naomba tulichukue hili, kwanza, kwa sababu matatizo makubwa ya hospitali hii hivi sasa ya Kibena imekuwa ni kwa sababu mwanzo ilikuwa ni hospitali ya Wilaya na kwa vile ni hospitali ya Wilaya hata ule mgao wake unaenda kiwilaya Wilaya, ndiyo maana Serikali imeona sasa ni vema hospitali hii kuipandisha daraja kuwa hospitali ya Rufaa ya Mkoa.

Mheshimiwa Spika, kitendo cha kuifanya kuwa hospitali ya Mkoa, maana hata *catchment area* yake inakuwa tofauti na hivi sasa ilivyo. Maana yake ni nini, wananchi wa Mkoa wa Njombe watakuwa na fursa kubwa ya kupata matibabu mazuri zaidi kulinganisha na pale mwanzo.

Mheshimiwa Spika, kwa nini sasa tusihakikishe tunajenga hospitali ya Wilaya nyingine mpya, hili kama Ofisi ya TAMISEMI kwa kushirikiana na halmashauri husikia tutafanya hiyo kazi. Naomba niseme kwamba hapa sasa hivi ukiangalia hata kwa ndani kuna mgogoro, ukiangalia wale wanaosema kwamba hii hospitali yetu ikiwa ya Mkoa tutakuwa hatuna hospitali ya Wilaya. Nadhani sasa hivi tushikamane kwa pamoja tupate Hospitali ya Mkoa, mikakati mingine mipana iende katika suala zima la upataji wa hospitali ya Wilaya.

Mheshimiwa Spika, naomba nilichukue hili Suala la Ludewa kwa sababu yote ni maeneo ambayo yanatakiwa yatafanyiwa kazi na wewe najua ni Mbunge wa Viti maalum wa Mkoa wa Njombe tutajitahidi kwa kadri iwezekanavyo. Mkoa wa Njombe ni Mkoa mpya, wananchi wake waweze kunufaika na huduma za afya ya Serikali yao, asante sana.

SPIKA: Waheshimiwa tuendeleo na Wizara ya Nishati na Madini, swali linaulizwa na Mheshimiwa Deo Kasenyenda Sanga. Samahani sana loh! Katarasi yangu inakwenda haraka kweli kweli, nataka leo nimalize maswali haraka ndiyo maana. Swali Na. 51, samahani sana, Wizara ya mambo ya Ndani ya Nchi, la Mheshimiwa Frank George Mwakajoka, Mbunge wa Tunduma

Na. 51

Kujenga Kituo cha Polisi cha Wilaya –Tunduma.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y MHE. FRANK G. MWAKAJOKA) aliuliza:-

- (a) Je, Serikali ina Mpango gani wa kugenga Kituo cha Polisi chenye hadhi ya Wilaya hapa Tunduma ili kuendana na ongezeko la watu na wageni wanaoingia nchini?
- (b) Je, Serikali haioni vema ujenzi wa kituo hicho uende sambamba na ujenzi wa nyumba zenye gharama nafuu kwa Polisi wetu ambao wana shida kubwa ya makazi?

SPIKA: Sasa Mheshimiwa Silinde wewe Tunduma si ulishaondoka, majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu, Waziri Mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Hamad Yussuf Masauni. *(Kicheko)*

NAIBU WAZIRI YA WA MAMBO YA NDANI YA NCHI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Frank George Mwakajoka, Mbunge wa Tunduma, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kuwa Kituo cha Polisi Tunduma ni kidogo na hakina nyumba za kutosha. Wilaya ya Momba inahitaji nyumba 150 ili kukidhi mahitaji ya makazi ya Askari. Kama ilivyo kwa maeneo mengi hapa nchini, changamoto kubwa ya ujenzi wa vituo vya Polisi na nyumba za askari ni uhaba wa fedha. Aidha, kwa Kituo cha Polisi Tunduma changamoto nyingine ni eneo la kufanya upanuzi wa kituo kilichopo sasa kwani kituo hicho kipo mpakani kando mwa barabara ya Sumbawanga.

Mheshimiwa Spika, ni dhamira ya Serikali kuhakikisha Jeshi la Polisi linaboreshewa makazi na kuwa na ofisi ili kuwezesha utoaji huduma kwa wananchi kuwa mzuri. Jeshi la Polisi chini ya utaratibu wa mikopo nafuu kutoka taasisi za kifedha za ndani na nje ya nchi lina mpango wa kujenga nyumba na ofisi za Polisi maeneo mbalimbali nchini. Kwa hivi sasa Serikali inakamilisha taratibu za kupata mkopo toka *Bank* ya *Exim* ya China ili kujenga nyumba 4,136 za makazi ya Askari katika Mikoa 17 hapa nchini.

MHE. DAVID E. SILINDE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwa kuwa Mheshimiwa Naibu Waziri amekiri kwamba kuna changamoto katika ujenzi wa nyumba za Polisi pamoja na vituo. Sasa swali langu ni je, kwenye Polisi kuna kitengo cha Usalama Barabarani yaani Trafiki, ambacho kimekuwa kikikusanya

fedha nyingi, *almost* kwenye bajeti huwa tunatenga ni zaidi ya bilioni 10 kwa mwaka.

Je, ni kwa nini sasa Serikali isiamue kuruhusu Polisi kutumia fedha zinazotokana na Polisi wa barabarani kwa ajili ya kuondoa kero ya ujenzi wa nyumba za polisi, pamoja na Vituo vya Polisi katika Wilaya zote nchini?

Swali la pili, katika majibu ya Mheshimiwa Waziri, amesema Serikali inatajarijiwa kukopa kutoka Benki ya *Exim* China; je, haijathueleza ni kiwango gani mnatarajia kukopa na namna ambavyo mtalipa, kwa sababu suala la Polisi siyo miradi ya maendeleo? Ahsante sana.

NAIBU WAZIRI YA WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, ni kweli kuna fedha ambazo zinakusanywa kupitia faini ambazo zinakusanywa na Trafiki, lakini fedha hizi hazirudi Polisi, zinakwenda Hazina. Kwa hiyo, wazo lake Mheshimiwa Mbunge, nadhani siyo wazo baya labda tunaweza tukalitafakari pamoja kwa baadaye tuone jinsi gani ya kufanya.

Hata hivyo, Polisi ina mikakati mizuri tu ya kuweza kujenga nyumba za ziada kwa ajili ya kutatua changamoto hizo. Nimezungumza mradi wa ujenzi wa nyumba 4,138 hii ikiwa ni awamu ya kwanza, lakini kuna mradi ambao utaweza kuhakikisha kwamba tunahitaji nyumba 3,500 kwa mwaka, kwa maana nyumba 35,000 hadi kufikia mwaka 2025. Hiyo ni mikakati ya muda mirefu.

Mheshimiwa Spika, kuhusiana na swali lake la pili, ambapo ameuliza huu mkopo wa *Exim Bank* ya China, mkopo huu unakadiriwa kufikia shilingi bilioni 500 ambao ni mkopo kutoka Serikali ya *Exim Bank* ya China ambao vilevile utalipwa na Serikali kulingana na kusainiwa kwa *memorandum of understanding*. Kwa hiyo, niseme tu kwamba taratibu zitakapokamilika, mkopo huu utakapokuwa tayari ujenzi utaanza mara moja na changamoto ya nyumba inaweza kupungua kwa sehemu kubwa sana.

SPIKA: Nimekuona Mheshimiwa Khatib na Mheshimiwa Ndassa, tuanze na Mheshimiwa Khatib.

MHE. KHATIB SAID. HAJI: Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri nimefarijika na Mpango wa Serikali ambao umeutaja hapo.

SPIKA: Mheshimiwa Ndassa hapana ni Khatib peke yake.

MHE. KHATIB SAID HAJI: Mwaka 2012 katika Bunge hili niliuliza swali kama hili linalohusiana na Askari wa Jimbo la Konde kuendelea kukaa kwenye magofu yaliyoachwa na Mkoloni. Nataka Mheshimiwa Waziri, unijibu kati ya

Mpango huo unaokuja, Jimbo la Konde kujengewa Askari nyumba hizo umo au haumo, kama haumo ni kwa nini?

NAIBU WAZIRI YA WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, programu hizi za ujenzi wa nyumba za Askari zinapofanyika zinaangalia maeneo yote ya pande za Muungano. Kwa mfano, mtakumbuka kwamba tulikuwa tuna mradi ambao haujakamilika hata hivyo wa ujenzi wa nyumba kupitia NSSF, kulikuwa kuna nyumba zilizojengwa pia Zanzibar ikiwemo Pemba. Katika mradi huo ambao utatarajiwa kujenga nyumba 4,136 kati ya nyumba hizo nyumba 150 zitajengwa Pemba.

Kwa hiyo, nataka nimtoe wasiwasi tu Mheshimiwa Khatib, kwamba labda baadaye tuonane tuone Konde ni ngapi lakini kati ya nyumba hizo nyumba 150 zitajengwa Pemba. Hata hivyo, huu mradi nimeuzungumza wa muda mrefu wa nyumba 3,500 kila mwaka kufikia 2025, pia utazingatia mahitaji ya sehemu zote. Huu mradi wa nyumba 4,136 utaanza mikoa 17 kwanza baadaye tutamalizia mikoa mingine.

SPIKA: Tuendelee na Wizara ya Nishati na Madini sasa swali la Mheshimiwa Upendo Furaha Peneza, Mbunge wa Viti Maalum Geita.

Na. 52

Fidia kwa ajili ya Kupisha Shughuli za Migodi – Geita

MHE. UPENDO F. PENEZA aliuliza:-

Wananchi wa Mtaa wa Katoma, Kata ya Kalawala Wilaya ya Geita wameathirika sana na shughuli za Migodi wa geita *Gold Mine (GGM)* ambapo nyumba zimepata nyufa na kuanguka kutokana na mitetemo, milipuko ya mara kwa mara inayoletwa na kelele na vumbi linaloathiri afya za wananchi wa mtaa huo pamoja na vyanzo vya maji.

Je, ni lini wananchi hao wa Katoma watapewa fidia za mali zao ili waondoke katika eneo hilo jirani kupisha shughuli za Migodi?

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nishati na Madini, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Upendo Furaha Peneza, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ili kupata ufumbuzi wa malalamiko ya wananchi wa Mtaa wa Katoma, Wizara imeunda Timu ya Wataalam kufanya uchunguzi wa

kina ili kubaini kama athari zinazodaiwa na wananchi wa Katoma za kusababisha nyufa kwenye nyumba zao zinatokana na shughuli za ulipuaji wa baruti zinazofanywa na Mgodini wa GGM (*Geita Gold Mine*).

Mheshimiwa Spika, Timu hiyo itakamilisha kazi yake tarehe 25 Februari, mwaka huu na iwapo itabainika kuwa athari zinazolalamikiwa na wananchi wa Katoma zinatokana na shughuli za ulipuaji wa baruti kwenye mgodi huo, basi Serikali itahakikisha kuwa Mgodini wa GGM unalipa fidia stahiki kwa wananchi hao ili wahame na kupisha shughuli za uchimbaji madini kwenye eneo hilo.

SPIKA: Hili jibu la kisayansi kweli kweli, Neema ameridhika ee, swali la nyongeza Neema!

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Spika, mimi ni Upendo siyo Neema

SPIKA: Siyo Neema eeh!

MHE. UPENDO F. PENEZA: Ndiyo

SPIKA: Ni Upendo Furaha Peneza, samahani, Upendo.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Spika, tarehe 26 mwezi wa kwanza hapa Bungeni, Mheshimiwa Waziri wa Nishati na Madini, alitoa Kauli kwamba wananchi wengine wanashindwa kupata haki ya malipo stahiki kutokana na kitendo alichaita utegeaji. Kwamba wananchi wengine wanapanda wakati ule wanasubiri kwamba waweze kulipwa kwa wakati unaofuata. Sasa kutokana na hicho lakini naamini kwamba Mheshimiwa Waziri, anafahamu ya kwamba wananchi huwa wanalipwa kutokana na asilimia ya ukuaji wa mmea husika, kwa hiyo kama mtu amepanda mgomba stahiki ni 50 kama mmea huo umekuwa kwa asilimia 10 basi utalipwa kwa asilimia hiyo 10. Je, kutokana na kauli hiyo ya Mheshimiwa Waziri, haoni kwamba Wizara hiyo itakuwa inashirikiana na migodi hiyo katika maeneo hayo ambako madini yanapatikana ili kuweza kuwanyima wananchi malipo stahiki kutokana na kazi yao katika maeneo yao husika?

Vilevile swali la pili, Geita ni sehemu ambayo inazungukwa na dhahabu kwa kiasi kikubwa, lakini katika maeneo mengine ambayo yameshalipwa fidia wananchi wamelipwa milioni moja na nusu kwa eka nzima, kwa maana ya fidia ya ardhi katika lile eneo. Lakini ukiangalia kwa maana ya wale wananchi hao hao wa Halmashauri hiyo ya Mji wa Geita, walipewa tena na Serikali kwa kuuziwa ardhi na kiwanja cha ishirini...

SPIKA: Sasa swali.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Spika, najenga hoja. Kwa maana ya 25 kwa 30, wananchi hawa waliweza kununua eneo hilo hilo kwa milioni tatu. Maana yake ni kwamba ile milioni moja na nusu ambayo walilipwa haikuweza hata kutosha kununua heka nzima.

Je, Serikali ina mkakati gani kuhakikisha kwamba wananchi wa maeneo ambayo yana madini waweze kulipwa malipo ya ardhi kulinganisha na bei ya soko iliyopo? Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Majibu mafupi Mheshimiwa Waziri kwa swali hilo refu, Mheshimiwa Waziri mwenyewe Profesa Muhongo.

WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Spika, kuhusiana na kauli yangu, naomba uelewe Mgodini wa *Geita Gold Mine*, watu wameanza kulipwa enzi ya *plasadom*, miaka ya 1980. Kwa hiyo huo mtegesho ni kweli na bahati nzuri tumepanga tarehe 10 mpaka 14, nakukaribisha na wewe uwepo Nyamongo kwa sababu nitakuwa na Mbunge wako hapa. Halafu hili suala la tathmini siyo kufikiria kwamba mtu anahitaji fedha kiasi gani ili akanunue shamba au akawekeze, anayefanya tathmini ni Ofisi ya Serikali na kila Wilaya inafanywa chini ya DC. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo sisi tunafuata taratibu za sheria ambazo zipo, tathmini siyo kukufanya wewe upate fedha kwa sababu umeshalenga mradi fulani. Ahsante.

SPIKA: Ahsante kwa jibu hilo la ufasaha kwa swali hilo. Mheshimiwa Deo Kasenyenda Sanga, swali linalofuata

Na.53

Mradi wa Umeme Vijiji vya Jimbo la Makambako

MHE. DEO K. SANGA aliuliza:-

Serikali imeshaweka Mkandarasi ambaye kwa sasa yuko *site* anaendelea na kazi ya Mradi wa umeme katika Vijiji vya Mawande-Utengule, Luhota, Ngamanga, Ikwata, Mlowa, Mkolanga, Ibumila, Mahongole, Manga Usetule, Kifumbe, Mtanga, Kitandililo, Ibatu, Nyamande, Mtulingala na Mbugani;

Je, ni lini mradi huo wa umeme katika vijiji hivyo utakamilika?

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nishati na Madini, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Deo Kasenyanda Sanga, Mbunge wa Makambako, kama ifuatavyo:-

Ni kweli kwamba Serikali imeweka Mkandarasi *Lucky Exports* ambaye kwa sasa anatekeleza mradi wa REA awamu ya pili Mkoani Njombe. Mkandarasi huyo amepewa Vijiji vya Ikwata, Kifumbe, Luhota, Manga, Mlowa, Mwande, Ngamanga, Usetule pamoja na Utengule, ambayo amepatiwa kama kazi ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, kazi ya usanifu tayari imekamilika na kwa sasa Mkandarasi anasubiri kusaini Mkataba kati yake na Wakala wa Umeme Vijijini (REA) kabla ya mwezi Machi mwaka huu, ili aanze utekelezaji wa mradi. Kazi ya kupeleka umeme katika vijiji hivi unajumuisha ujenzi wa njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 33 yenye urefu wa kilomiti 38.8, lakini pia ujenzi wa njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 0.4 yenye urefu wa kilomita 51, ufungaji wa Transfoma 19 ambapo transfoma nne za ukubwa wa kVA 25 na transfoma 15 za ukubwa kwa kVA50. Hii ni pamoja na kuwaunganishia umeme wateja wa awali 1,875. Kazi hii itachukua miezi sita kukamilika na itagharimu shilingi bilioni 3.3.

Mheshimiwa Spika, Vijiji vya Mahongole, Manga, Mbugani, Mtanga, Mtulingala, na Nyamande vimewekewa umeme kwenye Mradi wa awamu ya tatu, (REA phase III) inayoanza utekelezwa hivi karibuni. Kazi ya kupeleka umeme kwenye Vijiji hivi inajumuisha ujenzi wa njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 33, yenye urefu wa kilomita 73, ujenzi wa njia ya umeme wa msongo kilovoti 0.4 yenye urefu wa kilomita 36, ufungaji wa transfoma 14 ambapo transfoma tano za ukubwa wa kVA 25 na transfoma tisa za ukubwa wa kVA 50. Hii ni pamoja na kuwaunganishia umeme wateja awali 1493. Kazi hii itaanza Julai mwaka huu na itagharimu shilingi bilioni 4.05.

Mheshimiwa Spika, Vijiji vya Ibatu, Ibumila na Kitandililo tayari vimefanyiwa tathmini ya gharama za kupeleka umeme na kazi inatakiwa kufanyika kwenye kazi za nyongeza lakini kutokana na gharama kuwa kubwa itajumuishwa kwenye mradi wa awamu ya tatu.

Mheshimiwa Spika, kazi ya kupeleka kwenye vijiji hivi inajumuisha ujenzi wa njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 33 yenye urefu kilomita 11, ujenzi wa njia ya umeme wa msongo kilovoti 0.4 yenye urefu wa kilomita 13 pamoja na ufungaji wa transfoma tano ambapo transfoma ambapo transfoma moja ina ukubwa wa kVA 50 na transfoma Nne za ukubwa kVA 100.

Hii pia itaunganisha pamoja na kuwaunganishia umeme wateja wa awali 589. Kazi hii itaanza Julai, 2016 na itagharimu takribani shilingi milioni 885.

MHE. DEO K. SANGA: Mheshimiwa Spika, niishukuru Serikali kwa mpango mzuri ambao sasa unatupa matumaini. Nina maswali mawili madogo ya nyongeza.

Kwa kuwa, suala hili limechukua muda mrefu wa mradi huu wa REA na wa Songea na wa Makambako kwenda Songea ambao ulikuwa unaunganisha Kijiji cha Lyamkena na Kiumba. Je, ili kuwapa matumaini wananchi wangu kwa sababu suala hili kama nilivyosema limechukua muda mrefu, Waziri sasa atakuwa tayari baada ya kwisha Bunge tuende tukafanye mkutano atuambie kwamba alivyosema Machi mradi unaanza?

Swali la pili, kutoka ofisi ya TANESCO pale Makambako, kuna mita kama 400 hivi 500 kwenda kwenye Kijiji au Mtaa wa Kivavi na Mtaa wa Kibagange. Tunashukuru Serikali mlishatupa transfoma na nguzo zilianza kujengwa ni muda mrefu sasa zimesimama tumekwama nguzo za kumaliza na wire. Serikali itakuwa tayari sasa kutupa wire na nguzo ili tumalizie mradi huu wananchi waweze kufaidika?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri mtakuwa tayari, majibu.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Spika, ni kweli Mheshimiwa nakubaliana na yeye na kwa ridhaa yako, baada ya Mkutano huu tutafuatana mimi na yeye kwenda kwenye maeneo yake kuhakikisha kwamba maeneo yake yanapata umeme uhakika.

Mheshimiwa Spika, swali la pili, vijiji alivyovitaja kwa kweli vina urefu siyo mrefu sana kutoka umeme unapoishia na kwa kweli kuna transfoma ya zamani pamoja na nguzo zilizooza, kwa sasa tunafanya mabadiliko ya kubadilisha transfoma kwenye maeneo yake. Mabadiliko haya yatajumuisha pia vijiji vya Mheshimiwa Mbunge alivyouliza, kadhalika Mheshimiwa Mbunge nikuhakikishie kwamba katika ziara yangu kwenye swali lako la nyongeza la kwanza. Napenda niunganishe na vijiji vyako hivyo viwili nitavitembelea ili kuona kama hizo transfoma zilizopo zinafaa au hazifahi ili tufanye marekebisho.

MHE. RICHARD M. NDASSA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwanza naomba niipongeze sana Serikali kwa kazi nzuri sana inayofanya ya kusambaza umeme kupitia REA, REA I, REA II na REA III kwa sasa. Swali langu kwa sababu kuna vishoka wamejitokeza ambao wanaharibu sifa nzuri ya TANESCO, wanaojifanya kwenda kutandaza nyaya kwenye nyumba za watu lakini wanachukua pesa zao halafu hawa hawarudi tena kwa ajili ya kusambaza huo umeme. Je, Serikali inaweza ikawaagiza Mameneja wa Kanda, Mameneja wa

Mikoa, Mameneja wa Wilaya ili kusudi waende wawabaini hao vishoka wasiwaibie wananchi hasa katika Jimbo la Sumve?

NAIBU WAZIRI NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Spika, ni kweli kabisa kati ya wahudumu wanaotoa huduma kwenye Shirika la Umeme kuna wafanyakazi wengine wala siyo wa TANESCO ni wafanyakazi bandia ambao wanaitwa vishoka. Pamoja na Wabunge mnaonisikiliza nichukue nafasi hii tu kuwatahadharisha kwamba wafanyakazi wa Mashirika ya Umeme Tanzania ni wafanyakazi ambao wanafanyakazi kwa maadili ya utumishi wa umma. Hata hivyo, tunatambua inawezekana wapo wachache kati yao ambao pia wanashirikiana na vishoka kuhujumu nguvu umeme ya TANESCO.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa hivi tumechukua hatua makusudi tumeanza kuwabaini wale Mameneja ambao wanashirikiana na vishoka tumeshaanza kuwa-identify na mpaka sasa kuna vishoka takribani 19 wamekamatwa na naomba sana nitamke hili na kuanzia sasa ofisi zetu zote za Kanda pamoja na Mikoa wale Makandarasi wanaohusika kuunganisha nyaya kwenye nyumba wanaorodheshwa kwenye ofisi zetu.

Kwa hivyo basi, kama kutakuwa na wakandarasi ambao hawapo kwenye orodha ya ofisi zetu hao ni vishoka na hawakubaliki. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, niongeze kwenye jibu hilo, hadi sasa Shirika la Umeme TANESCO limeshaanza kuchukua hatua kwa watumishi wake wasio waadilifu, hadi sasa watumishi 12 wamesimamishwa kazi kwa sababu ya kuhujumu miundombinu ya TANESCO pamoja na kushiriki kwenye kuunganishia umeme watu kwa njia ya vishoka.

MHE. ALLAN J. KIULA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi hii. Kwa kuwa, swali hili linafanana kabisa hali ilivyo na katika Wilaya ya Mkalama, mkandarasi yuko site lakini aliondoka kwa muda mrefu sasa ndiyo amerudi je, mradi huu utakamilika lini wa usambazaji umeme?

Pia kuna kata nyingi ambazo hazikupitiwa na mradi huu, Kata ya Kikonda, Kinankundu, Msingi, Pambala na Mwanganga, je, lini vijiji vilivyopo kwenye Kata hizi vitajumuishwa katika mradi huu?

WAZIRI WA NISHATI NA MADINI: Mheshimiwa Spika, mbali na majibu mazuri ya Naibu Waziri naomba nitoe ufafanuzi ufuatao, tarehe 6 na tarehe 7 mwezi huu tunafanya tathmini ya REA Awamu ya Pili, kwa hiyo, REA watakuja na orodha ya miradi iliyokamilika REA Awamu ya Kwanza, REA Awamu ya Pili tunataka na Wakandarasi tujue waliopewa kazi, malipo waliopewa na kazi inakamilika lini. Kwa hiyo, ndugu zangu Waheshimiwa Wabunge na Watanzania vuteni subira baada ya hiyo tathmini mimi na Naibu Waziri na Katibu Mkuu na

Manaibu Katibu Wakuu tutasambaa nchi nzima kwenda kuthibitisha tuliyoambiwa kwenye kikao chetu ambacho tutakifanyia Mtera.

Mheshimiwa Spika, baada ya hapo REA awamu ya tatu inatayarishwa, lakini REA awamu ya tatu haitaanza wala orodha haitakamilika mpaka kwanza REA awamu ya pili ikamilike na turidhike kwamba imekamilika. Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge tukiwa huko naomba ushirikiano wenu na ambaye anaona REA awamu ya pili haijaenda vizuri ni vizuri sana anipatie orodha kabla ya kikao chetu cha tarehe 6 na tarehe 7. (Makofi)

SPIKA: Tunaendelea Waheshimiwa Wabunge na Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto swali la Mheshimiwa Faida Mohamed Bakar.

Na. 54

Ukiukwaji wa Haki na Uzazi na Huduma za Afya

MHE. FAIDA MOHAMMED BAKAR aliuliza:-

Kumekuwa na ukiukwaji mkubwa wa huduma za afya na haki za uzazi katika baadhi ya sehemu jambo ambalo linaweza kuhatarisha maisha ya wanawake:-

Je, ni lini Serikali itamaliza tatizo hilo?

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, naomba kujibu swali namba 54 la Mheshimiwa Faida Mohammed Bakar, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, nasikitika kuwa bado kuna ukiukwaji wa huduma za afya, haki za afya na haki za uzazi katika baadhi ya vituo vya kutolea huduma za afya nchini. Tafiti zinaonyesha kuwa suala hili linadumaza matumizi ya huduma na kuhatarisha maisha ya wanawake. Serikali inajukumu la kutoa na kusimamia na kutoa utoaji wa huduma za afya ya uzazi na mtoto na jukumu hili linatekelezwa kwa kutumia vituo vya kutolea huduma za afya ya uzazi na mtoto vya umma na binafsi kote nchini. Huduma hizi hutolewa kwa kuzingatia haki za wateja kama ilivyoainishwa kwenye miongozo ya utoaji wa huduma hizi. Haki hizi ni pamoja na upatikanaji wa taarifa sahihi, ubora na usalama wa huduma, usiri na ufaragha katika utoaji wa huduma, haki ya kusikilizwa, haki ya kuheshimiwa na haki ya kutumia huduma kwa hiari pasipo shuruti.

Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha kuwa haki hizi zinapatikana, Serikali kwa kupitia mifumo yake ikiwa ni pamoja na Mabaraza ya weledi kwa maana ya Mabaraza ya Wauguzi, Madaktari, Wafamasia, Wataalam wa Radiolojia na kadhalika, Kurugenzi ya Uhakiki na Uboru wa Huduma za Afya na idara mbalimbali zilizo chini ya Wizara zinatoa mafunzo kwa watoa huduma za afya kuhusiana na haki za wateja na mahitaji muhimu ya mtoa huduma ili waweze kutekeleza haki hizo. Aidha, wateja wanaotumia huduma mbalimbali za afya uzazi na mtoto hupewa elimu kuhusu haki zao ili kuzifahamu na kuchukua hatua pindi wanapoona haki zao zinakiukwa.

Katika kutekeleza hili, vituo vyetu vya kutolea huduma za afya vina masanduku ya maoni na ofisi za malalamiko ambazo ni sehemu muhimu ambapo wateja wanaweza kupeleka malalamiko yao ili hatua zaidi zichukuliwe kukomesha na kutokomeza ukiukwaji wowote wa haki za mteja.

Mheshimiwa Spika, Serikali hufanya ukaguzi na ufuatiliaji wa kushtukiza katika vituo vya kutolea huduma za afya vya umma na binafsi kwa lengo la kutambua malalamiko yaliyofumbiwa macho na kujiridhisha na ubora wa huduma zinazotolewa. Ukaguzi huu wa kushtukiza hufanywa na Kiongozi yeyote wa Serikali mwenye dhamana ya kusimamia huduma za jamii. Ukaguzi huu wa kushtukiza huleta matunda katika uboreshaji wa huduma na haki kwa wateja. Kwa mikakati hii, nina imani kuwa tatizo hili litapungua kama siyo kumalizika kabisa.

MHE. FAIDA MOHAMMED BAKAR: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipatia nafasi ya kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Pamoja na majibu mazuri sana ya Mheshimiwa Naibu Waziri naomba kuuliza kama ifuatavyo.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa kauli chafu za baadhi ya wahudumu zinatuumiza sana mioyo yetu sisi wanawake hasa pale tunapokwenda kujifungua. Nikisema mfano hapa utalia, sitaki niseme mfano maana yake mambo mengine aibu. Je, Serikali inawachukulia hatua gani wahudumu kama hao na wako wengi tu? *(Makofi)*

Swali la pili, kwa kuwa, katika Tanzania kuna wale Wakunga wa jadi ambao hasa hasa vijijini wanatusaidia sana sisi wanawake wakati tunapojifungua. Naomba kujua kwamba, je, Serikali inawathamini vipi Wakunga hawa wa jadi ili kuwaweka katika mazingira mazuri au mazingira rafiki? Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Majibu, Dkt. Hamis Kigwangalla Mheshimiwa Mbunge asije akalialia. *(Kicheko)*

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Spika, ahsante. Naomba tu Mheshimiwa Dada yangu Mheshimiwa Faida Mohammed Bakar asitoe machozi na naomba nimjibu kama ifuatavyo; kwamba Serikali inawachukulia hatua gani wahudumu ambao wanatoa lugha chafu kwa wateja. Kwanza Serikali imeweka utaratibu mzuri sana wa kukusanya maoni na malalamiko ya wateja kwenye mahospitali yote. Pia Mheshimiwa Waziri wa Afya, Mheshimiwa Ummu Ally Mwalimu ambaye ni *champion* wa haki za uzazi na watoto hata kabla hajawa Mbunge amefika tu Wizarani na ameanzisha utaratibu wa kuwa na namba maalum ambapo maoni ya wateja kutoka popote pale, kona yoyote ya nchi yetu wanaweza wakayawasilisha kwenye namba hiyo na sisi moja kwa moja tukayashughulikia.

Mheshimiwa Spika, sambamba na jitihada hizo Mabaraza ya Weledi kwa maana ya Mabaraza ya Wauguzi, Mabaraza ya Madaktari, Mabaraza ya Wafamasia yana utaratibu wa kimaadili wa kuchukua hatua dhidi ya wataalam ambao wamesajiliwa na Mabaraza hayo pindi ushahidi utakapopelekwa kwenye mabaraza hayo na wana nguvu ya kimahamaka wakikaa kwenye Baraza la Kimaadili pale wanakuwa na nguvu ya Mahakama ya Hakimu Mkazi na kwa maana hiyo wanaweza kuchukua hatua za kisheria ikiwemo kuwaadhibu wataalam hawa kwa kuwapeleka jela.

Swali la pili, kwamba Serikali ina mikakati gani ya kuboresha huduma hizi? Tumejipanga vizuri Wizarani kuboresha huduma za akinamama wajawazito na watoto na hasa kuanzia ngazi ya kwenye jamii, kwa maana ya kuwatumia vizuri wakunga wa jadi. Serikali inawawezesha vipi jibu ni kwamba Serikali yetu ina utaratibu wa kuwapa mafunzo wakunga hawa wa jadi kwa maana ya *traditional birth attendant* kule kule kwenye maeneo yao, lakini pia kuwapa vifaa.

Mheshimiwa Spika, wanapewa vifaa kama *gloves*, pia kama wakigundua kuna tatizo kwa mama mjamzito mapema kabla hata siku ya kujifungua haijafika, wamepewa maelekezo ya namna ya kuwapa rufaa kuingia kwenye mfumo rasmi ya kutoa huduma za afya ya uzazi kwa akinamama. Kwa maana hiyo, wanapewa mafunzo wanathaminiwa, wanapewa vifaa na wanapewa maelekezo ya kuwa *absorbed* kwenye mfumo rasmi wa huduma ili akinamama hawa waondokane na hatari za kutibiwa katika hali ya *complications* na watu ambao hawana *special skills* za kuweza kutoa huduma hizo.

SPIKA: Tunaendelea Waheshimiwa Wabunge na swali linalofuata, Mheshimiwa Waziri wa Afya.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nataka tu kumthibitishia Mheshimiwa Faida na Waheshimiwa Wabunge na

Watanzania tumeshatoa maelekezo kwa watumishi wetu wote katika sekta ya afya kuvaa vitambulisho. Kwa hiyo, pindi unapohudumiwa kitu cha kwanza ni vizuri uangalie anayekuhudumia ni nani, ni Ummu Ally Mwalimu na pale unapopata matatizo, tulettee jina la huyo mhudumu na tumesema hatutavumilia lugha chafu kwa wahudumu wetu kwa hiyo, tulettee jina na tutawapeleka katika Baraza la Wauguzi na Wakunga Tanzania na nimeshalielekeza baraza liongeze jitihada katika kuhakikisha tunarudisha nidhamu na maadili katika utumishi wa sekta ya afya. Kwa hiyo, Mheshimiwa Faida naomba usilie suala lako tunalifanyia kazi. (Makofi)

Na. 55

Hospitali ya Mji wa Tarime Kupatiwa Madawa na Vifaa

MHE. ESTHER N. MATIKO aliuliza:-

Hospitali ya Mji wa Tarime hutoa huduma kwa wananchi wa Wilaya za Tarime, Rorya, Serengeti na nchi jirani ya Kenya na kwamba hospitali hii ina ukosefu mkubwa wa madawa na vifaa tiba:-

Je, Serikali ina mpango mkakati gani wa kuhakikisha hospitali hii inakuwa na madawa pamoja na vifaa tiba vya kutosha kutoka MSD?

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, naomba kujibu swali namba 55 la Mheshimiwa Esther Nicholas Matiko, Mbunge wa Jimbo la Tarime Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, upatikanaji wa huduma na vifaa katika vituo vya kutolea huduma za afya ni mojawapo ya vipaumbele vya Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto.

Katika kipindi cha mwaka wa fedha 2014/2015, Serikali ilipeleka kiasi cha shilingi bilioni 37.2 Bohari ya Dawa yaani MSD ili kuboresha uwezo wa Bohari ya Dawa kuhudumia vituo vya kutolea huduma za afya ambapo hospitali ya mji wa Tarime ilipata shilingi milioni 76.5.

Mheshimiwa Spika, aidha, katika bajeti ya mwaka 2015/2016, Serikali imetenga kiasi cha shilingi milioni 51 kwa ajili ya dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi kwa ajili ya hospitali ya Mji wa Tarime. Hadi sasa hospitali hii imeshapelekwa kiasi cha shilingi milioni 35.8.

Mheshimiwa Spika, pamoja na Serikali kutenga bajeti kwa ajili ya kununulia dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi. Serikali imejipanga kuimarisha ukusanyaji na udhibiti wa mapato yatokanayo na uchangiaji huduma katika vituo vya kutolea huduma za afya ikiwemo hospitali ya Mji wa Tarime.

Mapato hayo yataelekezwa katika kuhakikisha dawa na vifaa vinapatikana muda wote vinapohitajika katika vituo vya kutolea huduma za afya. Mapato hayo ni kama ifuatavyo; uchangiaji wa papo kwa papo, mapato yatokanayo na Mfuko wa Taifa na Bima ya Afya na fedha zitokanazo na Mfuko wa Afya ya Jamii. Aidha, Serikali imeandaa Mpango wa Afya kwa wote na italeta Bungeni Rasimu ya Sheria ya Mpango huo ili kila mwananchi apate Bima ya Afya itakayosaidia kuondokana na changamoto ya kukosa dawa na huduma nyingine za matibabu.

MHE. ESTHER N. MATIKO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Kwenye swali langu la msingi nimeelezea dhahiri kwamba hospitali ya Mji wa Tarime inatoa huduma kwa Wilaya nzima ya Tarime na baadhi ya wananchi wa Serengeti na Wilaya ya Rorya. Serikali imekuwa ikileta fedha za OC na bajeti ya dawa, kwa kufuata *population* ya Mji wa Tarime ambayo ni watu 78,000. Ppia imekuwa ikileta, fedha la kapu la pamoja kwa maana ya *basket fund*, milioni 106 tu ambayo haikidhi haja na zamani tulikuwa tukipokea zaidi ya milioni 500 bado huduma za afya zilikuwa siyo dhahiri.

Mheshimiwa Spika, swali langu ni kwa nini Serikali sasa, isiweze kuleta fedha za OC na za *basket fund* kwa kufuata *population* walau ya Tarime Rorya na siyo ya Mji wa Tarime, ukizingatia kwamba tunatoa huduma kote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, wananchi wanaopata huduma ya afya kwenye hospitali ya Mji wa Tarime, wamekuwa wakitozwa sh. 6,000 lakini wakifika ndani hawapati madawa, hawapati huduma zinazostahili, ni kwa nini sasa Serikali kwa maana katika Hospitali ya Mji wa Tarime tayari tuna jengo ambalo liko tayari, kuweza kufungua duka la dawa kwa maana ya MSD ni kwa nini sasa Serikali isiweze kuja na kufungua hilo duka pale kwenye hospitali ya Mji wa Tarime ili wananchi waweze kupata huduma ya madawa wanavyoenda kutibiwa pale kuliko kuhangaika tena wanatoa sh. 6,000 halafu akitoka nje anaambiwa hamna dawa? Ahsante.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru, swali la kwanza ni kwa nini Serikali, isichukulie takwimu kwamba Hospitali hii ya Mji wa Tarime inatibu pia wateja kutoka Rorya na maeneo mengine ya jirani. Jibu ni kwamba Serikali siku zote inapopanga Mpango wake wa Bajeti kwa ajili ya kuzihudumia hospitali zote nchini ina *formula* maalum ambayo inazingatia kigezo anachokisema cha idadi ya watu wanaohudumiwa katika hospitali. Pia, pesa zote zinazotoka kwa

wafadhili zinapangwa kwenye bajeti kutokana na *burden of disease*, mzigo wa magonjwa ambao unahudumiwa katika eneo la kijiografia ambapo hospitali hiyo inatoa huduma.

Kwa hivyo, watu wote wanaofanya *planning* kwenye sekta ya afya, wanazingatia kigezo cha idadi ya watu, lakini pia mzigo ambao hospitali husika inaubeba kwa maana ya kutoa huduma zake. Kwa maana hiyo, niseme tu maelezo ya ziada hapa kwa Mheshimiwa Esther Matiko kama ifuatavyo:

Mheshimiwa Spika, kwamba changamoto ya kuwahudumia Watanzania kwenye eneo hili la dawa, vifaa na vifaa tiba ni kubwa sana, kwa maana ya mzigo wa kibajeti ambapo Sekta ya Afya inabeba. Changamoto hiyo itaweza kutatuliwa kwa jitihada ambazo tunazifanya sasa hivi za kuhakikisha Watanzania wote wanakuwa na bima ya afya, hili ni jambo ambalo lipo kwenye lani ya Uchaguzi pesa tulizonazo sasa ni ndogo haziwezi kubeba mzigo wa kutibu Watanzania wote kama ambavyo tunatamani iwe, sasa tunakuja na jitihada mpya ya kuhakikisha Watanzania wote wanaingia kwenye Mfuko wa Bima ya Afya ili hospitali zenyewe ziweze kukidhi mahitaji ya madawa, vifaa tiba na vitendanishi kama ambavyo zinajipangia.

Mheshimiwa Spika, swali lake la pili, kuhusu duka la dawa la MSD. Nimpongeze Mheshimiwa Esther Nicholas Matiko na wataalam wetu wa sekta ya afya kwenye hospitali ya Mji wa Tarime, kwa kuandaa eneo kwa ajili ya kuanzisha duka la MSD. Kwanza nitumie nafasi hii kwa namna ya kipekee kumpongeza Mheshimiwa Rais Dkt. John Pombe Magufuli. Kwa kuanzisha mkakati, wa kufungua maduka ya MSD yaani *MSD Community outlets*.

Maduka haya kwa maelekezo ya Mheshimiwa Rais yanatoa huduma kwenye hospitali ya Taifa na hospitali za Kanda kwa maelekezo yake, lakini kwa kuzingatia mahitaji ya Mkoa na Wilaya zote nchini kwamba wangependa kuwa na maduka ya MSD, ili waweze kuhakikisha wananchi wanapata dawa kwa ukaribu na kwa gharama nafuu zaidi, ndani ya hospitali kuliko kuzifuata nje ya hospitali. Wizara yetu imewaelekeza MSD waandae Mpango Mkakati wa kutoa utaalum wa kiufundi wa namna ya kuanzisha maduka ya dawa, katika mfumo huu wa *MSD community outlets*. Taasisi yetu ya MSD, imejipanga kuwasaidia Mkoa.

Pia Taasisi yetu ya NHIF imejipanga kuingia kwenye mkakati wa kuwakopesha hospitali yoyote ile iwe ya Mkoa ama ya Wilaya, fedha kwa ajili ya kuanzisha maduka haya na MSD itatoa *technical support*, ikiwepo mifumo ya kuendesha maduka haya kama mifumo ya *computer* ili kuweza kuyaendesha kisasa zaidi na katika mtindo ule ule ambapo maduka yetu ya *MSD community outlets* yanaendeshwa.

MHE. PETER S. MSIGWA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi niulize swali la nyongeza.

Kwa kuwa tatizo hili la Rorya linafanana na tatizo la Iringa Mjini, baada ya kujua tatizo la hospitali ya Rufaa ya Iringa Mjini, Manispaa tumejenga hospitali ambayo inafanya kazi. Hata hivyo, tuna tatizo la vifaa tiba kwa mfano, akinamama wanavyofanyiwa *operation* wanahitaji wapange foleni kusubiri yale mashuka yakaoshwe kwenye hospitali ya Rufaa, ni lini sasa Serikali itatatua tatizo hili ambalo akinimama kwa kweli wanapata matatizo?

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Spika, namshukuru Mheshimiwa Peter Msigwa, Mbunge wa Jimbo la Iringa Mjini kwa swali lake na majibu ya Serikali ni kwamba yeye ni Mjumbe kwenye Halmashauri ya Mji wa Iringa Mjini. Kwa maana hiyo, anashiriki kikamilifu katika uendeshaji kuanzia kwenye kupanga na hata kusimamia utekelezaji wa sera ya afya na sera ya maendeleo ya jamii kwenye eneo lake.

Namshauri ashirikiane vizuri na Halmashauri yake waweze kupanga bajeti kwa ajili ya kununua mashine za kufulia nguo hizo, ambapo zinakosekana kwenye hospitali moja ili aweze kutoa hiyo huduma kwa ukaribu na kwa urahisi zaidi kwa wananchi wanaohitaji.

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo naomba niseme tu kwamba. Uendeshaji wa hizi hospitali una changamoto kubwa ya kifedha, kama nilivyosema awali, na kwa maana hiyo, Waheshimiwa Wabunge wote wakitaka kutatua matatizo yanayozikabili hospitali zao ni lazima wawe makini kwenye kuelekeza mapato yanayotokana na *own source collection* za pale kwenye Halmashauri, kwenye eneo hili la huduma za afya.

Maana kila Mbunge sasa amekuwa anatuletea maswali sisi watu wa Wizara ya Afya wakati sisi kazi yetu ni kutoa *technical support*, kazi yetu ni kusimamia ubora na vitu vingine lakini wao wenyewe Wabunge, wakishirikiana na Madiwani na Halmashauri zao wana jukumu la kutoa huduma bora zaidi kwa Wananchi wanaowaongoza. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, tuelekee Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi. Sasa tunaelekea Mbozi kwa Mheshimiwa Pascal Yohana Haonga.

Na. 56

**Kutoa Ruzuku kwenye Pembejeo za Kilimo na
Kuanzisha Mfuko wa Zao la Kahawa**

MHE. PASCAL Y. HAONGA aliuliza:-

- (a) Je, ni lini Serikali itaweka ruzuku kwenye pembejeo za kilimo kama vile mbolea ili kuwapunguzia Wakulima ghaarama za uzalishaji?
- (b) Je, ni lini Serikali itaanzisha Mfuko Maalum wa Zao la Kahawa?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, ningependa kujibu swali la Mheshimiwa Pascal Yohana Haonga, Mbunge wa Mbozi, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

- (a) Mheshimiwa Spika, Serikali imekuwa ikitoa ruzuku ya mbolea na mbegu za kilimo tangu mwaka 2007/2008. Kwa lengo la kumpunguzia mkulima gharama. Mathalani katika msimu huu wa kilimo Serikali imetoa ruzuku kwenye mbegu bora na mbolea za kupandia na kukuzia kwa mazao ya mahindi na mpunga kwa utaratibu wa vocha kwa kaya laki tisa tisini na tisa elfu mia tisa ishirini na sita mikoani. Aidha, Serikali imeendelea kutoa ruzuku ya madawa na mbegu bora kwenye mazao ya pamba na korosho. Vilevile kwa mazao ya chai na kahawa ruzuku imekuwa ikitolewa kwenye miche bora ili kuongeza uzalishaji na ubora wa mazao hayo.
- (b) Mheshimiwa Spika, tasnia ya kahawa tayari imekwishaanzisha Mfuko wa Zao la Kahawa kutokana na azimio la Mkutano Mkuu wa wadau wa kahawa uliofanyika Mei, 2011. Mfuko huu ulizinduliwa rasmi Januari, 2013 na tangu kuanzishwa kwake Mfuko unaendelea kutekeleza majukumu yake kutokana na michango ya wadau.

Mheshimiwa Spika, changamoto kubwa inayokabili Mfuko huo ni kukosa mitaji ya kutosha kutoa huduma zote zilizokusudiwa kwa kuwa michango ya wadau ni midogo. Mfuko unaandaa mkakati wa kutafuta mtaji kutoka taasisi za fedha ili waweze kuanza kutoa huduma zilizokusudiwa ikiwa ni pamoja na mikopo ya pembejeo kwa wakulima wa kahawa.

MHE. PASCAL Y. HAONGA: Mheshimiwa Spika, japokuwa swali langu halijajibiwa kifasaha na imekuwa ni mwendelezo wa kukiuka Kanuni namba 46(1) na hii ni kawaida tumeona sijui inamaanisha nini. Naomba niulize maswali mawili ya nyongeza:

Kwanza, Serikali haioni sasa ni wakati muafaka wa kupunguza bei ya mbolea ili kuwapunguzia wananchi gharama za kilimo?

Pili, ni lini Serikali itapunguza ushuru na tozo mbalimbali katika zao la kahawa ili kuwapunguzia wakulima mzigo maana wakulima wametwishwa mzigo kwa muda mrefu sana. Wamekuwa na tozo nyingi, ushuru mkubwa kwenye kahawa mwisho wa siku hawanufaiki. Sasa ni lini Serikali itapunguza ushuru na tozo mbalimbali katika zao la kahawa ili kuwapunguzia wakulima mzigo?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Spika, kwanza kuhusu kupunguza bei ya mbolea, Serikali imejipanga kuhakikisha kwamba inachukua hatua zinazotakiwa ili kuhakikisha kwamba bei ya mbolea inayotumika katika mazao mbalimbali inapungua. Kwa wiki za hivi karibuni Wizara yangu imekuwa ikikutana na wataalam wake kuangalia ni namna gani tunaweza tukaondoa kero mbalimbali zilizopo katika sekta ya kilimo ikiwa ni pamoja na kuondoa kero ya bei ya mbolea ambayo kwa kweli imelalamikiwa na wananchi wengi.

Mheshimiwa Spika, lakini (b) ameulizia kuhusu kuondoa tozo mbalimbali zinazokabili mazao mbalimbali katika sekta yetu ya kilimo. Nimhakikishie tu Mheshimiwa Mbunge kuwa Wizara imekuwa ikipitia upya tozo zote zinazotolea ili kuona ni namna gani tunaweza kupunguza.

Mheshimiwa Spika, katika kufanya hivi nafikiri yeye mwenyewe ameshiriki katika Mkutano ambao Mheshimiwa Waziri wa Kilimo Mifugo na Uvuvi ameuitisha hivi karibuni wa Wabunge wanaotoka maeneo ya mazao haya ili kuangalia changamoto zilizopo lakini vilevile kupata mapendekezo yao ya namna ya kutafuta suluhu. Nimhakikishie tu kwamba, Wizara inapitia upya kuhusu hizo tozo kwa sababu ni kweli wananchi wanalalamikia na muda siyo mrefu tutapata mrejesho kamili kuhusu namna gani Serikali itapunguza au kuondoa moja kwa moja baadhi ya hizo tozo. Nashukuru sana.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kwa sababu ya muda tuendeleo na swali la Wizara ya Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi la Mheshimiwa Victor Kilasile Mwambalaswa, Mbunge wa Lupa.

Na. 57

**Kutumia Majengo ya Kambi ya Ujenzi wa Barabara ya Lami
Chalangwa kwa ajili ya Chuo cha Veta.**

MHE. VICTOR K. MWAMBALASWA aliuliza:-

Mheshimiwa Spika, Serikali imeamua kujenga Vyuo vya VETA kwa Wilaya zote nchini na Chunya ni kati ya Wilaya 10 za mwanzo kupata chuo hicho:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kutumia majengo yaliyokuwa kambi ya ujenzi wa barabara ya lami pale Chalangwa kwa ajili ya Chuo cha VETA, ili kuokoa gharama kubwa za ujenzi wa majengo mapya.

NAIBU WAZIRI ELIMU, SAYANSI, TEKNOLOJIA NA UFUNDI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Victor Kilasile Mwambalasa, Mbunge wa Lupa kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Wizara ya Elimu Sayansi na Teknolojia na Ufundi, imebaini kwamba baada ya kukamilika kwa ujenzi wa barabara husika kampuni ya ujenzi iliacha majengo yaliyokuwa yanatumika kama ofisi na makazi.

Mheshimiwa Spika, aidha, ukubwa wa ardhi iliyokuwa imetolewa na kijiji kwa kampuni hiyo ni hekari 25, taarifa ya kitaalamu imebainisha kwamba eneo ilipo kambi hiyo ni zuri kwa maana ya kufikika na kuwa na huduma za umeme na maji. Hata hivyo, majengo yaliyoachwa na kampuni hiyo ya ujenzi wa barabara hayakidhi viwango vya kutolea mafunzo ya ufundi stadi kutokana na ukweli kwamba majengo hayo siyo ya kudumu.

Mheshimiwa Spika, Serikali kwa kutambua umuhimu wa kuwa na Chuo cha VETA katika Wilaya ya Chunya tayari ilikwishafanya maandalizi ya awali ya ujenzi wa chuo cha VETA. Maandalizi hayo ni pamoja na kufanya utambuzi wa stadi zinazohitajika kutolewa katika chuo hicho. Aidha, Wilaya ya Chunya imekwishatenga eneo la ujenzi wa Chuo hicho katika Kijiji cha Mkwajuni na tayari Halmashauri ya Wilaya imekwisha pima eneo hilo, lenye ukubwa wa hekari 10.1 Kiwanja nambari 1 kitalu (B) na hati ya kiwanja ilikwishapatikana. Katika mwaka huu wa fedha 2015/2016, Wizara yangu kupitia Mamlaka ya Mafunzo ya Ufundi Stadi imeshateua wataalam elekezi watakaoshindanishwa kutayarisha andiko la jinsi ya kufanya kazi ya kubuni majengo na gharama ya kazi hiyo. Mtaalam elekezi wa kubuni majengo ya Chuo cha Ufundi Stadi cha Chunya anatarajiwa kupatikana mwezi Februari, 2016.

SPIKA: Naona swali hili apate Victor Mwambalaswa peke yake, naona na Wabunge vijana mnasimama simama kuuliza maswali kwa Mheshimiwa Ndalichako ambaye ndiye ameweka sahihi kwenye vyeti vyenu vya *form four* na *form six*. Mheshimiwa Mwambalaswa. (Kicheko)

MHE. VICTOR K. MWAMBALASWA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. Namshukuru sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake mazuri sana yameniridhisha sana, lakini pamoja na hayo nina maswali mawili ya nyongeza. Serikali mwaka juzi ilitangaza kwamba itaweka vyuo vya VETA kwenye Wilaya zote nchi, lakini itaanza na Wilaya 10 ambapo Wilaya ya Chunya ni mojawapo naishukuru sana Serikali kwa kuiweka Chunya katika moja ya Wilaya 10 za kuweka Vyuo vya VETA.

Mheshimiwa Spika, bahati nzuri sana tena Wilaya ya Chunya inagawanyika kuwa Wilaya mbili, Wilaya ya Chunya na Wilaya ya Mkwajuni Wilaya ya Songwe ambako sasa ndiyo kuna heka kumi zimetengwa za kujenga Chuo cha VETA. Sasa swali, kama Serikali ilisema inaipa Chunya Chuo cha VETA, Chunya imegawanyika ziko Wilaya mbili siyo bora tu zote Wilaya zote mbili Chunya na Songwe zipate Chuo cha VETA? Hilo la kwanza na naona Mheshimiwa Mulugo ambaye ni wa Wilaya ya Songwe amefurahi sana. (Kicheko)

Mheshimiwa Spika, la pili, pale kwenye kambi ya ujenzi wa barabara ya Mbeya - Chunya kwa kiwango cha lami Serikali imesema majengo yale ni ya muda siyo ya kudumu. Je, kwa kuwa, eneo lililotengwa ni heka 25 haiwezi ikaanzia kwa majengo hayo ambayo siyo ya kudumu lakini ikajenga Chuo cha VETA kwa eneo kubwa ambalo limebaki?

NAIBU WAZIRI ELIMU, SAYANSI, TEKNOLOJIA NA UFUNDI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwanza nimpongeze sana Mheshimiwa Mwambalaswa Mbunge wa Lupa kwa jinsi ambavyo amelifuatilia sana jambo hili. Pia niseme tu kwamba, kwa mujibu wa sera tuliyojipangia na mpango tuliojipangia Wizara yetu imedhamiria kuanza kujenga Vyuo vya VETA katika Wilaya zote ambazo hazina kabisa Chuo chochote cha Ufundi au VETA kwa ujumla. Kwa hali hiyo, kwa sababu ya bajeti ambayo kimsingi inahitajika katika maeneo mengi siyo rahisi kuvijenga vyuo vyote kwa siku moja.

Mheshimiwa Spika, nikuombe Mheshimiwa Mbunge kushirikiana Halmashauri yako hilo eneo ambalo umeliangalia ni vema likatengwa na likapimwa na hati zake zikawasilishwa katika Wizara yetu ili liwe katika mpango.

Mheshimiwa Spika, pia nitoe wito kwa Waheshimiwa Wabunge wote, Wizara yangu inapata tatizo kubwa sana inapofikia kuanza mipango ya

maandalizi ya ujenzi wa vyuo hivyo kutokana na ardhi hizo kutokupatikana na kupimwa, ni vema Halmashauri zote ambazo ziko katika mpango huu zihakikishe zinatenga maeneo hayo ili isiwe ni kikwazo tunapofikia kufanya hivyo.

Mheshimiwa Spika, pili, nadhani nimejibu yote kwa pamoja kama ambavyo nimeelekeza kwamba ukishapima tutafanya hivyo kwa kuwa sasa Wilaya ya Songwe inajitegemea, lakini itakuwa ni baada ya kumaliza zile ambazo tumeanza nazo. Ahsante sana.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri. Tunaendelea, Waheshimiwa kwa sababu ya muda kama mnavyoona bado tuna maswali matatu hapa. Tunaelekea Wizara ya Fedha na Mipango, swali la Mheshimiwa Zitto, Mbunge wa Kigoma Mjini. Waheshimiwa Wabunge Mheshimiwa Zitto amebadili jina zamani alitwa Zitto Zuberi Kabwe sasa anaitwa Mheshimiwa Kabwe Ruyagwa Zitto. Mheshimiwa Ruyagwa. (Kicheko)

Na. 58

Hasara Iliyopatikana Kutokana na Uuzaji wa Hatifungani

MHE. KABWE Z. R. ZITTO aliuliza:-

Mwaka 2013 Serikali iliua hatifungani ya thamani ya Dola za Kimarekani milioni mia sita (USD 600m) kupitia benki ya *Standard* yenye tawi hapa nchini (*Stanbic*); Shirika la *Corruption Watch* la Uingereza kwa kutumia vyanzo kama *IMF* imeonesha kwamba hatifungani hiyo imeipa Serikali ya Tanzania hasara ya Dola za Kimarekani milioni themanini (USD) 80.m) na Serikali imelipwa faini Dola za Kimarekani milioni sita (*USD Six Million*) tu.

Je, kwa nini Serikali haiichukulii hatua *Stanbic Bank* ili walipe faini zaidi?

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Fedha na Mipango, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Kabwe Ruyagwa Zitto, Mbunge wa Kigoma Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, katika mahitaji yaliyofanywa na *serious fraud office* ya Uingereza dhidi ya *Standard Bank Group*, *Serious Fraud Office* ilitambua kiasi cha Dola za Kimarekani milioni sita, sawa na asilimia moja ya mkopo ambao Tanzania haikupaswa kutozwa. Tozo (*arrangement fee*) iliyotakiwa kulipwa kwa *Standard Bank Group* ni asilimia 1.4. Badala yake tozo iliyoingizwa kwenye mkataba ni asilimia 2.4, na ilithibitika kwamba tozo ya asilimia moja ya ziada haikuwa halali.

Katika hukumu iliyotolewa na Mahakama huko Uingereza *Standard Bank Group* iliamriwa kulipa faini ya Dola za Kimarekani milioni thelathini na mbili nukta mbili. Kati ya hizo kiasi cha Dola milioni saba zinalipwa kwa Serikali ya Tanzania, Dola za milioni sita zikiwa ni fidia na Dola milioni moja ikiwa ni riba.

Mheshimiwa Spika, Serikali imefuatilia taarifa ya hasara kwa Serikali ya Tanzania ya Dola za Kimarekani milioni themanini iliyotajwa na Mheshimiwa Zitto Mbunge wa Kigoma Mjini na hatukupata usahihi wake. Hata hivyo, taarifa ya hasara ya dola milioni themanini imetajwa katika taarifa yenye kichwa cha habari *How Tanzania was Short Changed in Stanbic Bribery Payback* iliyochapishwa katika gazeti la *The Guardian* la tarehe 16 Disemba, 2015, likinukuu taarifa ya *Corruption Watch* ya Uingereza.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa taarifa haikutoa maelezo ya namna hasara ya dola milioni themanini ilivyopatikana na kwa kuwa, taarifa iliyonukuliwa kutoka *corruption watch* pia haielezi jinsi hasara hiyo ilivyokokotolewa, Serikali inashauri Mheshimiwa Mbunge awasilishe taarifa alizonazo tuone iwapo ina vigezo vya kutosha kuisaidia Serikali kujenga hoja ya madai ya hasara hiyo.

Mheshimiwa Spika, pamoja na maelezo hayo napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba, Benki Kuu imeiandikia Benki ya *Stanbic* barua ya kusudio la kutoza faini ya shilingi bilioni tatu kwa kosa la kufanya miamala inayokiuka sheria na kanuni za benki na taasisi za fedha. Aidha, sheria inaitaka Benki ya *Stanbic* kutoa utetezi katika kipindi cha siku 20 ambacho kimekwisha tarehe 30 Januari. Kwamba *Stanbic* imewasilisha taarifa ya utetezi wao Benki Kuu na utetezi wao unafanyiwa kazi kwa sasa. Endapo Benki Kuu haitaridhika na utetezi huo Benki ya *Stanbic* italazimika kulipa faini hiyo.

MHE. KABWE Z. R. ZITO: Mheshimiwa Spika, nina maswali mawili ya nyongeza. Kati ya mwaka 2011/2012 mpaka mwaka 2015/2016, jumla ya fedha amba zo Serikali ilizikopa nje kwa mfumo wa namna hii ni shilingi trilioni 6.8. Katika taarifa ya hukumu ambayo Mheshimiwa Waziri amei-refer kwenye *statements of facts* ukurasa wa 17 aya ya 113 inaonesha kwamba mtindo huu wa kutumia vikampuni kwa ajili ya kuweza kupata mikopo umekuwa ukitumika na benki nyingi za biashara hapa nchini.

Serikali haioni kwamba imefikia wakati Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali aweze kufanya ukaguzi maalum wa mikopo yote ya kibiashara ambayo Serikali imeichukua kati ya 2011/2012 mpaka 2015/2016 ili kuweza kujua kama pia kulikuwa kuna aina za rushwa za namna hii ambazo zilikuwa zinafanyika.

Mheshimiwa Spika, swali la pili, kwamba DFA ambayo ndiyo hiyo hukumu ya Uingereza ilikuwa ina lengo la kuulinda Benki ya Uingereza ambayo ndiyo iliyotoa hongo kwa maafisa wetu ili iweze kupata biashara. Serikali haioni kwamba ni wakati muafaka sasa Serikali ifungue kesi dhidi ya benki hii ya Uingereza ili iwe ni fundisho kwa makampuni ya nje yanayohonga kupata biashara katika nchi za Kiafrika?

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, kwanza, Mkaguzi na Mdhhibiti Mkuu wa Hesabu za Serikali anayo majukumu ya Kikatiba ya kufanya kazi hiyo. Kwa hiyo, naomba kushauri tu kwamba hili ni jukumu lake anaweza akalitekeleza wakati wowote ili kujiridhisha kama mikopo hii ambayo imekuwa ikipatikana imekuwa ikipatikana kwa namna ambayo inaifanya nchi iingie kwenye hasara.

Mheshimiwa Spika, lakini la pili nirejee tu pia kwenye jibu zuri la Naibu Waziri wa Fedha, kwamba kama Mheshimiwa anazo taarifa zozote zinazoweza kutusaidia sisi, ama kufungua shauri la madai au kufungua shauri la jinai, basi ashirikiane na vyombo vinavyofanya. Kwa mfano, hili shauri la madai sisi tukiletewa litaletwa kwenye Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, tutaliangalia tuone kama linakidhi sifa na sheria na kwa kuzingatia pia mahusiano tuliyonayo na nchi kama ya Uingereza tuone kama tunaweza, moja, kufungua kesi ya jinai au pili, tulifanye kwa namna ambayo tunaweza tukafungua kesi ya madai. Lakini mpaka sasa kilichopo ni kwamba hii benki iliingia makubaliano na *Serious Fraud Office* ya Uingereza kwa kitu kinachoitwa *deferred prosecution agreement*, ambayo pamoja na mengine walitakiwa walipe hizi dola kama Naibu Waziri wa Fedha alivyosema. Wakishindwa Serikali ya Uingereza itawachukulia hatua ya kesi ya jinai hii benki na sisi huku kama alivyosema Naibu Waziri wa Fedha, Benki Kuu imewataka Stanbic Tanzania nao walipe hiyo faini na muda huu ambao walipaswa wawe wametoa jibu ilikuwa ni tarehe thelathini. Kwa hiyo, tuupokee tu ushauri wa Mheshimiwa Zitto, Serikali itaufanyia kazi kwa kuzingatia sheria za ndani ya nchi na mahusiano yetu ya kisheria katika Jumuiya ya Kimataifa. Ahsante sana.

SPIKA: Ahsante sana. Tunaendelea kwa sababu muda muda hauko upande wetu kabisa na bado nina maswali matatu. Swali la Mheshimiwa Japhet Ngailonga Hasunga Mbunge wa Vwawa.

Na. 59

Kiwango cha Kuongezeka kwa Mapato ya Serikali

MHE. JAPHET N. HASUNGA aliuliza:-

Kwa muda mrefu uchumi wa Nchi yetu umekuwa ukikua kwa asilimia saba kwa mwaka:-

Je, mapato ya Serikali yamekuwa yakiongezeka kwa asilimia ngapi kwa mwaka?

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Fedha na Mipango, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Japhet Ngailonga Hasunga, Mbunge wa Vwawa, kama ifuatavyo:

Mheshimiwa Spika, uchumi wa nchi yetu kwa kipindi cha miaka mitano iliyopita 2010-2015 umekua kwa wastani wa asilimia 6.74. Ukuaji halisi wa asilimia katika kipindi hicho ulikuwa asilimia 6.4 mwaka 2010, asilimia 7.9 mwaka 2011, asilimia 5.1 mwaka 2012, asilimia 7.3 mwaka 2013 na asilimia saba mwaka 2014.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi hicho mapato ya Serikali ambayo yanajumuisha mapato ya kodi na mapato yasiyokuwa ya kodi ya Serikali Kuu pamoja na mapato ya Halmashauri yamekuwa yakiongezeka kwa wastani wa asilimia 17.8 kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, mwaka 2010/2011 mapato yalifikia shilingi trilioni tano nukta saba tatu na kuongezeka hadi Shilingi trilioni saba nukta mbili mwaka mwaka 2011/2012 ikiwa ni ongezeko la asilimia 25.9, mwaka 2012 mapato yakafikia shilingi trilioni nane nukta tano moja, ikiwa ni ongezeko la asilimia 17.9. Mwaka 2013/2014 mapato yalifikia shilingi trilioni kumi nukta moja mbili ikiwa ni ongezeko la asilimia 19.6 na mwaka 2014/2015 mapato yakafikia shilingi trilioni kumi nukta tisa tano, sawa na ongezeko la asilimia 7.6.

SPIKA: Mheshimiwa Japhet Hasunga, kumbe Mheshimiwa Silinde hakuweza kufika Vwawa. Mheshimiwa Hasunga swali la nyongeza.

MHE. JAPHET N. HASUNGA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri. Kwa kuwa, ulipaji wa kodi ili kuiwezesha Serikali kuweza kutoa huduma nzuri kwa wananchi ni wajibu wa kila raia wa nchi hii na kwa kuwa kumekuwa na matatizo mengi katika mfumo wa ulipaji wa kodi katika Serikali Kuu na Halmashauri, kodi ambazo zimekuwa zikileta

usumbufu mkubwa kwa walipa kodi. Je, Serikali ina mpango gani wa kuboresha mfumo wa ulipaji kodi ili uwe wazi zaidi na kuwawezesha wananchi kuweza kulipa kodi zile zinazotakiwa kulipwa?

Mheshimiwa Spika, pili, kwa kuwa wananchi wengi hawajui umuhimu wa kulipa kodi, je, Serikali ina mpango gani wa kutoa elimu kwa wananchi na hasa walipa kodi ili waweze kuzijua aina zote za kodi na kuweza kulipa kama inavyotakiwa.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, swali la kwanza ameuliza mpango gani wa kurekebisha mfumo wa ulipaji kodi. Sasa hivi kama mlivyoona na kwa kaulimbiu ya Serikali ya Awamu ya Tano ya 'SASA KAZI TU' tumeimarisha mfumo wa ulipaji kodi kuanzia katika ngazi ya Taifa mpaka Halmashauri zetu na mmeona jinsi ambavyo sasa tunaweza kukusanya kodi kwa kiasi kikubwa.

Pia nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba tunaendelea kuimarisha na Mamlaka yetu ya Mapato Tanzania imejipanga vizuri kuhakikisha kwamba hilo linafanyika katika ngazi ambayo wanafanyia kazi wao na pia mpaka Halmashauri zetu kule wanakokusanya uimarishaji wa ukusanyaji kodi utakuwa wazi kabisa na kila mmoja ndani ya Halmashauri mwenye jukumu hilo anayafanyia kazi.

Mheshimiwa Spika, swali la pili, kuhusu kutoa elimu, mpaka sasa hivi tayari tuna kitengo cha utoaji elimu ndani ya Mamlaka ya Mapato Tanzania na elimu hii huwa inatolewa moja kwa moja kupitia televisheni zetu mbalimbali tuna vipindi ndani ya wiki na pia utoaji huu wa elimu ya kodi pia hufanywa kwa semina mbalimbali na warsha zinazofanywa na watoa elimu wetu kutoka Mamlaka ya Kodi Tanzania.

SPIKA: Ahsante sana. Waheshimiwa Wabunge muda wa maswali uko kushoto kwetu, lakini tuyatendee haki haya maswali mawili yaliyobaki. Mheshimiwa Joseph Haule, Mbunge wa Mikumi.

Na. 60

Wananchi wa Mikumi Kupewa Ardhi

MHE. JOSEPH L. HAULE aliuza:-

Wanachi wa Mikumi upande mmoja wamebanwa na Hifadhi na upande wa pili ardhi kubwa wamepewa Wawekezaji ambao hawajafanya uendelezaji wowote katika mashamba ya Kisanga, Masanze, Tindiga na hiyo kupelekea wananchi kukosa ardhi:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuirudisha ardhi hii kwa wananchi ili waweze kujiletea maendeleo?

NAIBU WAZIRI WA ARDHI NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Joseph Leonard Haule, Mbunge wa Mikumi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba Jimbo la Mikumi ni miongoni mwa maeneo ambayo yana ardhi nzuri kwa kilimo na ambalo pia lina wakulima na wawekezaji wenye mashamba makubwa.

Mheshimiwa Spika, ili kuitwaa ardhi kwa yeyote ambaye ameshindwa kuiendeleza utaratibu ufuatao unapaswa kufuatwa:-

Mheshimiwa Spika, kwanza sheria inataka mmiliki apatiwe ilani ya ubatilisho ya siku 90 na mamlaka (Halmashauri) husika ambapo shamba lipo. Ilani hiyo inatakiwa kueleza masharti yaliyokiukwa na kwa nini miliki yake isifutwe. Vile vile muda huo unampa mmiliki muda wa kuwasilisha utetezi wake kwa mujibu wa kifungu cha 47, 48 na 49 cha Sheria ya Ardhi Na. 4 ya mwaka 1999.

Pili, muda wa ilani ya ubatilisho utakapokuwa umekwisha mapendekezo ya ubatilisho yatatumwa kwa Kamishna ambapo kama Kamishna atakubaliana na sababu za mapendekezo ya ubatilisho, Kamishna atawasilisha mapendekezo kwa Waziri mwenye dhamana ambaye naye atawasilisha mapendekezo hayo kwa Mheshimiwa Rais na kumshauri afute miliki hiyo.

Mheshimiwa Spika, naishauri Halmashauri husika ifanya ukaguzi wa mashamba yote makubwa yaliyomo ndani ili yale yaliyokiuka sheria hatua zinazofuata zichukuliwe.

MHE. JOSEPH L. HAULE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Nashukuru sana Naibu Waziri kwa majibu mazuri. Naomba niongeze maswali mawili ya ziada. Serikali iliagiza Wakurugenzi wa Halmashauri waorodheshe mashamba ambayo yametelekezwa na wameshafanya hivyo. Je, ni lini Serikali itakwenda kutupa majibu ya moja kwa moja?

Swali la pili, kwa kuwa kuna wawekezaji wana mashamba makubwa mfano mashamba ya *Miombo Estate*, *Kilosa Estate*, *SUMAGRO*, *Isanga Estate* ambao wamebadilisha matumizi na kuvunja sheria na utaratibu, Je, Serikali haioni kwamba kuna umuhimu wa kuyarudisha mashamba hayo kwa wananchi wa Jimbo la Mikumi? (*Makofi*)

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI:

Mheshimiwa Spika, ni kweli maelekezo yalikuwisha tolewa kwa Wakurugenzi wote na hasa kupitia katika Ofisi za Wakuu wa Mikoa ili kuweza kuainisha migogoro yote iliyopo katika maeneo hayo ili Wizara iweze kuchukua hatua mpaka sasa mashamba ambayo tayari yamekwishainishwa na kuletwa pale Wizarani ni jumla ya mashamba 75, lakini pia tunavyo viwanja 694. Haya yameainishwa ni katika mashamba yale kuanzia mwaka 2002 mpaka 2015 na utoaji wake sasa tayari uko katika process za kawaida.

Mheshimiwa Spika, vile vile kwa wale ambao wameshindwa kabisa kuendeleza na tayari mapendekezo yameshaanza kushughulikiwa kwa ajili ya kubatilishwa kwa mujibu wa kifungu cha 48 cha Sheria ya Ardhi, Sura ya 113 tunatarajia pia kuwa kazi hiyo itafanyika kwa mujibu wa sheria na kanuni, kwa sababu haya yako katika utaratibu na maelekezo yamekwishatolewa.

Waheshimiwa Wabunge, ninachowaomba kwa sababu pia kila Mbunge alipata maelekezo hayo ambayo tunawaomba mfanye kazi hiyo kwa kusaidiana na Halmashauri zenu muweze kuleta na kuainisha migogoro yote na siyo migogoro yote inapaswa kuletwa Wizarani kuna mengine ambayo pia inaweza ikamalizwa na ofisi zetu za Kanda kwa sababu tuna ofisi karibu katika Kanda nane nchi nzima. Kwa hiyo, kuna mengine yanaweza yakatatuliwa katika maeneo hayo ilimradi tu taratibu nilizozitaja katika jibu la msingi basi ziweze kufuatwa na Wizara itakuwa tayari kuyashungulikia.

Na. 61

Ukarabati wa Mradi wa Bwawa la Kalemawe

MHE. NAGHENJWA L. KABOYOKA aliuliza:-

Bwawa la Kalemawe lilijengwa mwaka 1959 na kumekuwepo na makubaliano baina ya Serikali, UNCDF na wadau wengine juu ya ukarabati wa Bwawa hili.

Je, kazi ya ukarabati itaaza lini ili Wafugaji na Wakulima waondokane na shida ya uchakavu wa bwawa hilo?

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mbunge wa Same Mashariki, kama ifuatavyo:-

Mheshimwa Spika, ni kweli bwawa la Kalemawe lilijengwa mwaka 1959, lengo la ujenzi wa bwawa hilo lilikuwa ni kwa ajili ya utunzaji wa maji ya kunywa, mifugo na kilimo cha umwagiliaji.

Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Wilaya ya Same ina mpango wa kukarabati bwawa la Kalemawe kwa kuondoa udongo ambao umejaa kwenye bwawa hilo ili kuongeza ujazo wa ukubwa wa maji kwa ajili ya mifugo na kilimo cha umwagiliaji kwa kutumia fedha kutoka Mfuko wa Kimataifa wa *United Nations Capital Development Fund*.

Mheshimiwa Spika, sambamba na ukarabati wa bwawa hilo, *scheme* ya Kalamba yenye jumla ya hekta 350 pia itakarabatiwa kupitia mpango huo. Maji ya umwagiliaji ya *scheme* ya Kalamba yatatoka katika bwawa la Kalemawe. Kazi inayoendelea hivi sasa ni ya kumpata Mtaalam Mshauri (*Consultant*) ili aweze kufanya kazi ya usanifu na kujua gharama za ukarabati. Pindi mtaalam mshauri atakapokamilisha kazi yake kazi ya kumpata Mkandarasi kwa ajili ya ukarabati wa bwawa na *scheme* itaanza.

MHE. NAGHENJWA L. KABOYOKA: Mheshimiwa Spika, ahsante. Nina maswali mawili ya nyongeza.

Swali la kwanza ni kwamba hili bwawa lilitengenezwa maalum kwa ajili ya wafugaji kutokana na kwamba walihamishwa kutoka mbuga ya wanyama ya Mkomazi, na kazi ya pili ilikuwa uvuvi, ya tatu ilikuwa yale maji yanayo-*spill over* ndiyo yaende kwa wakulima. Tatizo ni kwamba huu mradi wote umegeuzwa kwamba unalenga wakulima zaidi kuliko wafugaji, matokeo yake nina wasiwasi kwamba hata Mtaalam (*Consultant*) mwingine akipatikana wa kutengeneza huu usanifu atakosea, kama alivyokosea mara ya kwanza ambapo huu mradi ulipotangazwa zile *Terms of Reference* hazikueleweka. Matokeo yake yalivyoenda *UN Capital Development Fund*, yakarudi kwamba haikukidhi matakwa ya ule mradi ungetengenezwaje. Sasa ninavyoliona hapa litarudia tena, *because focus* pia imebadilika kutokana na majibu ya Mheshimiwa Waziri.

Mheshimiwa Spika, swali langu ni hivi huoni ni wakati muafaka sasa mradi huu ukasimamiwa na Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi ili pia tupate *technical assistance* ya kusaidia ku- *frame* huu mradi vizuri? *Because* kuharibika kwa huu mradi, *I mean* kujaa tope ni kwamba wafugaji walikuwa wanaleta ng'ombe kwenye bwawa na hili bwawa ni kubwa sana, *square kilometer* kuna takwimu mbili, inaonesha *32 square kilometers*, nyingine inaonesha *square kilometers* 24, ni mradi mkubwa sana. Kwa hiyo, ninachoomba au ninachoshauri ni kwamba huu mradi haonekani kwamba unatakiwa uendeshwe au usimamiwe na Wizara ya kilimo ili uweze kupata *technical assistance* inayotakiwa?

Swali la pili, sasa hivi wananchi wanapata shida sana, wanaolima hapa, licha ya kwamba mbolea na msaada wa kitaalam unakosekana, lakini ndege aina ya kweleakwelea, wanavamia sana mashamba ya wakulima na sasa hivi ndiyo kipindi ambacho mpunga wa eneo lote hilo la kwanzia Maore, Ndungu, Kihurio mpaka Bendera, linavamiwa na hawa ndege waharibifu. Je, Serikali inaweza kusema nini kuhusu kutatua tatizo la kuua hawa ndege waharibifu? Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Naghenjwa, Mheshimiwa Waziri wa Maji Gerson Lwenge majibu ya maswali hayo.

WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Spika, ombi lake ni kwamba anataka bwawa lile lisimamiwe na Serikali Kuu badala ya Halmashauri. Naomba niwahakikishie, mwaka jana kwenye Bunge la Kumi tulipitisha Sheria ya Umwagiliaji na tukaanzisha Tume ya Umwagiliaji, Tume hii ndiyo itakayosimamia ujenzi wa mabwawa yale makubwa ambayo yataongeza eneo la umwagiliaji. Kwa hiyo, nikuhakikishie Mbunge suala la utaalim lipo katika Wizara ya Maji na Umwagiliaji kuhakikisha mabwawa haya yatatengenezwa inavyotakiwa, kwa hiyo usiwe na wasiwasi.

Swali la pili kuhusu ndege, hilo nafikiri labda Waziri wa Kilimo yupo hapa, anaweza akajibu. Ahsante sana.

WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Spika, hilo swali la ndege waharibifu nimeshalipokea pia swali la aina hii kutoka kwa Mheshimiwa Elibariki Kingu, Mbunge makini wa kutoka Jimbo la Singida Magharibi, kuna ndege waharibifu wa aina hiyo hiyo. Niwaambie tu Waheshimiwa Wabunge kwa maeneo hayo ambayo yamepata uharibifu wa aina hiyo, nimewaelekeza wataalam wangu ili waweze kutumia utaratibu ambao Serikali huwa inatumia wa kutumia ndege kwenda kushughulika na ndege waharibifu wa mazao katika maeneo hayo husika.

Kwa hiyo, kama kuna eneo lingine ambalo Wabunge hawakupata fursa ya kuuliza lina matatizo ya aina hiyo, naomba baada ya kuahirisha Bunge nipate taarifa za aina hiyo ili niweze ku-communicate na wataalam wangu waweze kuchukua hatua zinazostahili.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, wakati wa maswali umekwisha, tunaendelea na matangazo, ngoja niyapange vizuri ili tuanze na wageni wetu kama kawaida.

Wageni walioko Bungeni leo Waheshimiwa Wabunge ni pamoja na wale walioko katika jukwaa la Spika ambao ni Balozi wa Sweden nchini Tanzania, Bi. Katarina Rangnitt, ambaye ameambatana na maafisa wawili wa Ubalozzi huo

ambao ni Ludvig Bontell, (*Political and Commercial Affairs*) na Victor Mollel (*Public Finance Management- Local Government and Land Rights*). Mheshimiwa Balozi na Wasaidizi wako karibuni sana hapa Bungeni, karibuni sana. Sweden ni nchi rafiki, tunawakaribisheni sana. (*Makofi*)

Tuna Watendaji Wakuu 12 kutoka Wizara ya Fedha na Mipango ambao ni Manaibu Makatibu Wakuu wa Wizara, Kaimu Katibu Mtendaji wa Tume ya Mipango na Makamishna wa Wizara ya Fedha wakiongozwa na Katibu Mkuu wa Wizara ya Fedha na Mipango, Dkt. Servacius Likwelile, karibuni sana. (*Makofi*)

Waheshimiwa Wabunge, wageni wa Mheshimwa Nape Moses Nnauye, Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo, ni Viongozi wapya wa Jukwaa la Wahariri Tanzania waliochaguliwa wiki iliyopita baada ya uongozi uliopita kumaliza muda wake. Viongozi hao ni Deodatus Balile, Makamu Mwenyekiti wa Jukwaa la Wahariri, Neville Meena, Katibu wa Jukwaa la Wahariri na Jesse Kwayu, Mjumbe wa Bodi wa Jukwaa la Wahariri. Pia tuna wageni wanne kutoka taasisi isiyokuwa ya kiserikali ya *International Republican Institute* wakiongozwa na Bi. Robina Namusisi, *Resident Country Director*, na Bi. Nora Pendaeli, *Programme Officer*, pamoja na maafisa wengine wawili. Karibuni sana Bungeni. (*Makofi*)

Kwenye jukwaa la wageni tuna wageni wafuatao:-

Wageni wa Mheshimiwa William Ole Nasha, Naibu Waziri wa Maendeleo ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi kutoka asasi ya wafugaji ya *PINGOs Forum* kutoka jijini Arusha, karibuni rafiki zangu wa siku nyingi kutoka *PINGOs*.

Pia tuna wageni 13 wa Mheshimiwa Yahaya Omary Massare, ambao ni Waheshimiwa Madiwani wanne na viongozi wa siasa kutoka Kata za Jimbo la Manyoni Magharibi. Wageni wa Mheshimiwa Massare kutoka Manyoni Magharibi karibuni sana. Karibuni sana, habari ya Itigi? (*Makofi*)

Wageni tisa wa Mheshimiwa Hassan Suleiman Kaunje, Mbunge wa Lindi Mjini kutoka Jimboni kwake, karibuni sana wale wote mlisosafiri toka Lindi.

Wageni 15 wa Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha kutoka Jumuiya ya Hifadhi ya Jamii ya Wanyamapori ya Ikona wakiongozwa na Mheshimiwa Juma Porini, Mwenyekiti wa Halmashauri ya Wilaya ya Serengeti. Wako wapi hawa watu wa kutoka Ikona? Karibuni sana Bungeni. Jumuiya hii niliianzisha mimi mwenyewe wakati nikifanya kazi Serikalini, karibuni sana, sikujua kama mmekuja. (*Makofi*)

Wageni 14 wa Mheshimiwa Charles Tizeba, Mbunge wa Buchosa, ambao ni viongozi wa Chama cha Wavuvi Tanzania.

Pia yupo mgeni wa Mheshimiwa Victor Mwambalaswa, ambaye ni ndugu Godwin Godson Laizer, karibu sana Godson.

Wageni kwa ajili ya mafunzo ni wanafunzi 40 wanaosoma Uhandisi mwaka wa Nne kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma, wanafunzi wa *UDOM*, karibuni sana. Bunge letu linajivunia sana Chuo Kikuu cha *UDOM* kuwa hapa Dodoma, tunaamini mkimaliza mtakuwa Wahandisi bora kabisa na karibuni Bungeni. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, tunao wageni 6 kutoka Asasi ya Kiraia ya Vijana, *Tanzania Ambassadors of Youth Voices*, ambao ni viongozi wa asasi hiyo kutoka Dar es Salaam, karibuni sana, karibuni vijana.

Pia wageni 18 ambao ni wanafunzi wa Shahada ya Uzamili (*Masters*) kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma wanaosoma masuala ya Tiba na Afya. Karibuni sana. Sikujua kama *UDOM* imeshaanza kutoka Shahada za Uzamili katika masuala ya Tiba na Afya. Karibuni sana. Ni maendeleo makubwa sana kwa *UDOM*. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea kidogo na matangazo mawili matatu mengine. Tangazo la kwanza kutoka kwa Mheshimiwa Hamisi Kigwangalla, Kaimu Mwenyekiti wa Bunge *Sports Club*, anaomba niwatangazie Waheshimiwa Wabunge matokeo ya mechi ya kirafiki iliyochezwa siku ya Jumamosi kati ya timu yetu ya *Bunge Sports Club* na watunza fedha wa *CRDB*, Bunge 1, *CRDB* 1. (Makofi)

Nyota wa mchezo huo alikuwa Mheshimiwa Ali Hassan King, Mbunge wa Jang'ombe, aidha, Kocha Mkuu wa timu ya Bunge, Mheshimiwa Majaliwa Kassim Majaliwa, Mheshimiwa Waziri Mkuu, ameridhika na kiwango kilichooneshwa na wachezaji wake na kutoa moyo kwa timu nyingine zinazokuja hapa Dodoma kwamba zijiandae kikamilifu. Mgeni rasmi wa mchezo huo alikuwa Mheshimiwa Naibu Spika, Dkt. Tulia. (Makofi)

Mheshimiwa Zungu anawataarifuni Waheshimiwa Wabunge wote na hasa wapenzi wa Yanga, kwamba siku ya Alhamisi timu ya Simba itapita hapa Dodoma kuelekea Shinyanga, kwa hiyo wapenzi wote wa timu hiyo mnaombwa kushiriki chakula cha mchana pamoja na wachezaji hao wa Simba, maelezo zaidi mtayapata kutoka kwa Mheshimiwa Zungu na hasa Yanga mnakaribishwa sana huko. Mbona mnaguna jamani? (Makofi, kicheko)

Mheshimiwa Mkuchika anawaomba Wabunge wa Mtwara wote mkutane baadaye mchana kwenye Ukumbi mdogo pale Msekwa.

Vile vile Mheshimiwa Mwigulu Nchemba, Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, anaomba kukutana na Wabunge wanaotoka maeneo ya wafugaji na maeneo ya wavuvi katika Ukumbi wa Msekwa saa saba baada ya kusitisha Bunge hili mchana.

Waheshimiwa Wabunge, kabla sijaendelea niwaambieni tu kwamba kwa mujibu wa Kanuni ya 94, Bunge linapaswa kutoa maoni na ushauri kuhusu utekelezaji wa Mpango unaokusudiwa. Mpango kamili utakapokamilika utawasilishwa mwezi Juni mwaka huu, wakati wa Bajeti. Kwa hiyo, kuanzia leo Jumatatu hadi Ijumaa, Bunge litakaa kama Kamati ya Mipango ili lipokee, kujadili na kuishauri Serikali kuhusu Mpango huo wa mwaka mmoja. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, sasa nimemaliza matangazo, nataka tuendelee na shughuli.

MWONGOZO WA SPIKA

SPIKA: Jamani, kila siku miongozo?

MBUNGE FULANI: Eeeee!

SPIKA: Haya, mko wangapi? Mnadhimu Mkuu Tundu Lissu, mwingine nani, ataje jina lake, Mheshimiwa Waitara, Mheshimiwa Anatrophia Theonest, Joseph Musukuma mtani wangu nilishakupata, Mheshimiwa Mwakasaka.

Waheshimiwa Wabunge, tuanze na Mheshimiwa Anatrophia kwa kifupi sana muda hatuna.

MHE. ANATROPHIA L. THEONEST: Mheshimiwa Spika, kwa ridhaa yako, naomba *Chief Whip* aanze halafu nitamalizia, kunradhi.

SPIKA: Huchagui wewe Mama, nafikiri umesimama kwa uhuru wako. Kwa hiyo, nafasi yako umeitoa nitamuachia *Chief Whip*, haya Mheshimiwa Anatrophia namwondoa

MHE. ANATROPHIA L. THEONEST: Mheshimiwa Spika, nimetoa ombi.

MBUNGE FULANI: Eeeh, wanamuogopa.

MHE. ANATROPHIA L. THEONEST: Mheshimiwa Spika, hapana!

SPIKA: Mheshimiwa Waitara.

MHE MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa heshima kubwa naomba Mnadhimu wa Kambi ya Upinzani aseme kwa niaba yangu. *(Makofi)*

SPIKA: Asante sana. Mheshimiwa James Ole-Milya.

MHE. JAMES K. MILYA: Mheshimiwa Spika, mwongozo wangu ni kwa Kanuni ya 68(7) ambayo inamtaka kila Mbunge, naomba niisome; Hali kadhalika Mbunge anaweza kusimama wakati wowote ambapo hakuna Mbunge mwingine, naomba niache kuisoma Mheshimiwa Spika kwa ruhusa yako.

Mheshimiwa Spika, jana jioni kwenye taarifa ya habari ya ITV, tumemsikia DC wa Kilindi akitoa maagizo kuwa, wafugaji waondoke mara moja Kilindi na bahati mbaya au nzuri nimeanza shule

SPIKA: Umesema Kanuni ya 98(7)?

MHE. JAMES K. MILYA: 68 (7)

SPIKA: Aha 68, sawa, endelea.

MHE. JAMES K. MILYA: Mheshimiwa Spika, bahati nzuri au mbaya nilianza shule ya msingi mwaka 1986 maeneo yale, kuna wafugaji ambao niliwaacha niliporudi nyumbani Simanjiro. Jana Mheshimiwa DC alitoa agizo kwamba siku 14 wafugaji waondoke kwenye maeneo yale.

Mheshimiwa Spika, umekuwa ni mwendelezo wa unyanyasaji mkubwa dhidi ya wafugaji wa nchi hii na wakati Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Ibara ya 15 na 17 inasema: "Kila mtu anayo haki na uhuru wa kuishi kama mtu huru." ile Ibara ya 17: "Kila raia wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania anayo haki ya kwenda kokote katika Jamhuri ya Muungano na kuishi katika sehemu yoyote, kutoka nje ya nchi na kuingia na pia haki ya kutoshurutishwa kuhama au kufukuzwa kutoka katika Jamhuri ya Muungano." *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naishi Wilaya ya Simanjiro, watu wote wanaoishi Simanjiro siyo Wamasai tu, yamekuwa ni manyanyaso makubwa, watu wetu kila mahali wanafukuzwa. Sasa naomba Bunge hili kupitia wewe utoe mwongozo kwamba watu hawa waache kunyanyaswa jambo ambalo litasaidia nchi kuishi kwa amani.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

SPIKA: Mheshimiwa James kwa sababu swali lenyewe ni la jana tu, hebu naomba ulifuatilie vizuri upate undani wake wa hilo jambo likoje. Ukiona bado jambo hilo linakidhi, utaniona ofisini kwangu, tunaona ni namna gani ambayo unaweza ukapata nafasi ya kuiambia Serikali na Serikali inaweza kuja na majibu ya uhakika kuhusiana na kilichotokea. *(Makofi)*

Mheshimiwa Tundu Lissu!

MHE. TUNDU A. M. LISSU: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Kwanza, kabisa naomba nitaje msingi wa mwongozo wangu naouomba kwako. Msingi wa huo uko katika Ibara ya 63(3)(c) ya Katiba, uko katika Kanuni ya (3), 94 (1) na 97(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge lako Tukufu.

Mheshimiwa Spika, kwa kuanzia, Ibara ya 63(3)(c) ya Katiba inaelekeza yafuatayo:-

“Kwa madhumuni ya utekelezaji wa madaraka yake, Bunge laweza kujadili na kuidhinisha Mpango wowote wa muda mrefu au wa muda mfupi unaokusudiwa kutekelezwa katika Jamhuri ya Muungano na kutunga Sheria ya ya Kusimamia Utekelezaji wa Mpango huo. Kwa matakwa ya Katiba, ni kujadili na kuidhinisha Mpango wowote na tatu, kuitungia Sheria ya kusimamia utekelezaji wake.” *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 94 (1) inasema: “Katika Mkutano wake wa mwezi Oktoba, Novemba kwa kila mwaka, Bunge kwa siku zisizopungua tano litakaa kama Kamati ya Mipango ili kukidhi matakwa ya Ibara ya 63(3)(c) ya Katiba (inayosema; “kujadili, kuidhinisha, kutunga Sheria.”) Ili kukidhi matakwa ya Ibara ya 63(3)(c) ya Katiba kwa kujadili na kuishauri Serikali kuhusu mapendekezo ya utekelezaji. Mapendekezo ya utekelezaji wa Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali katika mwaka wa fedha unaofuata. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa Kamati ya Mipango ni kitu gani? Kwenye Kanuni ya (3) neno “Kamati ya Mipango” limetafsiriwa kuwa “ni kikao cha Wabunge wote wanapokaa kama Kamati katika Mkutano wa mwezi Oktoba na Novemba ili kujadili na kushauri kuhusu Mapendekezo ya Mpango wowote wa muda mrefu au wa muda mfupi unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali.”

Mheshimiwa Spika, “kujadili na kushauri kuhusu Mapendekezo ya Mpango wowote;” hiyo ndiyo Kamati ya Mipango. Kanuni ya 97 (1) nayo inazungumzia yafuatayo:-

“Tarehe 11 ya mwezi Machi ya kila mwaka au tarehe ya siku nyingine ya kazi inayofuata, iwapo tarehe hiyo itakuwa siyo siku ya kazi, Waziri anayehusika

na masuala ya Mipango atawasilisha kwa Wabunge Mapendekezo ya Serikali ya Mpango kwa mwaka wa Fedha unaofuata.”

Mheshimiwa Spika, “Mapendekezo ya Serikali ya Mpango kwa mwaka unaofuata.”

Mheshimiwa Spika, sasa nirudi kwenye orodha ya shughuli za leo. Kwenye Orodha ya Shughuli za leo, kuna kitu kinaletwa hapa, “Mapendekezo ya Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali katika mwaka wa fedha 2016/2017.”

Kanuni ya 94 inasema, tupate Mapendekezo ya Utekelezaji ya Mpango. Siyo Mapendekezo ya Mpango, ni Mapendekezo ya Utekelezaji wa Mpango. Ibara ya 63(3)(c) inasema, tupate Mpango wenyewe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa wewe ni mzoefu wa Bunge hili. Mwaka 2011 tulijadili suala hili. Tuliletewa Mpango wa Taifa wa Mwaka Mmoja; mwaka 2014/2015 tuliletewa Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka Mmoja; leo mwaka 2016/2017, tumeletewa Mapendekezo ya Mwelekeo wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa 2016/2017. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hiki kitu hakipo kwa mujibu wa Katiba, kwa sababu Katiba inasema, “Kujadili na kuidhinisha Mpango na kuutungia Sheria.” Hiki kitu kilicholetwa hakilingani na kanuni, kwa sababu Kanuni ya 94 inasema, “Mapendekezo ya Utekelezaji wa Mpango. Maana yake, ni lazima kuwe na Mpango.” *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa tulipaswa tuwe na kitu kama hiki. Hiki kitu hakijawahi kuletwa kwenye Bunge hili. Kwa sisi tuliokaa miaka mitano, hiki kitu haijawahi kuletwa kwenye Bunge hili! Haipo kwenye Kanuni, haipo kwenye Katiba. Haipo! *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ukiangalia kilichomo humu ndani, ndiyo vichekesho zaidi, kinasema: “Mapendekezo ya Mwelekeo wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2016/2017, yanalenga kutekeleza Mpango wa Pili wa Maendeleo wa miaka mitano 2016/2017 hadi 2020/2021 na Mpango Elekezi wa Miaka Kumi na Tano. Mapendekezo haya yatatumika kuandaa Mpango wa Maendeleo ya Taifa wa mwaka 2016/2017 ambao ni wa kwanza katika kutekeleza Mpango wa Pili Maendeleo wa miaka mitano. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Miaka Mitano uko wapi? Hapa Kazi Tu! Huo Mpango ambao unatekelezwa na hiki kitu tunachokijadili leo, uko wapi? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mwaka 2011 tulianza na hii. Tulianza na Mpango wa kwanza wa Maendeleo wa Miaka Mitano 2011/2012, tukaupitisha ndiyo tukaletewa huu Mpango wa Mwaka Mmoja 2011/2012. Mwaka huu, Hapa Kazi Tu, hawajafanya kazi yoyote! *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mwaka huu Hapa Kazi Tu, hawajafanya kazi yoyote. Hakuna Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano, huo ambao wanasema watautekeleza, hakuna Mpango wa Mwaka Mmoja, ambao unatakiwa utekeleze Mpango wa Pili.

Mheshimiwa Spika, sasa nakuomba wewe, umekuwepo miaka yote hii, Bunge hili lisigeuzwe kuwa kichekesho! Tusiletewe vitu ambavyo havipo kwenye Katiba ya nchi; tusiletewe vitu ambavyo haviko kwenye Kanuni za Kudumu za Bunge lako; tusiletewe kitu ambacho Serikali haijawahi kukileta katika maisha ya Mabunge haya. Naomba utupe Mwongozo wako, tunajadili kitu gani hiki? Nashukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Nakushukuru Mheshimiwa Tundu Lissu. Nitarudi kwenye Mwongozo wa Mheshimiwa Tundu Lissu, lakini nilimwona Mheshimiwa Musukuma au nani? Maana giza hapa; kule taa inakowaka! Eenh Mheshimiwa Musukuma kwanza.

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru.

Mheshimiwa Spika, nasimama kwa Kanuni ya 68(7), kwa ruhusa yako naomba nisiisome, lakini naomba Mwongozo wa Kanuni ya 64(1), Kifungu (a) na (g). Kifungu (a) kinasema: "Mbunge hatatoa ndani ya Bunge taarifa ambazo hazina ukweli." Kifungu (g) kinasema: "hatatumia lugha ya kuudhi au inayodhalilisha watu wengine." *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tarehe 29 wakati Bunge lako likiwa kwenye mjadala, Mheshimiwa Kubenea alisimama akazungumza maneno ya hovyoo, kashfa ambazo zilidhalilisha mama zetu; na ukiangalia kwenye mtandao na kwenye vyombo vingi vya habari, Bunge lako limegeuzwa kuwa kama kituko na Mheshimiwa Kubenea, baada ya kuzungumza maneno ya nyeti za mama zetu. *(Kicheko/Makofi/Kelele)*

Mheshimiwa Spika, naomba mwongozo wako kwamba pengine Mheshimiwa Kubenea asimame, adhihirishe ukweli wa maneno yake, ama atuombe radhi mbele yako. *(Makofi/Kicheko/Kelele)*

KUHUSU UTARATIBU

SPIKA: Kuhusu utaratibu, Mheshimiwa Zitto!

MHE. KABWE Z. R. ZITO: Mheshimiwa Spika, kuhusu utaratibu, Kanuni ya 68 hiyo hiyo. Jambo ambalo Mheshimiwa Mbunge analizungumza sasa hivi limetokea takriban siku tatu zilizopita. Aliyekuwa kwenye Kiti siku hiyo, tarehe 29 ameshalitolea mwongozo na alisema waziwazi kabisa kwamba ni jambo ambalo linapaswa kutokea mapema siku hiyo.

Kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge aliyetoka kuongea sasa hivi, yuko nje ya utaratibu na alichokiomba hakipo. Naomba tuendelee na taratibu nyingine za Bunge. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Zimefika lakini!

MBUNGE FULANI: *Message sent.*

SPIKA: Kinachoonekana, Mheshimiwa Musukuma amekerwa na jambo hili siku tatu mfululizo. *(Kicheko)*

TAARIFA

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Spika, taarifa!

SPIKA: Nani anaongea? Mheshimiwa Musukuma!

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mimi hapa Mheshimiwa Spika!

SPIKA: Ni Mheshimiwa nani?

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Issaay

SPKA: Mheshimiwa nani?

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimwa Zacharia Issaay, Mbunge wa Mbulu Mjini.

SPIKA: Ah, jamani tuelewane tuko kwa Musukuma au mna mambo mengine?

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Naomba kushauri kitu kimoja!

SPIKA: Mimi bado niko kwa Musukuma. Kwa hiyo, Mheshimiwa Serukamba uko kwa Musukuma? Kama hapana, yale ya Mheshimiwa Tundu Lissu yaacheni, tutaenda nayo baadaye kidogo.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Spika!

SPIKA: Eeh, Mheshimiwa uliyesimama!

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Spika, naomba kushauri mambo machache na Waheshimiwa Wabunge wote wanisikilize, tafadhalini! (Kicheko/Kelele)

Mheshimiwa Spika,...

SPIKA: Unapaswa kutaja Kanuni Mheshimiwa! (Kelele)

MHE. ZACHAKARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 68.

SPIKA: Mheshimiwa Esther Matiko kaa chini kwanza. (Kelele)

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Naomba kushauri!

SPIKA: Ndiyo. Kanuni gani Mheshimiwa?

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 68. (Kelele)

Mheshimiwa Spika, tumeingia gharama kubwa, haiwezekani. Naomba mnisubiri.

SPIKA: Nakushukuru sana Mheshimiwa kwa ushauri wako.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Hapana, hapana!

SPIKA: Naomba ukae chini. Mheshimiwa Mwakasuka! (Kicheko/Makofi)

MBUNGE FULANI: Nyie mnatubabaisha hapa!

MHE. ESTHER N. MATIKO: Mwongozo wako Mheshimiwa Spika!

SPIKA: Mheshimiwa Esther, pumzika kidogo, wale waliotangulia kwanza.

MHE. ESTHER N. MATIKO: Issue ya Mheshimiwa Musukuma lakini!

SPIKA: Mheshimiwa Mwakasuka!

MBUNGE FULANI: Mwakasaka!

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Mheshimiwa Spika, jina langu naona unanitaja “Mwakasuka.” Mimi ni Emmanuel Adamson Mwakasaka, Mbunge wa Tabora Mjini.

SPIKA: Ahsante, samahani mtani wangu Mwakasaka.

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Ndiyo!

SPIKA: Ahsante sana.

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Mheshimiwa Spika, naomba nianze na tafsiri ya hili neno ambalo limekuwa likiongelewa sana katika Kanuni za Kudumu za Bunge, page namba mbili; maana ya neno “Mipango.” Naomba kuisoma. “Kamati ya Mipango, Kanuni za kudumu za Bunge page namba mbili, naomba niwasomee basi! (Kelele)

MBUNGE FULANI: Mwongozo!

SPIKA: Endelea kuongea na mimi Mheshimiwa Mwakasaka, nimekupa nafasi.

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Sura ya Pili inasema hivi, “ni kikao cha Wabunge wote wanapokaa kama Kamati katika Mkutano wa mwezi Oktoba - Novemba ili kujadili na kushauri kuhusu Mapendekezo ya Mpango wowote wa muda mrefu au wa muda mfupi unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali katika Jamhuri ya Muungano.”

Mheshimiwa Spika, niende kwenye Katiba yetu hiyo hiyo ambayo alikuwa anaongea Mheshimiwa Tundu Lissu kuhusu Ibara ya 63(3)(c); hii haioanishi moja kwa moja kwamba ni lazima kama Bunge tuanze kujadili Mpango wa Miaka Mitano, hailazimishi. Naomba nisome kama ilivyo.

MBUNGE FULANI: Kumbé wanajibu hoja tu wakati tumesema tutaitekeleza baadaye!

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Inasema...

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Spika, hoja ime...

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge waliendelea kuongea bila mpangilio)

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Inasema: “Kujadili na kuidhinisha Mpango wowote wa muda mrefu na muda mfupi unaokusudiwa kutekelezwa katika Jamhuri ya Muungano, haijasema lazima iwe ya miaka mitano. *(Makofi/Kelele)*

Mheshimiwa Spika, naomba pia nirudi kwenye kanuni ya 57 inayomruhusu mwasilisha hoja kuweza kuitoa au kubadilisha. Naomba niisome. Kanuni ya 57 (1) – (3) inasema, hoja ikishatolewa ili iamuliwe inaweza kudailishwa kwa:-

- (a) kuondoa maneno fulani kwa ajili ya kuingiza maneno mengine;
- (b) kuondoa maneno fulani bila kuongeza mengine; au
- (c) kuingiza au kuongeza maneno mapya.

Mheshimiwa Spika, nimeona hata vyombo vya habari vimepotoshwa kwamba kuna Katiba imevunjwa humu ndani, sijaelewa imevunjwa kwa kifungu gani? Naomba kuwasilisha. *(Makofi)*

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, sasa naona suala zima hapa ndani ni hoja ya Mheshimiwa Tundu Lissu. Nafikiri tuijadili hiyo, tumeshasikiliza wale wote waliotaka miongozo. Kwa hiyo, tunarudi kwa Mheshimiwa Tundu Lissu jamani.

(Hapa Mheshimiwa Waziri wa Nchi Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge, Kazi, Ajira, Vijana na Walemavu) alisimama)

SPIKA: Sasa wamesimama watu watatu, nilitaka Mheshimiwa Waziri ufuate baadaye kidogo tu, acha kwanza hawa jamaa waseme. Nimekuona Mheshimiwa Waziri wangu.

Nimemwona Mheshimiwa Peter Serukamba, Mheshimiwa Zitto Kabwe na Mheshimiwa Esther Matiko. Hao watatu kwanza. Tuanze na Mheshimiwa Esther Matiko.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Khaah! Esther Matiko...

SPIKA: Au ume-withdraw!

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Si naanza mimi Spika! Nianze mimi!

SPIKA: Mheshimiwa Zitto umejitoa!

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Sijajitoa.

SPIKA: Basi anaanza Mheshimiwa Peter, halafu Mheshimiwa Zitto.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mheshimiwa Spika, ukisoma Kanuni ya 94(1) nitaomba, unikubalie nisome vizuri *word by word*. “Katika Mkutano wake wa mwezi Oktoba - Novemba kwa kila mwaka, Bunge kwa siku zisizopungua tano litakaa kama Kamati ya Mipango ili kukidhi matakwa ya Ibara ya 63(3) (c) ya Katiba kwa kujadili na kuishauri Serikali kuhusu mapendekezo ya utekelezaji wa Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali katika Mwaka wa Fedha unaofuata.” Suala muhimu hapa ni mapendekezo, ndiyo jambo kubwa. (Makofi)

(2) “Katika Mkutano wa Bunge pamoja na mambo mengine, litafanya shughuli zifuatazo:-

(a) Kupokea, kujadili na kutoa maoni au ushauri kuhusu mwongozo wa kuandaa Mpango wa Bajeti ya Serikali; (Makofi)

(b) Kupokea, kujadili na kutoa maoni na ushauri kuhusu vyanzo vya mapato ya Serikali; (Makofi)

(c) Kupokea, kujadili na kutoa maoni au ushauri kuhusu Mapendekezo ya Utekelezaji wa Mpango wa Serikali na vipaumbele vya Mpango huo.” Naomba nisome na (3) (Makofi)

(3) “Kwa madhumuni ya utekelezaji wa masharti ya fasili ya (1) Serikali itawasilisha kwa Katibu Mapendekezo ya Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali na nakala zitapelekwa kwa kila Mbunge kwa siku saba kabla ya tarehe iliyopangwa kujadili Mpango huo.”

Mheshimiwa Spika naomba pia niende kwenye fasili ya (3) ambao ameisoma mwenyewe Mheshimiwa Tundu Lissu, nami niisome vizuri.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Mipango maana yake nini? “Ni kikao cha Wabunge wote wanapokaa kama Kamati katika Mkutano wa mwezi Oktoba - Novemba ili kujadili na kuishauri Serikali kuhusu Mapendekezo ya Mpango.”

Mheshimiwa Spika, narudia tena. “Kuhusu Mapendekezo ya Mpango wowote wa muda mrefu au muda mfupi unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali katika Jamhuri ya Muungano.” (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nimesoma vizuri ili tuweze kuelewana na wenzetu. Serikali ilitukabidhi Mpango huu tarehe 21 kwa maana ya Jumatatu; ilitupa Mapendekezo. Serikali leo asubuhi, imeleta *erratum* ambayo tumegawiwa watu wote, ambayo inaondoa maneno “Mwelekeo” yaliyoko kwenye kichwa cha

habari cha kwanza cha utangulizi. Kwa sasa kilichopo mbele yetu ni Mpango...
(Kicheko)

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mapendekezo ya Mpango! Kilichopo mbele yetu ni Mapendekezo ya Mpango na Kanuni inasema, tujadili Mapendekezo ya Mpango. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba niseme, hakuna Mpango wowote utaletwa bila Wabunge kuweka maoni yao na ndiyo masharti ya Kanuni yetu. Mwezi wa Kumi tusingeweza kukaa kwa sababu tulikuwa kwenye Uchaguzi. Hata hivyo, bado Serikali imeona pamoja na kwamba tulikuwa kwenye Uchaguzi, Bunge halikuwepo, imeleta jambo hili sasa ili Waheshimiwa Wabunge tujadili kwenye haya Mapendekezo ya Mpango ili waende wakauandae Mpango ambao Kanuni ya 97 watau-table mwezi Machi, tarehe 11. (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Spika, naomba wenzangu Waheshimiwa Wabunge, tusitumie Bunge hili kuudanganya Umma. Tusitumie Bunge hili kufanya siasa!
(Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Spika, narudia tena ukisoma hizi Kanuni, tunaongelea Mapendekezo ya Mpango. Hatuongelei Mpango, mnawahisha shughuli! Shughuli za Mpango zinakuja. Mpango unaletwa mwezi Machi na wala hatutaujadili, halafu utaletwa wakati wa Bajeti.

Mheshimiwa Spika, naomba niwashauri wenzangu, leo hii Serikali hii ina Mpango ambao unaisha tarehe 30 mwezi wa Sita. Kwa hiyo mimi ninawashangaa wanaongea nini? (Makofi)

Mheshimiwa Spika, narudia tena, Mpango wa mwaka 2015/2016 ulishapitishwa. Tulipitisha katika Bunge hili na unaisha tarehe 30 mwezi Juni. Mpango tunaouongelea unaoenda kuandaliwa na Serikali wa mwaka 2016/2017, haya ni maandalizi ya Mpango huo na Bunge lako linapewa na Kanuni kufanya kazi ya kuweka Mapendekezo yake. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha. (Makofi/Kicheko)

(Hapa Mhe. Kabwe Z. R. Zitto alisimama)

SPIKA: Mheshimiwa Zitto Kabwe, makofi hayo bado hayajakuweka chini tu! Mheshimiwa Zitto Kabwe. (Kicheko)

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Spika, nyakati nyingine tunapokuwa tunaamua kufanya mijadala katika nyumba hii, ni vizuri kuliweka Taifa letu mbele. Hatufanyi mijadala kwa ajili ya ku-score *political points*. Tunafanya

mijadala kwa ajili ya kuhakikisha kwamba tunakwenda kwa mujibu wa taratibu na sheria. *(Kelele)*

MBUNGE FULANI: Msikilize hoja! Taifa mbele!

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, namlinda msemaji.

Waheshimiwa Wabunge wa Kambi zote mbili naomba mnyamaze, tumpe nafasi msemaji. Endelea Mheshimiwa Zitto, atafuatiwa na Mheshimiwa Mary Nagu.

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 94(1), inarejea Katiba. Kanuni inataka tupitisha Mpango wa Mwaka Mmoja ambao umerejewa kwenye Katiba kwa ajili ya Mpango wa Muda Mrefu. Ndiyo maana Mpango ambao Serikali au huo Mwelekeo pamoja na hiyo *erratum* ambayo imeletwa, una-refer Mpango wa Pili wa Maendeleo. *(Makofi)*

Kwa hiyo, mantiki inataka tupitisha Mpango wa Miaka Mitano, halafu tunaanza kuutekeleza kwa kupitisha Mpango wa Mwaka Mmoja Mmoja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa nataka niwasaidie. Tunajua tumetoka kwenye Uchaguzi, tunajua hamkuwa na muda wa kufanya hayo maandalizi; hii Kanuni hii, ime-provide for that. *(Kicheko/Makofi)*

MBUNGE FULANI: Yes!

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Hii Kanuni inatoa fursa kwenu kuweza kuyafanya haya mnayoyafanya kwa kuizingatia.

MBUNGE FULANI: Sawa kabisa!

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Naomba mfungue kanuni zetu ukurasa wa 100.

MBUNGE FULANI: Sawasawa!

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Kanuni ya 153, "Kutengua Kanuni za Bunge." *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Unatengua kanuni wakati ilikuwa mwezi wa Kumi na Moja. *(Kelele)*

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Kwa idhini ya Spika, Kanuni yoyote inaweza kutenguliwa kwa madhumuni mahsusi ya Waziri, Mwanasheria Mkuu wa Serikali au Mbunge yeyote, kutoa hoja kwa ajili hiyo.

MBUNGE FULANI: *Exactly!*

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mwisho kabisa pale, unatoa sababu za kutengua.

MBUNGE FULANI: Sawasawa!

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Kwa hiyo, Serikali ingeweza kueleza hizo changamoto za kwamba tumetoka kwenye uchaguzi, ikaomba Kanuni zitenguliwe ili tuweze kwenda kwenye utaratibu. *(Makofi/Kicheko)*

MBUNGE FULANI: Sawasawa! *(Makofi)*

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Spika, sasa naomba nimalize...

SPIKA: Mheshimiwa Zitto nakushukuru kwa hatua hiyo.

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Sijamalizia!

SPIKA: Nakushukuru sana. Nitakupa nafasi baadaye.

Sasa naomba nimwite Mheshimiwa Waziri wa Nchi ili atengue kanuni.

WABUNGE FULANI: *(Makofi/Kicheko)*

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Spika, sijui unanipa kwanza nafasi kwa sababu uliahidi ungenipa kwanza nafasi ya mwongozo, kwa sababu hiki unachotaka nikifanye, ndicho nilichokuomba nikifanye muda mrefu. *(Makofi/Kicheko)*

SPIKA: Kwa vile Mheshimiwa Waziri ametaka tuvute subira kidogo, basi Mheshimiwa Waziri, uongee baada ya Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu. *(Kelele)*

MHE. DKT. MARY M. NAGU: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa kunipa nafasi ili tuweze kuongelea jambo hili muhimu kweli kwa maslahi ya Taifa. Mambo yaliyokuwa yanatokea humu ndani ya kuchelewesha mambo, siyo kwa maslahi ya Taifa. Kama kweli tuna maslahi ya Taifa kwenye mioyo yetu, neno moja haliwezi likaondoa umuhimu wa Mpango. Sasa nataka niseme kwamba majadiliano juu ya Mpango kama Kamati ya Mpango ni mchakato, siyo jambo

la siku moja. Ni mchakato na linaanza kama ilivyoelezwa kwenye Kanuni za Bunge.

MBUNGE FULANI: Na kwenye Katiba!

MHE. DKT. MARY M. NAGU: Iko na kwenye Katiba. Kanuni ipo katika utekelezaji wa Katiba. Ninayesimama hapa, nilishawapitisha kwenye mchakato huo mwaka uliopita. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Mpango wa mwaka mmoja ni kweli, ni sehemu ya Mpango wa Miaka Mitano ambao kwa Kanuni ambayo ipo ya kutekeleza Katiba ya 63. Tunaweza kuujadili au tunaweza tusiujadili vile vile kama Waziri anavyotaka; lakini ni vyema ukajadiliwa kwa sababu Mpango wa Miaka Mitano ni jambo muhimu katika Maendeleo ya Taifa letu. Kwa mujibu wa Katiba na kwa mujibu wa Kanuni hii tunaweza au tusiweze.

Mheshimiwa Spika, sasa niende kwenye mambo ambayo yametokea hapa. Katika Semina Waziri alitupeleka vizuri ili tuweze kujua Mpango wa Miaka Mitano na baadaye alipokuja kwenye Bunge hili, *technically* alitaka tujadili kama Bunge lakini tungejadili kama Kamati na alileta Mpango wa Miaka Mitano...

MBUNGE FULANI: Wapi?

MHE. DKT. MARY M. NAGU: Ndiyo! Mheshimiwa Zitto akasimama akasema Sheria haipo. Sasa ninachoomba ni kwamba, twende kama Waheshimiwa Wabunge walivyosema, kwa maslahi ya Taifa, tuanze mchakato huu kwa mujibu wa Kanuni kama alivyoleta Mheshimiwa Waziri; na akaleta kusahihisha ile *erratum* alivyoleta ili tuondoe neno “utekelezaji” ikawa ni Mapendekezo ya Mpango. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, utaona hata kwenye Kanuni hii kuna mkanganyiko. Kwenye tafsiri inaongea Mapendekezo ya Mpango, lakini kwenye Kanuni ya 94 inaongelea Mapendekezo ya Utekelezaji wa Mpango. Kwa hiyo, ndugu zangu naomba maneno haya, yasitupeleke nje na tukaacha sasa Utaifa wetu huu tuliouongelea. Tusahihishe kidogo kilichoko na Mheshimiwa Waziri ameshajitahidi ili tusonge mbele. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa nafasi uliyonipa. Tuachane na malumbano ndani ya Bunge hili. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Kidogo tu tumsikilize Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti, halafu Mheshimiwa Waziri wa Nchi.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Taarifa Mheshimiwa Spika!

SPIKA: Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti!

MBUNGE FULANI: Taarifa!

MHE. HAWA A. GHASIA: Mheshimiwa Spika, nimesimama na mimi ku-refer Katiba hiyo hiyo Ibara ya 63, ambayo katika kifungu kidogo cha 3(c), kinatuambia kwamba mojawapo ya majukumu ya Bunge ni kujadili na kuidhinisha Mpango wowote wa muda mrefu au muda mfupi unaokusudiwa kutekelezwa katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kutunga Sheria ya kusimamia utekelezaji wa Mpango huo.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Katiba, haujaoneshwa muda, huo Mpango utaidhinishwa wakati gani.

Mheshimiwa Spika, ukiangalia katika ratiba yetu tuliyopewa, inaonesha kuanzia Jumatatu mpaka Ijumaa, Bunge litakaa kama Kamati. Tunajua utaratibu kwamba ukishamaliza hapo kabla ya Waziri wa Fedha kwenda pale ni lazima Waziri wa Nchi atatengua.

Mheshimiwa Spika, wale wanaosema tuwe na maslahi ya Kitaifa zaidi, wanaonekana kutaka kutumia agenda hii kwa maslahi ya ubinafsi zaidi. Kwa sababu wanajua kwa mpangilio wa kazi za leo lazima Waziri wa Nchi angesimama na tayari analo andiko la kutengua Kanuni, hajaandika sasa hivi, lakini mtu kwa maslahi binafsi na kwa kutaka kupoteza muda, tumepoteza muda Ijumaa na wanapoteza muda kwa maslahi binafsi, anasimama anataka kutengua yeye.

SPIKA: Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu, Mheshimiwa Jenista Mhagama, sasa ni wakati wako.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. Kwanza naomba mwongozo wako kwa kanuni ile ya 68. Naomba mwongozo wako kwa sababu ya taratibu hizi za kuongoza vikao vyetu vya Bunge na mambo yanayotokea.

Mheshimiwa Spika, ninachokumbuka na taarifa zilizo rasmi, Kamati yako ya Uongozi iliketi tarehe 24 mwezi wa Kwanza kwa mara ya kwanza. Ukifungua Kanuni zetu, ukurasa wa 132, ile sehemu ya kwanza inayohusu Kamati za Kudumu zisizo za Kisekta utakuta Kamati ya Uongozi ipo pale na Wajumbe wake na majukumu ya Kamati ya Uongozi.

Mheshimiwa Spika, nataka nianze huko ili tuweze kwenda sawasawa. Tulipoketi tarehe 24 ya mwezi wa Kwanza, yale majukumu namba (3) ya Kamati ya Uongozi ya “kujadili na kumshauri Spika kuhusu mambo yote yanayohusu uendeshaji bora wa shughuli za Bunge na utaratibu wa kurahisisha maendeleo ya shughuli za Bunge na za Kamati yoyote ikiwemo kupanga ratiba ya vikao vya Bunge.”

Mheshimiwa Spika, tarehe 24 tulipoketi tulikubaliana, pamoja na mambo yote leo tarehe 1 Februari, Bunge likutane na kutekeleza matakwa ya Katiba na matakwa ya Kanuni ya 94 kwa kuanza kutengua Kanuni ya 94 ili Bunge likae kama Kamati ya Mipango. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi kama *Chief Whip*, tayari hoja hiyo ninayo hapa mkononi mwangu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Kamati yako ya Uongozi, kwa sababu ya sintofahamu iliyojitokeza tarehe 29 ilikutana tena. Naomba niwaambie Watanzania; tarehe 24 Kamati ya Uongozi ilipoketi kupanga ratiba ya vikao hivi, kwa mujibu wa Kanuni ninayoisoma ya Wajumbe wa Kamati ya Uongozi, Kamati hii ya Uongozi pia itakuwa na Mwakilishi ambaye ni Kiongozi wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni au Mwakilishi wake. *(Makofi)*

Kwa hiyo, ile tarehe 24 Kiongozi wa Kambi ya Upinzani Bungeni, alishiriki na tulipanga pamoja jinsi ya kutengua Kanuni hii.

Tarehe 29 Kamati ya Uongozi iliketi tena kumshauri Spika na kupanga ratiba ambayo tunaendelea nayo leo. Tulipoketi tarehe 29 Wawakilishi ama Wajumbe wa Kamati hiyo, Mwakilishi aliyemwakilisha Kiongozi wa Kambi ya Upinzani Bungeni ambaye tulikuwa naye na tukaamua kwa pamoja leo tarehe hii tarehe 1, tutengue Kanuni na tuendeleo na agenda hii, alikuwa Mheshimiwa Tindu Lissu. *(Makofi/kicheko)*

WABUNGE FULANI: Aaaaah! *(Kicheko/Makofi)*

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Spika, kwanza nataka kuliweka hili suala vizuri, kwa sababu Maamuzi ya Kamati ya Uongozi wakati tunapanga shughuli za kufanywa ndani ya Bunge leo tarehe moja, ninayo hapa orodha ya Wabunge walioshiriki kwenye kikao hicho na Mheshimiwa Tindu Lissu alikuwepo. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, sasa nakuja kwenye hoja, kwa sababu Kamati ya Uongozi ilishapendekeza ratiba hii na ikapitishwa kwa mujibu wa kanuni, kinachoendelea hapa ni kitu sahihi na halali. Kwa nini nasema ni kitu sahihi na

halali? Nikishatengua Kanuni hii na watu wamewahisha shughuli hii ya Bunge kwa kuanza miongozo kabla ya Mheshimiwa Spika hujaenda na utaratibu unaotakiwa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, ndicho nilichotaka kuwaambia, kwamba kama utaratibu huu ambao unaotakiwa ungefuatwa kwa kuzingatia ratiba iliyopangwa na Kamati ya Uongozi, hakukuwa na haja ya kupoteza muda wa Watanzania kuyajadili mambo haya. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sasa naomba mwongozo wako, kwa sababu Kanuni ya 99 inajieleza vizuri; na kwa sababu Kamati yako ya Uongozi ilishatoa maamuzi kwamba Kanuni hii leo Waziri wa Nchi aitengue Bungeni na kwa sababu hatuvunji Katiba na tunachotaka ni kuendelea na Kanuni ya 94 na nyingine zinazofuata, naomba mwongozo wako, kwanini usisitiche mijadala ya miongozo inayopoteza muda ukatupeleka sasa katika utaratibuwa Kikanuni na ratiba iliyopangwa ili hoja hii sasa iweze kuendelea mbele ya meza yako na Wabunge wakatamia muda wao vizuri ndani ya Bunge letu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania? (Makofi)

MBUNGE FULANI: Kuhusu utaratibu!

SPIKA: Nakuomba Waziri wa Nchi, sasa utoe hoja ya kutengua Kanuni. (Makofi/Kicheko)

HOJA YA KUTENGUA KANUNI

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Ibara ya 63 (3) (c) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inalipa mamlaka Bunge kujadili na kuidhinisha Mpango wowote wa muda mrefu au muda mfupi unaokusudiwa kutekelezwa katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania;

NA KWA KUWA kanuni ya 94 (1) ya Kanuni ya Bunge toleo la *January* 2016 inaelekeza kwamba Bunge litatakiwa kukaa kama Kamati ya Mipango katika Mkutano wake wa Mwezi Oktoba na Novemba kila mwaka kwa siku zisizopungua tano ili kutekeleza majukumu hayo ya kikatiba;

NA KWA KUWA kutokana na shughuli za Uchaguzi Mkuu ambao ulifanyika mwezi Oktoba mwaka 2015 na kufuatiwa na Mkutano wa Ufunguzi wa Bunge jipya la Kumi na Moja ambao ulifanyika mwezi Novemba Bunge halikuweza kukaa kama Kamati ya Mipango ili kutekeleza wajibu wake kwa mujibu wa kanuni ya 94 (1);

NA KWA KUWA ili mchakato wa maandalizi ya upitishaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2016/2017 uweze kuwa na ufanisi, inalilazimu Bunge kukaa kama Kamati ya Mipango katika Mkutano huu wa Pili ambao kwa kawaida huwa ni mahususi kwa ajili ya taarifa za Kamati za Kudumu za Bunge ili kuipa fursa Serikali kufanyia kazi maoni na ushauri wa Wabunge katika kuandaa bajeti;

HIVYO BASI, ili kuleta ufanisi katika utekelezaji bora wa shughuli za Bunge na kuiwezesha Serikali kuandaa bajeti ya mwaka 2016/2017, kwa kuzingatia maoni na ushauri wa Wabunge utokanao na mjadala wa Kamati ya Mipango, Kamati ya Uongozi katika kikao chake cha tarehe 29 Januari, 2016, iliazimia kuliomba Bunge litengue kanuni ya 95 (1) kama ifuatavyo:-

Kanuni ya 94 (1) ambayo inalitaka Bunge likutane kama Kamati ya Mipango mwezi Oktoba - Novemba ya kila mwaka itenguliwe na badala yake Bunge likae kama Kamati ya Mipango wakati huu wa Mkutano wa Pili wa Bunge kwa siku tano kuanzia tarehe moja hadi tarehe tano Februari, 2016.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Spika, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

MBUNGE FULANI: Ooooooh!

MBUNGE FULANI: Hapa kazi tu! Mtaujadili tu.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, sijawahi kuona hoja imeungwa mkono kama hii. *(Kicheko/Makofi)*

Hoja imeungwa mkono sasa naomba niwahoji.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe
Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

SPIKA: Wote wameafiki. *(Kicheko)*

Waheshimiwa Wabunge, basi naomba niwashukuruni. Haya ndiyo mambo ya Bunge la Kumi na Moja, ni pasua kichwa kweli kweli! Inatakiwa uje umejiandaa hapa, vinginevyo shughuli pevu. *(Kicheko)*

Kabla sijamwita Waziri wa Mipango, nitoe tangazo moja la Mheshimiwa Zitto na Mheshimiwa Maige Magolyo kwamba Wabunge wa Reli ya Kati mtakutana Ukumbi wa Msekwa, mchana saa 7.00 baada ya kuahirisha kikao. Katibu!

HOJA ZA SERIKALI

Mapendekezo ya Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali pamoja na Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali katika Mwaka wa Fedha 2016/2017

SPIKA: Namwita Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango. Karibu sana Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango!

MHE. TUNDU A. M. LISSU: Mheshimiwa Spika, tafadhali! Tafadhali! *(Kelele)*

SPIKA: Baada tu ya Waziri, nitakukaribisha. Tafadhali tumpe nafasi Waziri.

MHE. TUNDU A. M. LISSU: Mheshimiwa Spika! Mheshimiwa Spika!

SPIKA: Mheshimiwa Waziri tuendeleee.

MHE. TUNDU A. M. LISSU: Aaah! Hapana!

SPIKA: Tuendeleee Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu lipokee, lijadili na kuishauri Serikali kuhusu mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa mwaka 2016/2017 na Mwongozo wa kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, napenda kuishukuru kwa dhati kabisa Kamati ya kudumu ya Bunge ya Bajeti chini ya Mwenyekiti wake Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini na Makamu Mwenyekiti Mheshimiwa Josephat Sinkamba Kandege, Mbunge wa Kalambo kwa ushirikiano wao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, maelezo na ushauri mzuri waliotupatia wakati wa kujadili mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa mwaka 2016/2017 na Mwongozo wa kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/2017, umetusaidia katika kuandaa hotuba hii na kuboresha hatua za maandalizi ya mpango wenyewe.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, nawaomba sana usikivu, tumsikilize Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Kipekee namshukuru Naibu Waziri wa Fedha na Mipango, Mheshimiwa Dkt. AShatu Kachwamba Kijaji, Mbunge na Watendaji wote wa Wizara ya Fedha na Mipango wakiongozwa na Katibu Mkuu Dkt. Servacius Beda Likwelile Kwa ushirikiano walionipa katika kutekeleza majukumu yangu pamoja na maandalizi ya hotuba na kuandaa vitabu.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa mwaka 2016/2017 ninayoyawasilisha leo katika Bunge lako Tukufu yatatumika kuandaa Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo hayo yamezingatia malengo ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2020 - 2025, Mpango elekezi wa Maendeleo wa Miaka Kumi na Tano, taarifa ya awali ya maandalizi ya Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Miaka Mitano, Hotuba ya Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli wakati akizindua Bunge la Kumi na Moja yenye msisitizo wa ujenzi wa uchumi wa viwanda; na ilani ya CCM ya Uchaguzi wa Mwaka 2015.

Mheshimiwa Spika, pia yamezingatia malengo ya maendeleo endelevu ya mwaka 2020 - 2030, Mpango kazi wa kuharakisha maendeleo ya viwanda Afrika 2008; Sera ya Viwanda ya Afrika Mashariki pamoja na mkakati wa utekelezaji wake; Mwelekeo wa Viwanda wa SADC 2013 - 2018 na Mkakati wa Maendeleo wa Viwanda ya SADC 2015 - 2063.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya kina kuhusu utekelezaji wa miradi ya maendeleo katika maeneo ya kilimo, viwanda, maendeleo ya rasilimali watu, utalii na maeneo mengine muhimu katika ukuaji wa uchumi yapo katika ukurasa wa tisa hadi wa 12 wa hotuba ya kuwasilisha Mapendekezo ya Mpango. Aidha, ushiriki wa sekta binafsi katika utekelezaji wa mpango, umeelezwa katika ukurasa wa 13.

Mheshimiwa Spika, changamoto zilizojitokeza katika utekelezaji wa Mpango pamoja na hatua zilizochukuliwa na Serikali kukabiliana na changamoto hizo, zimeelezwa katika ukurasa wa 13 hadi ukurasa wa 15 wa hotuba ya kuwasilisha Mapendekezo ya Mpango.

Mheshimiwa Spika, sasa naomba nieleze kwa kifupi maeneo ya vipaumbele kwa mwaka 2016/2017. Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa mwaka 2016/2017 utakuwa na vipaumbele vifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2016/2017, maeneo ya vipaumbele kwanza itakuwa ni viwanda ambavyo sehemu kubwa ya malighafi yake inapatikana nchini na hususan kilimo, mifugo, uvuvi, madini na rasilimali nyingine; pia viwanda vya kuzalisha bidhaa ambazo zinatumiwa na watu wengi nchini kama vile nguo, viatu na mafuta ya kupikia; na viwanda vinavyotumia teknolojia ya kati na kuwaajiri watu wengi.

Mheshimiwa Spika, miradi mikubwa ya kielelezo ili kuchochea ukuaji wa uchumi, baadhi ya miradi hiyo itakuwa ni pamoja na ifuatayo:-

Kwanza, ni uendelezaji wa maeneo maalum ya uwekezaji, yaani *Special Economic Zones* ya Bagamoyo, Mtwara, Kigoma na Kurasini; pili, ni mji wa kilimo Mkulazi; tatu, kiwanda cha chuma cha Liganga na Makao ya Mawe Mchuchuma; nne, ni ujenzi wa reli ya kati kwa kiwango cha *standard gauge*; tano, kujenga msingi wa viwanda vya kuzalisha mitambo, nyenzo na malighafi za uzalishaji; sita, ni kuimarisha huduma za usafiri wa abiria na mizigo katika maziwa yetu makuu (victoria, Tanganyika na Nyasa) ikiwa ni pamoja na ununuzi wa meli mpya na kuimarisha Shirika la Ndege la Tanzania ikiwa ni pamoja na ununuzi wa ndege mpya.

Saba, ni kuanza maandalizi yatakayoweza mradi wa ujenzi wa mtambo wa kusindika gesi ya kimiminika kwa Kiingereza ni *liquefied natural gas LNG Plant* kule Lindi; na nane, ni kusomesha vijana wengi hususan katika fani zinazohitajika zaidi za mafuta na gesi, uhandisi, kemikali, tiba na afya.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa maeneo wezeshi kwa maendeleo ya viwanda katika mwaka 2016/2017 maeneo wezeshi kwa maendeleo ya viwanda ni pamoja na miundombinu ya nishati, reli, barabara, viwanja vya ndege, bandari na maji kwa ajili ya mahitaji ya viwanda, lakini pia mkongo wa Taifa wa mawasiliano.

Aidha, itajumuisha kilimo kwa kuwa ni nguzo ya msingi katika kuhakikisha upatikanaji wa chakula na malighafi za uzalishaji viwandani. Katika eneo hili msisitizo utawekwa katika miradi iliyoanza kutekelezwa katika kipindi cha utekelezaji wa Mpango wa kwanza wa maendeleo wa miaka mitano, 2011/2012 mpaka 2015/2016.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2016/2017, Serikali itaweka msisitizo mkubwa katika kufungamanisha maendeleo ya viwanda na maendeleo ya watu.

Maeneo mahususi yanayopendekezwa kutekelezwa ni pamoja na kuhakikisha usalama wa chakula, afya ikiwemo kuimarisha mfumo wa upatikanaji wa dawa kwa wananchi, kuimarisha elimu ikiwa ni pamoja na kutoa

elimu ya msingi bila malipo, kuimarisha utawala bora, kuimarisha ubora wa elimu kwa kuendelea kutoa mafunzo kwa Walimu walio kazini, kuongeza matumizi ya *TEHAMA* katika ufundishaji na ujifunzaji, kuandaa mfumo endelevu wa ugharamiaji na kuimarisha mifumo ya ithibati na udhibiti, usimamizi na upatikanaji wa maji safi na huduma za maji taka, nishati ya uhakika, upatikanaji wa ajira, hifadhi ya jamii, usawa wa jinsia na watu wenye ulemavu, utawala bora, mipango miji na kukabiliana na athari za mabadiliko ya tabianchi.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa mwaka 2016/2017 yamebainisha maeneo mengine muhimu kwa ukuaji wa uchumi na ustawi wa Taifa. Maeneo hayo ni pamoja na utalii, Misititu na wanyamapori, madini, hali ya hewa, ushirikiano wa kikanda na Kimataifa na utawala bora.

Katika eneo hili msisitizo utawekwa katika kukamilisha miradi ambayo utekelezaji wake ulianza katika Mpango wa Kwanza wa Maendeleo wa Miaka Mitano.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa ugharamiaji wa Mpango; Sekta binafsi itakuwa mtekelezaji mkuu wa Mpango huu. Serikali itakuwa na wajibu wa kuweka mazingira wezeshi ili sekta binafsi ichangie kikamilifu katika utekelezaji wa Mpango. Aidha, katika bajeti ya maendeleo ya mwaka wa 2016/2017, Serikali inakusudia kutenga kiasi cha Shilingi trilioni 6.18 ili kutekeleza miradi ya maendeleo ambapo fedha za ndani zitakuwa ni Shilingi trilioni 4.8 sawa na asilimia 77.8 ya bajeti ya fedha ya maendeleo.

Vile vile Serikali itawekeza mitaji katika benki ya uwekezaji wa rasilimali *TIB* na Benki ya maendeleo ya kilimo *TADB* ili kuvutia fedha za mikopo ya masharti nafuu kutoka taasisi za fedha za ndani na nje kugharamia miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, maelezo kuhusu ufuatiliaji, tathmini na utaoji taarifa zinapatikana katika kitabu cha hotuba ukurasa wa 19 na 20. Aidha, maelezo kuhusu vihatarishi vya utekelezaji wa Mpango na hatua za kukabiliana navyo yapo katika ukurasa wa 21 na 22 wa hotuba ya kuwasilisha Mapendekezo ya Mpango.

Mheshimiwa Spika, sasa naomba nieleze kwa muhtasari Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2016/2017, unawaelekeza wadau maeneo ya kuzingatia wakati wa uandaaji wa mipango na bajeti. Aidha, Mwongozo unaonyesha mwenendo wa viashiria muhimu katika maendeleo ya kiuchumi na kijamii

ikijumuisha mapitio ya taarifa za utekelezaji wa mipango na miradi mikubwa ya Kitaifa, malengo na maeneo ya kipaumbele katika kipindi cha muda wa kati, ukomo wa bajeti 2016/2017 na mfumo wa utoaji taarifa.

Mheshimiwa Spika, nieleze kidogo tena utekelezaji wa bajeti kwa nusu mwaka 2015/2016. Serikali ilipanga kukusanya na kutumia kiasi cha Shilingi trilioni 22.49. Katika kipindi cha Julai hadi Desemba, 2015 mapato yote ya Serikali yalikuwa jumla ya Shilingi trilioni 10.23 ikiwa ni sawa na asilimia 88.8 ya makadirio ya nusu mwaka. Aidha, hadi kufikia Desemba, 2015 Serikali imetoa mgao wa matumizi wenye thamani ya Shilingi bilioni 10,312 sawa na asilimia 89 ya lengo la Shilingi bilioni 11,531 katika kipindi hicho. Kati ya kiasi kilichotolewa Shilingi bilioni 8,181.5 zilikuwa ni matumizi ya kawaida na Shilingi bilioni 2,130.9 ni matumizi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, mafanikio, changamoto pamoja na hatua za kukabiliana na changamoto hizo zimeelezwa katika ukurasa wa 10 na wa 12 wa hotuba ya kuwasilisha Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2016/2017. Aidha, utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2014/2015; mafanikio, changamoto pamoja na hatua za kukabiliana na changamoto hizo, yameelezwa katika ukurasa wa sita na wa tisa wa hotuba ya kuwasilisha Mwongozo wa Kuandaa Mpango na bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, mambo muhimu katika kuandaa mwongozo na Mpango wa bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/2017; kwanza ni shabaha za uchumi jumla; Shabaha na malengo ya uchumi jumla katika kipindi cha 2016/2017 mpaka mwaka 2020/2021, moja itakuwa ni pato halisi la Taifa kukua kwa 7% mwaka 2015, 7.2% mwaka 2016 na kuendelea kuongezeka hadi wastani wa 8% katika kipindi cha muda wa kati kwa kutumia takwimu zilizorekebishwa za mwaka wa kizio cha 2007.

Pili, ni kuendelea kudhibiti kasi ya mfumuko wa bei na kuhakikisha kuwa unabaki kwenye wigo wa tarakimu moja kufikia asilimia sita *june* 2016 na kubaki kati ya 5% na 8% katika kipindi cha muda wa kati.

Tatu, mapato ya ndani ukijumlisha na mapato ya Halmashauri, kufikia 14.8% ya pato la Taifa mwaka 2016/2017 asilimia 15.1 mwaka 2017/2018 na asilimia 16.3 mwaka 2019/2020. Mapato ya Kodi kufikia asilimia 13.2 ya pato la Taifa mwaka 2016/2017, asilimia 13.5 ya pato la Taifa 2017/2018 na kufikia 14.4 ya pato la Taifa ifikapo mwaka 2019/20.

Mheshimiwa Spika, misingi ya mpango wa bajeti itakua ni pamoja na amani, usalama na utulivu wa ndani ya nchi na nchi jirani kwamba vitaendelea kuimarishwa na kudumishwa; pili, viashiria vya uchumi jumla na maendeleo ya jamii kama vile pato la Taifa, biashara ya nje, ujazo wa fedha, mapato na

matumizi na viashiria vya huduma za jamii vitaendelea kuimarika. Kuendelea kuimarika na kutengemaa kwa uchumi wa dunia lakini pia bei za mafuta katika Soko la Dunia zitaendelea kuwa nzuri. La mwisho ni hali nzuri ya hewa nzuri na katika nchi jirani.

Mheshimiwa Spika, sasa naomba nieleze kwa ufupi mfumo wa mapato na matumizi ya Serikali kwa mwaka 2016/2017. Kwa kuzingatia Sera za Uchumi pamoja na misingi na Sera za bajeti kwa mwaka 2016/2017, sura ya bajeti inaonyesha kuwa, jumla ya Shilingi trilioni 22.99 zinatarajiwa kukusanywa na kutumika katika kipindi hicho. Jumla ya mapato ya ndani ikijumuishwa na mapato ya Halmashauri yanatarajiwa kuongeza kufikia Shilingi trilioni 15.80 sawa na 68.7% ya mahitaji yote ikilinganishwa na 62.2% mwaka 2015/2016.

Mheshimiwa Spika, kati ya mapato hayo, Serikali inalenga kukusanya mapato ya kodi ya jumla Shilingi bilioni 14,106.6 sawa na ongezeko la 14.1% ikilinganishwa na makadirio ya mwaka 2015/2016. Aidha, mapato yasiyo ya kodi na mapato kutoka vyanzo vya Halmashauri ni Shilingi bilioni 1,110.2 na Shilingi billioni 584.4 kwa mtiririko huo.

Mheshimiwa Spika, Serikali inategemea kukopa kiasi cha Shilingi bilioni 1,782.3 kutoka vyanzo vya nje, vyenye masharti ya kibiashara. Aidha, mikopo ya ndani inakadiriwa kuwa Shilingi bilioni 3,300.5 zikijumuisha Shilingi bilioni 2,766.1 kwa ajili ya kulipia hati fungani na dhamana za Serikali zilizoiva.

Mheshimiwa Spika, Washirika wa Maendeleo wanatarajiwa kuchangia Shilingi bilioni 2,107.4 ikiwa ni misaada na mikopo sawa na 9.3% pungufu ya makadirio ya mwaka 2015/2016.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2016/2017 Serikali inatarajia kukusanya jumla ya Shilingi trilioni 14.139 kutoka kwenye vyanzo vya kodi sawa na asilimia 13.2 ya pato la Taifa. Hii ni sawa na ongezeko la 15% ikilinganishwa na matarajio ya kukusanya jumla ya Shilingi trilioni 12.30 katika mwaka 2015/2016.

Mheshimiwa Spika, mchanganuo wa vyanzo vya mapato ya ndani hadi sasa ni pamoja na vifuatavyo:-

Kwanza, kodi za ndani za moja kwa moja (*direct taxes*). Chanzo hiki kinajumuisha Kodi ya Mapato ya Watumishi (*Pay As You Earn*), Kodi ya Mapato ya Watu Binafsi; Tozo ya Kuendeleza Ujuzi (*Business and Skills Development Levy*), Kodi ya Makampuni, Kodi ya Zuiio, pamoja na kodi nyinginezo ikiwa ni pamoja na kodi kutokana na michezo ya kubahatisha. jumla ya mapato kutoka eneo hili ni Shilingi bilioni 5,298.7.

Mheshimiwa Spika, pili, ni kodi za ndani zisizo za moja kwa moja (*indirect taxes*). Chanzo hiki kinajumuisha kodi za ushuru wa bidhaa za ndani kama vile vinywaji mbalimbali, sigara na muda wa matumizi kwa simu za viganjani, kodi ya ongezeko la thamani (VAT) kwa bidhaa na huduma za ndani. Jumla ya mapato katika eneo hili ni Shilingi bilioni 3,920.9.

Mheshimiwa Spika, tatu, ni kodi zitokanazo na biashara za Kimataifa, *International Trade Taxes*. Chanzo hiki kinajumuisha kodi ya ushuru wa forodha, kodi mbalimbali zinazotowwa kwenye bidhaa za mafuta, *Petroleum Fee* ambayo inakwenda kwenye Mfuko wetu wa REA, kodi ya ongezeko la thamani na ushuru wa bidhaa pamoja na ushuru wa mifuko ya maendeleo ya reli na maji. Katika eneo hili, Serikali inatarajia kukusanya jumla ya Shilingi bilioni 5,812.9.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa matumizi, katika mwaka 2016/2017 Serikali inapanga kutumia jumla ya Shilingi trilioni 22.99 kwa matumizi ya kawaida na maendeleo. Kati ya fedha hizo, Shilingi trilioni 16.80 zimetengwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida ikijumlisha Shilingi trilioni 6.65 kwa ajili ya mishahara. Aidha, matumizi ya maendeleo yatakuwa Shilingi trilioni 6.18 ambapo kiasi cha Shilingi trilioni 4.8 ni fedha za ndani sawa na asilimia 77.8 ya fedha za maendeleo.

Mheshimiwa Spika, sehemu kubwa ya fedha za bajeti ya maendeleo zitatumika kugharamia miradi ya huduma za jamii na kiasi kidogo kitatumika kama mtaji wa kuwekeza kwenye miradi inayoweza kutupatia mapato, ambapo wakopeshaji wataongeza mtaji huo na kusimamia utekelezaji wa mradi husika. Aidha, utaratibu wa PPP utatumika kuipunguzia Serikali gharama za utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/2017, umeainisha mambo muhimu yanayotakiwa kuzingatwa na Maafisa Masuuli kama ifuatavyo:-

Kwanza, ni kutekeleza sheria ya bajeti. Utekelezaji wa sheria ya bajeti namba 11 ya 2015 ulianza Julai, Mosi 2015. Hivyo Maafisa Masuuli wanaagizwa kuzingatia sheria hii na kanuni zake za mwaka 2015 katika maandalizi na utekelezaji wa mipango na bajeti za mafungu yao. Aidha, sheria hii inaelekeza Maafisa Masuuli kuunda Kamati za Bajeti na kuwezesha kufanyika kwa mikutano ya maandalizi ya mpango na bajeti katika fungu husika.

Mheshimiwa Spika, majukumu ya Kamati ya Bajeti yameainishwa katika kifungu cha 17(3) cha kanuni za bajeti za mwaka 2015. Kamati za Bajeti zinawajibika kutimiza majukumu yao pamoja na kuzingatia nyaraka za Msajili wa Hazina na nyaraka nyingine. Eneo la pili, ni ukusanyaji wa mapato. Katika

kuimarisha ukusanyaji wa mapato, Maafisa Masuuli wanaelekezwa kuzingatia yafuatayo:-

(1) Mapato yote yatakusanywa na Wizara Fedha na Mipango. Hivyo basi, Maafisa Masuuli wa Wizara, Idara za Serikali, Wakala, Taasisi, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa, isipokuwa yale yanayokusanywa kwa mujibu wa sheria ya fedha ya Mamlaka ya Serikali Na. 9 ya mwaka 82 inayoruhusu mamlaka hizo kukusanya mapato kwenye maeneo yao na kuyatumia, watatakiwa kuwasilisha mapato yote yatakayokusanywa yawasilishwe kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali na yatagawiwa kulingana na bajeti za mafungu zitakazoidhinishwa;

(2) Pili, Utaratibu wa *retention* uliokuwa ukitumika awali umefutwa. Hivyo, mapato yote yatakusanywa na kuwasilishwa kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali na kila fungu litapewa fedha kulingana na bajeti yake;

(3) Majengo ambayo hayajafanyiwa uthamini yatozwe kodi kwa makundi. Zoezi hili lifanyike katika Majiji, Manispaa, Halmashauri za Miji, Makao Makuu ya Halmashauri za Wilaya na Mamlaka za Miji midogo kwa kipindi cha mpito wakati zoezi la uthamini wa majengo hayo ukikamilishwa;

(4) Kuainisha vyanzo vyote vya mapato kama moja ya mkakati wa kuboresha ukusanyaji wa mapato;

(5) Kuboresha mazingira ya urasimishaji wa biashara ili kupanua wigo wa kodi;

(6) Kusimamia ipasanyo upatikaji wa matumizi sahihi wa mashine za *ki-electronic*;

(7) Kufanya mapitio ya mikataba yote iliyopewa misamaha ya kodi ili kutathmini faida zake na kujipanga upya;

(8) Kuhakikisha Taasisi zote za Umma zinatumia mifumo ya *ki-electronic* katika ukusanyaji wa kodi, ada, ushuru na tozo ili kudhibiti mianya ya upotevu wa mapato;

(9) Kuingia mikataba na wazabuni, wakandarasi na watoa huduma wanaotumia mashine za *ki-electronic*; na

(10) Kupitia upya viwango vya ada, ushuru na tozo ili kuzirekebisha ziendane na viwango vya soko katika kutoa huduma za umma.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa usimamizi wa matumizi na hatua za kupunguza gharama, kwanza, Maafisa Masuuli wataelekezwa kufanya yafuatayo:-

(1) Kuhakikisha mikutano yote ikiwa ni pamoja na Mikutano ya Bodi, Mafunzo na Semina inatumia Kumbi za Serikali na Taasisi za Umma. *(Makofi)*

(2) Kutoa kipaumbele kwa Taasisi za Umma katika kununua huduma kama vile bima, usafirishaji wa barua mizigo na vifurushi, matangazo na usafiri. *(Makofi)*

(3) Kuhakikisha Mashirika ya Umma yaliyoundwa kwa lengo la kujiendesha kibiashara, yanajiendesha kwa faida bila kutegemea ruzuku ya Serikali. Mashirika hayo ni pamoja na TANESCO, TAZARA, TRL, ATCL, RAHCO, TEMESA, Wakala wa Vipimo, Bodi ya Mazao Mchanganyiko. *(Makofi)*

(4) Kudhibiti matumizi ya umeme, simu na maji ikiwa ni pamoja na kufanya ukaguzi wa mara kwa mara. *(Makofi)*

(5) Kudhibiti ulipaji wa mishahara kwa watumishi wanaostahili na waliopo katika vituo vya kazi. Aidha, Wizara ya Fedha na Mipango itafanya sensa ya Watumishi wote ili kuondokana na watumishi wanaolipwa bila kustahili. *(Makofi)*

(6) Kuendelea kufanya ununuzi wa bidhaa na huduma kwa pamoja *(in bulk)* kutoka kwa wazalishaji au watengenezaji ili kupata nafuu ya bei, hivyo matumizi ya Wakala hayaruhusiwi.

(7) Kuendelea na ununuzi wa pamoja wa magari kupitia GPSA baada ya Maafisa Masuuli kupata vibali vya ununuzi kutoka kwa Waziri Mkuu.

(8) Kupunguza gharama katika maeneo mbalimbali ikiwemo matengenezo ya magari, mafuta ya magari, sherehe, matamasha na safari za nje ya nchi.

(9) Kuimarisha ufutiliaji na tathmini ya utekelezaji wa bajeti ya Serikali katika ngazi zote.

(10) Kudhibiti matumizi ya taasisi za Serikali yasiyo na tija na kufanya tathmini ya gharama za uendeshaaji ili kuchukua hatua stahiki kwa maendeleo ya nchi.

(11) Kusimamia kikamilifu Sheria ya Ununuzi wa Umma ili kuhakikisha kwamba mianya yote ya fedha za umma inayotokana na usimamizi hafifu inazibwa.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa kulipa na kuzuia ongezeko la madeni ya Serikali, Maafisa Masuuli wanatakiwa kuzingatia kifungu Na. 52(1) cha Sheria ya Bajeti Na. 11 ya 2015 na Waraka wa Hazina Na. 4 wa tarehe 31 Desemba, 2014 kwa kufanya yafuatayo:-

(1) Kulipa madeni yale tu yaliyohakikiwa na kuingizwa kwenye hesabu za Serikali;

(2) Kuwasilisha kwa Mhasibu Mkuu wa Serikali taarifa ya madeni yaliyokaguliwa na Mkaguzi wa Ndani wa Fungu na kuidhinishwa na Afisa Masuuli wa Fungu husika;

(3) Kuzingatia maagizo na maelekezo mbalimbali yaliyokwisha kutolewa na Serikali siku za nyuma kuhusu ununuzi wa bidhaa na huduma, mfano ununuzi wa samani, kuhamisha watumishi, ununuzi wa magari, ulipaji na uzuiaji wa malimbikizo ya madeni;

(4) Ni kutumia *LPO* zinazotoka kwenye mfumo wa *IFMS* katika kupata huduma; na

(5) Kudhibiti uingiaji wa mikataba miradi inayotekelezwa kwa zaidi ya mwaka mmoja kwa kuzingatia Kifungu Na. 52 cha Sheria ya Bajeti Na. 11 ya mwaka 2015.

Mheshimiwa Spika, naomba kuhitimisha. Serikali itahakikisha kuwa inaimarisha ukusanyaji wa mapato ya ndani na kuelekeza matumizi kwenye maeneo yenye tija kwa manufaa ya Watanzania wote. Ni matumaini yangu kuwa wadau wote wanohusika katika uandaaji na utekelezaji wa mwongozo huu watazingatia maelekezo yaliyopo ili kuhakikisha malengo na matarajio ya mpango na bajeti ya mwaka 2016/2017 yanatimia.

Mheshimiwa Spika, naomba nihitimishe hotuba yangu kwa kuwashukuru Waheshimiwa Wabunge na wananchi wote kwa kunisikiliza. Aidha, hotuba hii na kitabu cha Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa mwaka 2016/2017 vinapatikana katika tovuti za Wizara ya Fedha, yaani www.mof.go.tz na www.mipango.go.tz.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, naomba sasa Bunge lako Tukufu lijadili na kushauri kuhusu Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa

Mwaka 2016/2017 pamoja na Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/2017.

Serikali itazingatia maoni na ushauri wa Waheshimiwa Wabunge na kuyafanyia kazi ipasavyo wakati wa maandalizi ya mpango na bajeti ya Serikali ya mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

MHE. WILLIAM V. LUKUVI: Mheshimiwa Spika, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imetolewa na imeungwa mkono. Katibu!

KAMATI YA MIPANGO

MWENYEKITI: Kamati ya Mipango. Sasa namwita Naibu Spika ili aje aendelee na shughuli.

Hapa Naibu Spika (Mhe. Dkt. Tulia Ackson) Alikalia Kiti

MWENYEKITI: Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti!

MHE. HAWA A. GHASIA (MWENYEKITI WA KAMATI YA BAJETI): Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Kanuni ya 94 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la 2016, naomba kuchukua fursa hii kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Bunge la Bajeti kuhusu Mapendekezo ya Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali pamoja na Mwongozo wa Kuandaa Mpango na Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa mwaka 2016/2017 na Mwongozo wa Kuandaa Mpango wa bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/2017 yanatoa mwanga wa jinsi Bajeti na Mpango wa Maendeleo wa Mwaka 2016/2017 utakavyokuwa katika kuimarisha uchumi wa viwanda na kupunguza umasikini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa upande wa Mapendekezo ya Mpango, Serikali imepanga kujikita katika vipaumbele vya kuendeleza viwanda ambavyo vitaimarisha kasi ya ukuaji wa uchumi, miradi mikubwa ya kielelezo ya kuwezesha uchumi kupaa na maeneo yatakayolenga kufungamanisha maendeleo ya viwanda na maendeleo ya watu. Aidha, Mwongozo wa Mpango na Bajeti unatoa taswira ya uandaaji wa mipango na bajeti

itakayotumika katika kugharamia maeneo ya vipaumbele vitakavyotekelezwa na Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Taarifa ya Shirika la Fedha la Kimataifa 2015, inaonesha kwamba uchumi wa nchi zinazoibukia na zinazoendelea, unatarajiwa kukua kwa kiwango cha 4% mwaka 2015 na 4.5% mwaka 2016. Aidha, uchumi wa Tanzania umekua kwa asilimia 6.9 kwa mwaka 2015 na unatarajiwa kukua kwa 7% mwaka 2016. Hata hivyo hali hii ya ukuaji wa uchumi hapa nchini bado haujaweza kupunguza kwa kiasi kikubwa umasikini wa kipato kwa wananchi hasa vijijini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pato halisi la Tanzania lilikua kwa wastani wa 7% mwaka 2014 na 7.1% mwaka 2015. Aidha, pato la Taifa kwa mwaka 2014 lilikua kwa Shilingi trilioni 79.442 kwa bei ya mwaka husika na idadi ya watu ilikadiriwa kuwa watu milioni 46. Hivyo pato la wastani kwa kila mtu lilikuwa Sh. 1,724,416/= sawa na Dola za Kimarekani 1,038.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mwaka 2015, pato la Taifa lilikadiriwa kufikiwa Shilingi trilioni 89 na pato la mwananchi kwa mwaka huo, lilikadiriwa kuwa Sh. 1,828,022/= sawa na Dola za Kimarekani 1,043. Pamoja na jitihada za kuongeza pato la kila mwananchi, bado tuko mbali katika kufikia lengo la Dira ya Maendeleo ya Mwaka 2025 ambayo imelenga kufikia Dola za Kimarekani 3,000. Mfumuko wa bei uliongezeka kutoka 4% mwezi Januari, 2015 hadi 6.4% mwazi Julai, 2015 na kuendelea kuongezeka hadi 6.8% mwezi Desemba, 2015. Kwa mujibu wa taarifa za Serikali, inaonesha mfumuko wa bei umechangiwa kwa kiasi kikubwa na kuongezeka kwa bei ya vyakula.

Hali hii inaonesha kwamba kuna tatizo la mgawanyo wa Chakula nchini, kwani katika kipindi cha mwaka 2014/2015 nchi yetu ilikuwa na kiwango cha utoshelezi wa chakula kwa asilimia 125. Hivyo ni dhahiri kwamba kuna tatizo la mgawanyo wa chakula ambalo yawezekana inasababishwa na tatizo la miundombinu. Endapo kungekuwa na miundombinu thabiti ya utawanyaji wa chakula, tatizo hili la mfumuko wa bei lingeweza kupungua kabisa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, thamani ya Shilingi dhidi ya Dola ilishuka kwa kiasi cha Shilingi 1,731.31 Januari, 2015 hadi Shilingi 2,149.1 Oktoba, 2015. Pamoja na sababu zilizotolewa na Serikali, Kamati inaamini kwamba kushuka kwa thamani ya Shilingi dhidi ya Dola ya Kimarekani kumechangiwa kwa kiasi kikubwa na kuingiza bidhaa na huduma nyingi zaidi kutoka nje kuliko kiasi cha huduma na bidhaa tunazouza nje ya nchi, hali inayopelekea nakisi kila mwaka.

Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba inaongeza kiwango cha akiba ya fedha za kigeni zinazoweza kugharamia mahitaji na huduma kutoka nje kufikia angalau miezi sita.

Mheshimiwa Mwenyekiti, deni la Taifa limeongezeka kutoka Dola za Kimarekani milioni 18,643.8 mwezi Oktoba, 2014 hadi kufikia Dola za Kimarekani milioni 19,221.4 mwezi Oktoba, 2015. Kamati inaishauri Serikali kwamba ihakikishe inatumia mikopo kwa ajili ya miradi ya maendeleo tu. Aidha, Serikali ianze kuwa na utaratibu wa kushirikisha Bunge kabla ya kwenda kuchukua mikopo ili kupata maoni na mapendekezo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwaka wa fedha 2015/2016 Serikali ilipanga kukusanya na kutumia kiasi cha Shilingi trilioni 22.49 kwa kipindi cha Julai hadi Desemba, 2015. Mapato yote ya Serikali yalikuwa jumla ya Shilingi trilioni 10.23, hii ikiwa ni sawa na 88.8% ya makadirio ya nusu mwaka. Aidha, hadi kufikia Desemba, 2015, Serikali imetoa mgao wa matumizi yenye thamani ya Shilingi trilioni 10.31, sawa na 89% ya lengo la Shilingi trilioni 11.53 katika kipindi hicho. Kati ya kiasi hicho kilichotolewa, Shilingi trilioni 8.18 kilikuwa ni matumizi ya kawaida na Shilingi trilioni 2.13 ni matumizi ya maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali haikuwasilisha utekelezaji wa nusu mwaka ya kwanza ya Mpango wa Maendeleo ya Mwaka 2015/2016 kwa vipaumbele vya kisekta. Hata hivyo, Mapitio ya Utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo kwa Mwaka 2014/2015 yameainishwa vizuri katika taarifa yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati ya Bajeti imepitia na kufanya uchambuzi wa Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo ya Taifa wa mwaka 2016/2017 na kutoa maoni na ushauri kama ifuatavyo:-

Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo ya Mwaka 2016/2017 hauna budi kuoanisha vipaumbele vilivyoshindwa kutekelezwa ipasavyo katika Mpango wa Maendeleo wa Mwaka 2015/2016, pamoja na kulinganisha na yale yatakayokuwemo kwenye Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa wa mwaka 2016/2017 hadi 2020/2021. Lengo ni kuona na kujiuliza, tumetoka wapi? Tumefika wapi? Tufanye nini ili Mpango unaokusudiwa utuelekeze kutekeleza malengo ya dira ya 2025. Aidha, mpango huu pamoja na Mkukuta tu, ujikite katika kutoa majibu ya changamoto zilizopo katika kuondoa umasikini wa kipato.

Kamati inashauri Bunge kuangalia mapendekezo ya Mpango huu katika sura ya Kitaifa na kutathmini mahitaji ya rasilimali yanayohitajika katika kutekeleza Mpango huu. Bunge lisimamie uzingatiaji wa vipaumbele tutakavyokubaliana kwenye Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa wa 2016/2017 hadi 2020/2021 hapo baadaye ili viguse maeneo machache ambayo yataibua fursa za kiuchumi za nchi yetu na kupunguza umasikini kupitia maendeleo ya viwanda. Aidha, ni vyema Sheria ya Bajeti ikatekelezwa kikamilifu katika kusimamia mipango ya muda mfupi na mrefu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imeainisha vyanzo mbalimbali vya kugharamia Mpango wa Maendeleo kwa Mwaka 2016/2017 ambavyo kwa jumla vitatoa Shilingi bilioni 6,182.2. Changamoto kubwa ambayo Kamati imebaini ni mwenendo usioridhisha wa utoaji wa fedha kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tathmini inaonesha katika Mpango uliopita, pamoja na kuwa Serikali iliainisha vyanzo vya fedha katika kugharamia miradi mbalimbali ikiwemo ile ya Kitaifa ya kimkakati, hata hivyo bado fedha hizo hazikupatikana kwa wakati uliopangwa au kutokufika kabisa na hivyo kuathiri utekelezaji wa miradi husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inashauri kuwa, Serikali ijipange vyema kuhakikisha kwamba inasimamia ipasavyo mapato ya ndani, mikopo na fedha za mifuko maalumu pamoja na sekta binafsi ili kuhakikisha kwamba inapata kiasi hicho cha fedha cha kugharamia mpango husika. Aidha, Kamati inaona kuwa ni vyema sasa Serikali ikaanza kuona namna ya kupata mapato kutoka katika Sekta ya Gesi kupitia Sera ya Uanzishaji ya Mfuko wa Mapato ya Mafuta na Gesi ambao utatumika kugharamia Miradi ya Maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inakubaliana na Serikali kwa kuweka miradi mikubwa ya kielelezo kama moja ya kipaumbele kikuu katika mpango unaotegemewa kutekelezwa. Kamati inaona kwamba kama Serikali itafanikiwa kutekeleza miradi hii hasa ile ya maeneo maalum ya uwekezaji ya Bagamoyo, Mtwara, Kigoma, Kituo cha Biashara na huduma Kurasini, Mji mpya wa Kilimo Mkulazi, ujenzi wa Kiwanda cha Chuma Liganga na ujenzi wa Reli ya Kati, basi Serikali itakuwa imefanikiwa kwa kiwango kikubwa katika kukuza uchumi wake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali iendeleo kuhamasisha uwekezaji, ujenzi wa miundombinu katika maeneo ya EPZ na SEZ na kutoa fidia kwa wakati ili kuruhusu utekelezaji wa miradi husika kwa wakati. Miradi hii ya EPZ na SEZ iliyopo na ile ambayo ile tunategemea kuwa itakuwa imekamilika ni mwanzo wa msingi mzuri wa mwendelezo wa ujenzi wa viwanda na hivyo kupiga hatua kwa upande wa ajira, soko la malighafi nchini, kuvutia wawekezaji na biashara na hivyo kuiingizia nchi mapato ya kigeni hatimaye kukuza uchumi wetu na kuelekea hadhi ya nchi ya kipato cha kati. Aidha, Serikali iweke mazingira wezeshi ya uwekezaji ikiwa ni pamoja na kupitia Sera ya Manunuzi ili kutowakatisha tamaa wawekezaji muhimu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaishauri Serikali kuzingatia kuwa mapendekezo ya mpango yawe ni Dira ya kuagiza na kujenga nidhamu kwa vyombo vikuu vya kupanga, kufuatilia, kutathmini na kutekeleza mipango ya nchi. Mantiki ya maelezo yaliyotolewa ni kuisitiza kuwa Mapendekezo ya

Mpango ya Mwaka 2016/2017 pamoja na kuelezea misingi na shabaha ya utayarishaji, ni lazima vilevile uoneshe mpango unaotarajiwa kujibu changamoto na vikwazo vya kimfumo vilivyojitokeza katika uendeshaji na kusimamia uchumi katika Mpango uliopita wa mwaka 2015/2016.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, mapendekezo haya ni pamoja na kujenga nidhamu, pia sisitizo makini baina ya wawekezaji, watekelezaji na watendaji katika ngazi zote za Serikali na sekta binafsi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati imeona changamoto katika taratibu za usimamizi na ushirikiano wa vyombo vinavyosimamia mipango ya maendeleo kwenye ngazi mbalimbali za utawala na hivyo kusababisha kurudia upungufu na makosa yaliyojitokeza awali kwenye mipango husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, baadhi ya Wizara, Idara na Taasisi za Serikali zimekuwa zikiandaa *programs* za kisekta ambazo hazina uhusiano wa moja kwa moja na melengo ya dira ya maendeleo ya Taifa ikiwa ni pamoja na kutumia fedha nje ya Bajeti. Mapendekezo ya Mpango wa 2016/2017 hayana budi kurekebisha upungufu huu ili kutimiza malengo tuliyojiwekea kwenye mipango husika. Aidha, ni vyema Serikali ikawa na utaratibu wa maalum wa kupanga bajeti ya ukutekeleza wa vipaumbele vikubwa kwa awamu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwelekeo wa Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa ni kuweka mazingira wezeshi na endelevu kwa ajili ya ukuaji wa viwanda kupitia sera na mikakati madhubuti ikiwa ni pamoja na kuwezesha ushiriki wa sekta binafsi. Kamati inaelewa kuwa Sekta ya Viwanda haiwezi kupiga hatua bila kuweka mazingira mazuri ya kuiendeleza.

Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba inafanyia kazi eneo la kupunguza gharama za uzalishaji; kwa mfano, upatikanaji wa umeme wa kutosha, kupunguza urasimu pamoja na kusimamaia vizuri Sera ya Kodi na Fedha ili kuwezesha kuleta matokeo tarajiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaona kuwa pamoja na mipango mingine tuliyopanga kwenye Sekta ya Viwanda, ni muhimu Mpango huu wa Mwaka Mmoja ukajielekeza katika kuhusisha mikakati mbalimbali ya Sekta ya Viwanda Vidogo, kuongeza thamani ya bidhaa zetu pamoja na kuongeza mauzo nje. Aidha, ni muhimu Mpango huu ukajielekeza pia katika kufikiria namna ya mchakato wa ujenzi wa viwanda vipya, kufufua na kukarabati viwanda ambavyo havifanyi vizuri na vile vilivyokufa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia Mpango huu uhusishe mkakati unganishi wa mpango kabambe wa Sekta ya Viwanda ambao unaibua mwambao wa Pwani kuwa kitovu cha kuendelezwa viwanda vya kukuza mauzo nje, ikiwa ni

pamoja na kulenga kufanya usindikaji wa mwanzo kwenye maeneo mbalimbali ya mikoani na mwambao wa Pwani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, uzoefu unaonesha kuwa, nchi nyingi duniani zimepiga hatua za kiuchumi katika viwanda baada ya kupiga hatua katika mapinduzi ya Sekta ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi ikiwa ni pamoja na kulinda uzalishaji wa viwanda vya ndani. Kamati inaona ni muhimu Serikali ikasimamia ipasavyo miradi iliyoainishwa kwenye sekta hizi kwa ajili ya upatikanaji wa malighafi za viwanda pamoja na kulinda viwanda vya ndani na hivyo kupata fursa za kukuza uchumi wetu na ushindani wa kikanda na Kimataifa kupitia sekta husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaishauri Serikali kuhaulisha sheria zote zinazohusiana na masuala ya uwekezaji pamoja na ubia nchini. Kuhaulishwa kwa sheria hizi kutahamasisha sekta binafsi kutoka ndani na nje ya nchi kushiriki katika utekelezaji wa Mpango huu kwasababu taratibu za uwekezaji na ubia katika sekta mbalimbali zitakuwa chini ya mwamvuli mmoja. Aidha, kupitia sheria hizi, Sekta ya Umma kushirikiana na sekta binafsi, zitapata fursa za kujenga, kuendesha na kuwekeza katika miradi muhimu ambayo itasaidia kutoa huduma za kijamii na kiuchumi na kuwezesha wananchi kupata ajira na kuongeza kipato kupitia miradi hiyo ya uwekezaji na ubia.

Pamoja na mapendekezo tuliyotoa hapo juu kwa ujumla, Serikali ijielekeze katika kutoa majibu ya haraka kwenye kutatua changamoto za uhaba wa umeme na maji, ushindani usio wa haki, miundombinu duni, uhaba wa mitaji, upatikanaji wa masoko, ukosefu wa wataalamu na teknolojia duni na utatuzi wa sheria zinazokinzana katika uwekezaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Sura ya bajeti inaonesha kuwa jumla ya Shilingi trilioni 22.99 zinatarajiwa kukusanywa na kutumika katika kipindi cha mwaka wa fedha 2016/2017. Mapato ya ndani ikijumlisha mapato ya Halmashauri yanatarajiwa kuwa Shilingi trilioni 15.8. Kati ya kiasi hicho, mapato ya kodi ni Shilingi trilioni 14.1, mapato yasiyokuwa ya kodi ni Shilingi Trilioni 11.1 na Shilingi Bilioni 584.4 ni mapato ya Halmashauri.

Serikali inategemea kupata kiasi cha Shilingi Trilioni 2.1 ikiwa ni misaada na mikopo kwa ajili ya kugharamia Mpango wa Taifa wa Maendeleo kwa Mwaka wa Maendeleo 2016/2017. Vilevile Serikali inatarajia kukopa kiasi cha Shilingi trilioni 1.78 kama mikopo wa nje yenye masharti ya kibiashara ili kupunguza nakisi ya bajeti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, matumizi ya Serikali katika mwaka wa 2016/2017 yanategemewa kuwa Shilingi trilioni 22.99 kwa matumizi ya kawaida na maendeleo. Kati ya fedha hizo Shilingi trilioni 16.8 zimetengwa kwa ajili ya

matumizi ya kawaida ikijumlishwa Shilingi trilioni 6.65 kwa ajili ya mishahara ya watumishi wa Serikali. Aidha, matumizi ya maendeleo yatakuwa Shilingi trilioni 6.18 ambapo kiasi cha Shilingi trilioni 4.18 ni fedha za ndani na Shilingi trilioni 1.37 fedha za nje.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati imepitia mwongozo wa bajeti kwa mwaka 2016/2017. Kwa kiasi kikubwa inaipongeza Serikali katika maboresho ya mfumo wa maboresho ya mfumo wa ukusanyaji wa mapato, shabaha za uchumi jumla na misingi iliyowekwa kwa ajili ya bajeti. Hata hivyo, Kamati inatoa ushauri ufuatao katika mwongozo huo wa bajeti:-

Katika mfumo wa ukadiriaji wa majengo kwa mkupuo, Kamati inashauri kwamba Serikali iangalie pia hali ya uchumi wa eneo husika, thamani ya ardhi kwa maeneo husika na thamani ya jengo lenyewe. Kamati pia inaona kwamba ni wakati muafaka kwa Serikali kutekeleza mkakati wa kurasimisha rasilimali na biashara Tanzania na mpango wa kuboresha mazingira biashara Tanzania.

Vilevile Kamati inaipongeza Serikali kwa kufikiria kupima na kuainisha matumizi ya ardhi kwa ajili ya utoaji wa hati miliki. Kamati pia inaipongeza Serikali kwa uamuzi wa kufanya mapitio ya mikataba yote iliyopewa misamaha ya kodi ili kutathmini faida zake. Hata hivyo, Kamati inashauri kwamba ni vyema tahadhari ikachukuliwa ili kuepusha migogoro ya kimkataba na uwekezaji katika sekta mbalimbali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu suala la kufuata utaratibu wa *retention* ambao unakusudiwa na Serikali, Kamati inaunga mkono kusudio hilo. Hata hivyo, Kamati inaishauri Serikali kupitia sheria zilizoruhusu utaratibu wa *retention* kwa kila taasisi ili kuepuka mgongano wa kisheria unaoweza kudhoofisha utekelezaji wa majukumu ya msingi wa taasisi husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu suala la mashirika ya Serikali kujiendesha kibishara; moja ya sababu ya kutokufanikiwa kwa mashirika mengi ni ya umma ni madeni ambayo mashirika hayo yalikuwa yanaidai Serikali kutokulipwa kwa wakati. Kwa hiyo, Kamati inakubaliana na uamuzi huo. Hata hivyo ni muhimu Serikali ikalipa madeni na ikawezesha vya kutosha na kuwekewa malengo ya utekelezaji wa majukumu katika mashirika haya ili yaweze kufanya kazi na kuzalisha faida.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaipongeza Serikali katika suala la kutoa kipaumbele kwa Taasisi za Umma katika kununua huduma kama vile Bima, usafirishaji wa barua, mizigo, vifurushi, matangazo na usafiri. Hata hivyo, Serikali iweke utaratibu wa kulipa huduma hizi kwa wakati ili kuepuka madeni mapya ya Serikali kwa Taasisi husika kama ilivyo sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, ili lengo hili liweze kufanikiwa, ni vyema Sheria ya Manunuzi ya mwaka 2011 ikafanyiwa marekebisho kurahisisha suala hili. Aidha, sasa ni wakati muafaka wa kupata huduma muhimu ya Mashirika ya Umma kama *TBC, TCCL, ATCL, TRL, TEMESA, TBA* na kadhalika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaishauri Serikali kutenga kiasi cha asilimia 35 ya makusanyo yote ya Serikali kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwongozo uliowasilishwa na Serikali, haujaweza kubainisha utaratibu wa madeni ya wazabuni na wakandarasi ambayo wanadai.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kutokubainisha madeni hayo kwenye mwongozo wa bajeti ya Serikali ya mwaka 2016/2017, hakutaleta picha halisi ya utekelezaji wa Bajeti ijayo hasa katika uhakika wa kupata fedha za kugharamia miradi ya maendeleo na kulipa madeni ya nyuma. Kamati inaitaka Serikali kuweka wazi madeni ya Wakandarasi na Wazabuni kabla ya kuanza mwaka wa fedha ujao.

Kamati ingependa kupata ufafanuzi kuhusu kushuka kwa gharama ya Mafuta mazito kwenye Soko la Dunia ukilinganisha na bei ya umeme unaozalishwa na mitambo inayotumia mafuta hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuchukua fursa hii kukushukuru kwa mara nyingine tena kwa kunipa fursa ili niweze kuwasilisha taarifa hii mbele ya Bunge lako Tukufu na pia napenda kumshukuru Waziri wa Fedha Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango na Mheshimiwa Naibu Waziri Dkt. Ashatu Kijaji kwa ushirikiano wao ambao wameipatia Kamati yetu pamoja na Wataalamuwao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuwashukuru Wajumbe wa Kamati hii pia kwa umakini wao mkubwa katika kujadili na kutoa mapendekezo. Naomba niwataje kama ifuatavyo:-

Kwanza ni Mheshimiwa Josephat Sinkamba Kandege, Makamu Mwenyekiti; na Wajumbe ni Mheshimiwa Hamida Mohamed Abdallah, Mheshimiwa Innocent Lugha Bashungwa, Mheshimiwa Jerome Dismas Bwanausi, Mbaraka Kitwana...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba umalize bila kuwataja Wajumbe wa Kamati.

MHE. HAWA A. GHASIA (MWENYEKITI WA KAMATI YA BAJETI): Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda pia kumshukuru Mheshimiwa Katibu wa Bunge, Dkt. Kashiillah kwa kuweza kuiwezesha Kamati hii kutekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha na kuunga mkono hoja.
(Makofi)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tulipaswa kusikiliza kutoka Kambi Rasmi ya Upinzani lakini muda wetu hautoshi kwasababu wanahitaji nusu saa. Kwa sababu hiyo, kwa mujibu wa kanuni ya 28 tutarudia kwenye Bunge, lakini tutaliahirisha kabla ya muda. Kwa hiyo, Bunge linarudia.

(Bunge lilirudia)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae.

Kwa mujibu wa kanuni ya 28, kwa sababu tunasitisha Bunge kabla ya muda, kanuni inanitaka niwahoji Wabunge kama mnakubali hoja hiyo.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, Bunge litarejea saa 10.00 jioni.

(Saa 6.45 mchana Bunge lilisitishwa mpaka Saa 10.00 jioni)

(Saa 10.00 jioni Bunge lilirudia)

Hapa Mwenyekiti (Mhe. Dkt. Mary M. Mwanjelwa) Alikalia Kiti

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tukae.

Waheshimiwa Wabunge, kwa sababu, leo ni siku yangu ya kwanza kukaa katika Kiti hiki nyeti, naomba nichukue fursa hii ya kipekee kwa heshima na taadhima kabisa kuwashukuruni nyote Waheshimiwa Wabunge kwa kura zenu mlizonipa na kupita bila kupingwa.

Waheshimiwa Wabunge, kubwa la msingi, tuko hapa kwa ajili ya maslahi ya Taifa. Naomba ushirikiano wenu na tufanye kazi kwa ajili ya wananchi na kwa heshima ya Bunge kwa kuzingatia Kanuni tulizonazo.

Basi naomba ushirikiano wenu mkubwa na baada ya kusema haya, nawashukuru tena. Katibu!

KAMATI YA MIPANGO

MWENYEKITI: Waheshimiwa tukae.

Sasa namwita Msemaji Mkuu wa Upinzani kwa Wizara ya Fedha na Mipango. Karibu.

MHE. DAVID E. SILINDE (MSEMAJI MKUU WA UPINZANI KWA WIZARA YA FEDHA NA MIPANGO): Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kwa mujibu wa Kanuni ya 94(5)(a), Toleo la Mwaka 2016 ya Kanuni zako za Bunge, kwa niaba ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni, naomba kuwasilisha Maoni ya Kambi kuhusu Mapendekezo ya Mpango wa Taifa unaokusudiwa kutekelezwa na Serikali, pamoja na Mwongozo wa Kuandaa Mpango wa Bajeti ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017, kama ulivyowasilishwa na Mheshimiwa Waziri wa Wizara ya Fedha na Mipango.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa Kanuni husika imetenguliwa kutokana na muafaka uliofikiwa humu Bungeni, baada ya Kambi Rasmi ya Upinzani kutoa hoja, inaonesha upungufu wa Kanuni uliopingana na Ibara ya 63(3)(c) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kanuni ya 94 ilitakiwa kutenguliwa katika Mkutano wa Bunge wa mwezi Oktoba – Novemba, kama Kanuni zinavyotaka, lakini Serikali imefanya kosa la kutengua Kanuni baada ya kuwasilisha Mwelekeo wa Mpango wa Miaka Mitano.

Kwa hiyo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaishauri Serikali kuwa makini wakati wa uwasilishaji wa hoja zake Bungeni, kwani inaonesha kuwa kuna ombwe kubwa la uelewa wa Kanuni na Katiba ya nchi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na yote, Kambi Rasmi ya Upinzani inawasilisha maoni yake kama ilivyohitajika kwa manufaa ya Watanzania, tofauti na Watanzania wanavyoaminishwa kuwa Upinzani kazi yetu ni kukwamisha Mapendekezo ya Mpango bila sababu za msingi. Wakati Serikali imekiri na Watanzania wameshuhudia udhaifu mkubwa unaotokana na ukiukwaji wa Katiba na Kanuni za Bunge, kama ambavyo tuliapa kuzilinda, kuzitetea na kuzihifadhi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, moja ya makosa makubwa ambayo Bunge la Kumi liliyafanya, ilikuwa ni kushindwa ama kuacha kutunga Sheria ya Kusimamia Utekelezaji wa Kwanza wa Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano, yaani 2011/2012 mpaka 2015/2016. Kwa sababu ya kosa hilo Mpango huo wa Kwanza haukutekelezwa ipasavyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaposema uwepo wa demokrasia ya haki ni pale tunapokubaliana kuwa kuna kushinda na kushindwa katika uchaguzi; na wananchi wana haki ya kuongozwa na wale ambao wamewachagua kupitia demokrasia ya sanduku la kura.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yale yanayoendelea kwa upande wa pili wa Muungano, yaani Zanzibar ni ushahidi ulio wazi kuwa demokrasia ya haki ambayo ni kichocheo cha maendeleo kwa nchi, bado kwa nchi yetu ni kitendawili.

Pia, haki ya wananchi kutoa na kupata habari kwa mujibu wa Katiba, Ibara ya 18 (b) na (c) ni suala ambalo Bunge kama Taasisi linatakiwa kuhakikisha haki hii ya Kikatiba inalindwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani imeshuhudia kuwa siku za karibuni Bunge limeingia katika taharuki kwa Askari Polisi ambao hawakuvalia nguo rasmi za kuingia ndani ya Ukumbi wa Bunge, wakiingia na kufanya fujo. Hii ni kudhalilisha Bunge katika sura za Kimataifa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa wale wote ambao ni Wabunge wapya na hawafahamu haki za *minority* katika Bunge ni kuwa na haki ya kuzuia hoja ili kufikiwa kwa maamuzi yenye muafaka wa pamoja kwa hoja za Serikali. Jambo hili kwa mila na tamaduni za Kibunge halitafsiriki kama ni fujo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kipengele (b), Utekelezaji wa Mpango wa Miaka Mitano Iliyopita, yaani 2011 mpaka 2015, hali ya uchumi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano uliopita unaonesha kwamba ukuaji wa uchumi umekua kwa wastani wa 6.7%. Hata hivyo, sekta zinazoonekana kukua zaidi ni pamoja na Sekta za Madini, Elimu, gesi, Ujenzi, Uzalishaji, Mauzo ya Nje, Bidhaa za Viwandani, Huduma za Fedha pamoja na nyinginezo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sekta zinazotajwa kukua ni sekta ambazo kwa ujumla wake hazina mahusiano ya moja kwa moja na uzalishaji wa ajira na/au kupunguza umasikini kwa wananchi wetu. Ndiyo maana kasi ya umasikini wa kipato inaendelea kuongezeka zaidi nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Taarifa ya utekelezaji wa mpango ni kuwa pato la Taifa limekua kutoka wastani wa Sh. 770,000.3 kwa mwaka, kutoka mwaka 2010 hadi kufikia wastani wa pato la Sh. 1,724,415.6 kwa mwaka 2014. Hii maana yake ni kwamba, kwa mwezi wastani wa pato la

mwananchi ni Shilingi 143,701.25. Ukigawanya kwa siku ni sawa na kipato cha Shilingi 4,970.04.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kulithibitishia Bunge hili na wananchi kwa ujumla kama Sh. 4,900/= kwa siku zinatoshia kuhudumia familia kwa siku nzima.

Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni, inaitaka Serikali kuacha kujitapa kwamba uchumi umeongezeka, wakati kipato cha mwananchi wa kawaida hakitoshelezi mahitaji na ugumu wa maisha unaendelea kuongezeka. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ilipendekezwa katika Mpango uliopita kwamba Serikali itenge 35% ya mapato yake ya ndani ili kugharamia Bajeti ya Maendeleo, lakini kwa miaka yote mitano Serikali haijawahi kufikia kiwango hicho, jambo ambalo limeiacha miradi mingi kutokukamilika kutokana na kutegemea fedha za Wahisani ambazo haziji kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali kueleza bayana namna ambavyo mpango ama mapendekezo yatakavyogharamiwa na kuonesha bayana vyanzo thabiti vya mapato ya kugharamiwa Mpango na siyo kuweka ahadi za Wahisani ambazo hazina uhakika wa 100% kama vyanzo vya mapato vya kugharamiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mpango wa Mwaka 2011 - 2015 unasema, Sekta ya Elimu peke yake ilikuwa inahitaji Walimu 900,000 wenye ujuzi, ikilinganishwa na Walimu 238,000 waliopo sasa. Katika Sekta ya Afya idadi ya wataalam walikuwa wanahitajika 110,000 waliopo sasa; italazimika kuongezeka mara nne hadi kufikia wataalamu 476,000.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Tanzania inalenga kufikia mwaka 2015 kuwa na Wanasayansi 26,000; Wasanifu na Wahandisi 88,000; Wanasayansi wa Afya 22,000; Tabibu wa meno na mifugo 64,000; Wataalam wa masuala ya kiuchumi 30,000; wataalam wa Uhasibu na Usimamizi wa Fedha 63,000; Walimu 320,000, wataalam wa ngazi za Umeneja 130,000 ili kufikia malengo hayo ya Wataalam ifikapo mwaka 2015/2016. Tuna swali la kujjuliza: Je, tumefikia malengo hayo mpaka sasa?

Mheshimiwa Mwenyekiti, Taarifa ya Hali ya Uchumi wa Taifa iliyotolewa mwezi Juni, inaonesha kuwa wanafunzi katika vyuo vyote vya VETA nchini kote walikuwa 164,000 tu. Wanafunzi katika Vyuo Vikuu vyote nchini walikuwa 204,175 na Wahitimu mwaka 2015 walikuwa takriban 30,000 tu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mpango uliweka malengo mahususi katika Sekta ya Elimu ikiwemo kujengwa kwa *Campus* ya Mloganzila ya Chuo Kikuu cha Muhimbili na utekelezaji wake mpaka sasa bado haujaanza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu Taasisi tano za Elimu ya Juu kukarabatiwa na kuwa na wafanyakazi wenye utaalum wa VETA 635,000. utekelezaji mpaka sasa, watu wenye ujuzi wapo 200,000 tu. Taarifa za ukarabati wa Taasisi za Elimu ya Juu bado haijulikani!

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sekta ya Nishati Mpango uliwekwa kuzalisha *Megawatt* 2780 za umeme kwa kipindi cha miaka mitano. Maana yake ni kwamba kila mwaka ilitakiwa kuzalisha *Megawatts* 556 ili kufikia lengo lililowekwa na Mpango.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utekelezaji kwa kipindi cha miaka mitano iliyopita, imeongezeka kwa *Megawatts* 346.24 katika uzalishaji wa umeme nchini. Hii maana yake ni kwamba kila mwaka tuliongeza uzalishaji wa *Megawatt* 69.248 hapa nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mwendo huu, ili kufikia lengo la kuzalisha *Megawatts* 2,780 tunahitaji miaka 40 ili kuweza kufikia lengo la Mpango ambalo linaweza kutimia ndani ya miaka mitano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kutoa maelezo mbele ya Bunge hili, ni kwa nini haikutekeleza lengo la Mpango wa Maendeleo wa kuzalisha *Megawatts* 2,780 katika kipindi cha miaka mitano ambayo inakwenda kwisha juni?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ikumbukwe kwamba aliyekuwa Waziri wa Nishati katika Serikali iliyopita, ambaye ndiye aliyetekeleza huo Mpango, ndiye Waziri wa sasa wa Nishati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali ilieleze Bunge hili, Waziri wa Nishati wa sasa atakuwa na muujiza gani wenye nguvu wa kumwezesha kutekeleza Mpango huu, ikiwa alishindwa kutekeleza Mpango uliopita? (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye upande wa barabara na usafirishaji, Mpango uliopita ulikuwa umeweka lengo la kujenga barabara kwa kiwango cha lami zenye urefu wa kilometa 5,204 kwa kipindi cha miaka mitano. Hii ina maana yake ni kwamba, kila mwaka zilitakiwa zijengwe kilometa 1,040.8 za barabara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa ya Utekelezaji ya Mpango uliopita inaonesha kwamba zimejengwa barabara za lami zenye urefu wa kilometa 2,775, sawa na 53% kwa kipindi cha miaka mitano, ikiwa ni pamoja na ukarabati wa barabara hizo. Hii maana yake ni kwamba kila mwaka tulijenga na kukarabati kilometa 555 tu kwa kiwango cha lami.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kutoa maelezo mbele ya Bunge hili, itatekeleza vipi ujenzi wa barabara zilizosalia katika Mpango uliopita? Au Mpango huu mpya utakuwa unatekeleza viporo vilivyoachwa na Mpango uliopita?

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi inapenda kuwakumbusha Watanzania kwamba, aliyekuwa Waziri wa Ujenzi wa wakati wa utekelezaji wa Mpango uliopita, ndiye Rais wa sasa wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ambapo alitekeleza Mpango kwa 53% tu katika Sekta ya Barabara. Je, Waziri wa Ujenzi wa sasa atakuwa na muujiza gani kutekeleza Mpango mpya? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Sekta ya Usafiri wa Anga, hakuna jambo la maana la kiutendaji ambalo limefanyika, kwani Serikali inajaribu kuonesha ongezeko la abiria na kusema limekuwa likitokana na ujio wa Shirika la *Fast Jet* nchini pamoja na kufunguliwa kwa Kiwanja cha Ndege cha Songwe na ukarabati wa viwanja vingine vidogo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo ambalo Serikali haisemi na haijaliweka wazi ni kuwa, wameshindwa kufufua Shirika letu la Ndege kwa kununua ndege. Jambo lingine ambalo halielezwi, ni wazi kuwa kuongezeka kwa abiria ama abiria wameongezeka na hasa kutokana na ongezeko la wataalii kutokana na ukweli kuwa ni baada ya nchi ya Kenya kuingia na kupambana na wapiganaji wa Al-shabab kule Somalia na mashambulizi kuendelea kutekelezwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mpango uliopita uliweka lengo la kukuza Sekta ya Kilimo ili iwe inakua kwa 6% kwa mwaka. Hata hivyo, katika utekelezaji wa Mpango huo sekta hii ilikuwa kwa wastani wa 3.4% tu kwa mwaka kwa kipindi chote cha utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kilimo cha umwagiliaji kwa kipindi cha utekelezaji wa Mpango, inaelezwa kuwa kiliongezeka kutoka hekta 345,000 hadi kufikia hekta 461,000 na hakikuweza kufikia lengo la hekta 1,000,000. Aidha, kwa mwendo huu wa kukuza Sekta ya Umwagiliaji, kukua kwa hekta 23,127 kwa mwaka, maana yake ni kuwa ili kufikia hekta 1,000,000 tunahitaji miaka 43 ili tuweze kufikia lengo hilo tulilojiwekea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kilimo ambacho kilitegemea kuchangia 12.9% kwenye pato la Taifa kiliishia kuchangia 7% tu. Aidha, katika utekelezaji wa mpango, mazao ambayo yanaonekana kuongezeka katika uzalishaji ni pamoja na mpunga, mahindi na miwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mpango umeshindwa kuongeza uzalishaji wa mazao ya biashara ambayo tangu uhuru yalikuwa ndiyo muhimili mkubwa katika kulipatia Taifa fedha za kigeni; mazao kama korosho, mkonge, kahawa, pamba, chai na tumbaku.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali iwaeleze wananchi, inakipeleka wapi kilimo cha nchi hii ambacho imekuwa ikiundia kaulimbiu mbalimbali; badala ya kukipeleka kilimo mbele inakipeleka nyuma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hali ya deni la Taifa ni ya kutisha sana na tunakoelekea kama hatua madhubuti hazitachukuliwa na wenye jukumu la kuisimamia Serikali ambao ni Bunge, basi nchi inaweza kufilisika kama ilivyotokea kwa nchi ya Ugiriki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, deni la Taifa limekua na kufikia kiasi cha Dola za Kimarekani 19,141,000. Hii ni sawa na Shilingi trilioni 41.5 kwa *exchange rate* ya sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, deni hili limeongezeka mara dufu mwaka 2015 baada ya Serikali kukopa kiasi cha Dola za Kimarekani milioni 3.8467 au Shilingi trilioni 8.3 kwa *exchange rate* ya sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwishoni mwa mwezi Juni, 2010 jumla ya deni la Taifa lilifikia Dola za Kimarekani bilioni 9.9 kulingana na viwango vya kubadilisha fedha katika mwezi huo wa Juni. Kiasi hicho kilikuwa sawa na Shilingi trilioni 13.6, miaka mitano deni limefikia trilioni 41.5. Ni lazima kama Bunge, tushtuke.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maswali ya kujjuliza, fedha zilizokopwa kuanzia mwaka 2010 mpaka 2015 zilifanya miradi ipi ya maendeleo? Mikopo hii ina riba kiasi gani? Tumeweka nini kama dhamana, ili kupatiwa mikopo hii? Au ile minong'ono mitaani kuwa vitalu vya gesi ndiyo dhamana, ni sahihi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, mkopo mkubwa wa mwaka 2010 ambao ni sawa na 5.6% ya deni lote ulitumika kufanyia jambo gani? Fedha hizi zimetumika kugharamikia miradi gani? Au ndiyo EPA ya Uchaguzi wa Mwaka 2015? Maana kila utawala unapokuwa unaondoka ama kuingia utawala mpya, tangu Mfumo wa Vyama Vingi hapa nchini pamekuwepo na utaratibu wa EPA za Uchaguzi Mkuu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwaka 1995 kulikuwa na EPA ya IPTL, Mheshimiwa Mwinyi kwenda kwa Mheshimiwa Mkapa; Mwaka 2005 kulikuwa na EPA ya BOT, Mheshimiwa Mkapa kwenda kwa Mheshimiwa Kikwete; Mwaka 2015 EPA ya deni la Taifa, Mheshimiwa Kikwete kwenda Mheshimiwa Magufuli. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, majibu ya maswali haya yatapatikana tu kama itafanyika *Special Audit* ya deni la Taifa. Mkopo huu ni hatari zaidi kama hautalipwa kwa wakati, kwani riba itaongezeka maradufu na kuifanya nchi ifilisike.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu hiyo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inamtaka Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kufanya Ukaguzi Maalum (*Special Audit*) ya deni la Taifa na kuleta taarifa ya ukaguzi huo Bungeni kwa ajili ya kujadiliwa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kutokulipa deni unalodaiwa ni ghali. Katika miaka ya 1980 Tanzania ilikopa Dola za Kimarekani milioni 49 kutoka Brazil ili kugharamia mradi wa ujenzi wa barabara inayounganisha Morogoro na Dodoma. Deni hilo halikulipwa mpaka ilipofika mwaka 2010, deni liliongezeka maradufu hadi kufikia Dola za Kimarekani milioni 240. Bahati njema kwa Tanzania ni kwamba, baada ya mazungumzo ya muda mrefu, Viongozi wa Brazil walikubali kulifuta deni hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, endapo mikopo ya fedha isipolipwa kwa wadai kwa makubaliano yanavyosemwa, inasemekana kwamba baada ya mwongo mmoja fedha hizo zitafikia kiasi ambacho itakuwa vigumu sana kwa Tanzania kuzilipa.

Mathalan, iwapo mkopo utatozwa riba ya 5% kwa mwaka zinazopaswa kulipwa kila mwezi na mkopo huo usilipwe katika kipindi cha miaka kumi kiasi hicho kitakuwa kimeongezeka kwa 65% na deni likaongezeka maradufu katika kipindi cha miaka 15. Kutokulipa deni unalodaiwa ni ghali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jinsi muda mrefu unavyopita bila kutimiza wajibu wa malipo, ndivyo riba inavyozidi kukua. Deni ambalo Serikali ya Tanzania ilikuwa inadaiwa na Brazil ni mfano dhahiri unaoonesha jinsi gani hali inavyoweza kuwa mbaya. Hatari inajitokeza zaidi katika mikopo ya kigeni inayotolewa kwa masharti ya kibiashara ambayo kwa kawaida haina muda wa unafuu (*Grace Period*) na kufanya malipo na kutoza viwango vikubwa vya riba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wasiwasi mwingine ni iwapo Tanzania itamudu kutimiza wajibu wa kulipa madeni yake kwa wakati. Kwa sasa inashindwa kulipa

madeni yake yote na kuendelea kukopa kibiashara, jambo ambalo linaweza kuiingiza nchi katika hali ngumu zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati wa uwasilishaji wa Mpango wa Mpango wa Maendeleo wa Awamu ya Kwanza katika Bunge lako Tukufu, Kambi Rasmi ya Upinzani ilieleza kuwa, Serikali imekuwa na mipango mingi na vipaumbele vingi ambavyo mwisho wake italeta changamoto katika utekelezaji wa Mpango wa Miaka Mitano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali kupitia kwa Waziri aliyekuwa anahusika na Mipango ya Serikali, Mheshimiwa Stephen Wassira, alibeba hoja hiyo ya Kambi ya Upinzani kuwa, ilikuwa haina msingi wowote katika utekelezaji wa Mpango wa Miaka Mitano kwa Awamu ya Kwanza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja hiyo ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ilitokana na Msingi kuwa tayari kulikuwa na Mpango wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umasikini (MKUKUTA). Katika hali ya kushangaza baadaye, Serikali hiyo hiyo kabla ya miaka mitano ya mwanzo kumalizika, yaani mwaka 2013 ikaja na Mpango wa Matokeo Makubwa Sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwelekeo (*framework*) ya Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano 2016/2017 mpaka 2020/2021 katika ukurasa wake, inaonesha kuwa Serikali mwezi Mei mwaka 2015 iliamua kuunganisha MKUKUTA wa Mpango wa Maendeleo kwa sababu mipango hiyo ilikuwa inafanana na pia ilikuwa na udhaifu katika uratibu, tathimini na namna ya kutoa taarifa ya utekelezaji wa mipango hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja hiyo ya Kambi Rasmi ya Upinzani wakati huu ilikuwa sahihi na ndiyo maana Serikali ilikaa kimya ikachukua na kutekeleza kwa vitendo hoja hiyo. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inatoa rai kwa Serikali kuheshimu na kutekeleza hoja mbalimbali zinazotolewa na Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwelekeo wa Mpango unaowasilishwa unakosa vipaumbele kama ambavyo inaonekana katika nyaraka ya Mwelekeo, ukurasa wa tatu, ambao unasomeka kama ifuatavyo; *“Developing criteria on identifying Areas for prioritization and sequence of particular industries and sub-sector.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwelekeo huu ulitakiwa uwe na vipaumbele ili iwe rahisi kwa Waheshimiwa Wabunge, kujadili na kutoa maoni yao ili kuiwezesha Serikali kuwa na vipaumbele vinavyotekelezeka. Mwelekeo wa Mpango unaonesha maendeleo ya viwanda nchini pamoja na changamoto mbalimbali ambazo zinagusa masuala yote ya maendeleo ya viwanda toka nchi ilipopata uhuru.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni wazi kuwa nchi yetu haitapiga hatua kimaendeleo bila kuwa na maendeleo ya viwanda. Mwelekeo wa Mpango wa Maendeleo unaonesha kuwa Sera ya Maeneo maalum ya Uwekezaji (SME) na (IPZ) hayana mikakati ya kusimamia utekelezaji wake yaani ukurasa wa 19 wa mwelekeo wa Mpango. Aidha, tathimini ya tija ya maeneo maalum ya uwekezaji hayawezi kukidhi malengo ya uanzishwaji wake. Ikumbukwe kuwa maeneo haya ya uwekezaji yamechochea migogoro ya ardhi katika maeneo mengine.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kuwasilisha tena marekebisho ya Sheria ya Maeneo Maalum ya Uwekezaji ili kutatua changamoto ambazo zinayakumba maeneo hayo ikijulikana kuwa na sera pekee haitakuwa na nguvu ya utekelezaji, kwa kuwa Sera haina nguvu ya utekelezaji wa kisheria

Mheshimiwa Mwenyekiti, Rasimu ya mapendekezo ya Mpango wa Taifa wa mwaka 2016/2017, ni mwelekeo na siyo Mpango wa Maendeleo. Kwa hiyo, kwa sababu Bunge linajadili Mpango na siyo Mwelekeo tu wa Mpango, kama ambavyo tulisema hapo awali Bunge lako Tukufu limetengua Kanuni ya 94 kwa hoja ya muda tu, badala ya kujadili Mpango uliopaswa kuwasilishwa mwezi Oktoba, Novemba ujadiliwe sasa, lakini dhana nzima ya matakwa ya Katiba ya Ibara ya 63(3)(c) ya kujadili Mpango iko pale pale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hitimisho, Kambi ya Upinzani inaona kuwa sababu kubwa inayosababisha Mpango wa Maendeleo ya Taifa uliopita kushindwa kutekelezeka ipasavyo na hivyo kutokufikia malengo yake ni kukosekana kwa sheria ya kusimamia utekelezaji wa Mpango huo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa Ibara ya 63(3)(c) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inatoa mamlaka kwa Bunge kujadili na kuidhinisha Mpango wowote wa muda mrefu au wa muda mfupi unaokusudiwa kutekelezwa kama katika Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kutunga sheria ya kusimamia utekelezaji wa Mpango huo. Hivyo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kupitisha Mpango huo ama maelekezo hayo bila kutungia sheria hautatekelezeka kama Mipango iliyopita.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa Mukstadha huo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni, inalitaka Bunge liigize Serikali kuleta mara moja kwa hatua ya dharura Muswada wa Sheria ya Kusimamia Utekelezaji wa Mpango mpya utakaokuja mwezi Juni wa Taifa wa Maendeleo kabla Bunge lako halijauidhinisha. Kinyume na hapo ni kuvunja Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema maneno hayo naomba kuwasilisha. (Makofi)

MWENYEKITI: Msemaji Mkuu wa Kambi ya Upinzani kwa Wizara ya Fedha na Mipango, Mheshimiwa Silinde tunakushukuru sana. Naona umetumia muda wako vizuri kabla ya wakati, mzoefu, al-maarufu.

Waheshimiwa Wabunge, tumeshapokea maoni yote kutoka kwa Wizara ya Fedha, Waziri, Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti pamoja na Msemaji Mkuu wa Kambi ya Upinzani na mbele yangu sasa tunaanza kuchangia.

Jumla hapa nina majina 57 kwa leo na ningeomba niwataje wengine wajijue kabisa anapoanza yule mchangiaji wa kwanza ni nani anafuatia. Kwa kuanzia, naomba nimwalike Mheshimiwa Dkt. Faustine Ndugulile, yeye ataanza. Kila mchangiaji nampatia dakika kumi kwa mujibu wa Kanuni tulizokubaliana, lakini Mheshimiwa Mwanne Mchemba jiandae, baada ya hapo atafuatia Mheshimiwa Zacharia Issaay na mwisho pia kabla sijaendelea Mheshimiwa Pauline Gekul jiandae. Mheshimiwa Faustine Ndugulile, karibu!

MHE. DKT. FAUSTINE E. NDUGULILE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana kwa kunipatia fursa ya kuwa mchangiaji wa kwanza katika Mpango wa Maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze kwa kumpongeza Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango kwa uwasilishaji mzuri pamoja na heka heka ambazo tumezipata mwanzoni mwa wiki, lakini Wahenga wanasema kawia ufike. Naomba nijielekeze moja kwa moja katika Hotuba na mapendekezo ya Serikali kuhusiana na Mpango wa Maendeleo wa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze moja kwa moja, pamoja na vipaumbele vyote ambavyo tumeviweka, ningependa kuona Serikali inaweka kipaumbele katika ujenzi wa reli ya kati. Naungana na Wabunge wote wa mikoa yote ambao wamekuwa wanaliongelea suala la reli ya kati. Tukitaka kupaisha uchumi wetu, tukitaka kuimarisha uchumi wetu bila ya kuwa na reli ya kati kwa kiwango cha *standard gauge* naamini kabisa tutakuwa tunatwanga maji kwenye kinu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba sana, Serikali itakapokuja kufanya hitimisho tunataka kauli iliyokuwa thabiti na wala isiyopinda kuhusiana na nini mikakati yetu ya kujenga reli ya kati kwa kiwango cha *standard gauge*, tumeliongea sana, tuliliongelea katika Bunge la Kumi, sasa umefika muda wa utekelezaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili, tungependa kusikia na kuona Mpango wa Serikali katika kuimarisha Bandari ya Dar es Salaam, tuipanue, kuna kazi kubwa ambayo mmeweza kuifanya na nimpungeze sama Waziri Mkuu, Mheshimiwa Kassim Majaliwa, kwa kazi kubwa ambayo mmeifanya ya maboresho katika bandari. Bado tunahitaji kupunguza muda wa utoaji mizigo pale na kuongeza ufanisi na ikiwezekana bandari yetu iwe inafanya kazi saa 24. Hii iendane sambamba na upanuzi wa Bandari ya Mtwara, ni bandari ambayo inakuja kwa kasi, tukiweza kuwekeza katika Bandari ya Mtwara, hakika kabisa tutakuwa tumepiga hatua kwa kiasi kikubwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ambalo nataka nichangie, ni ushirikishwaji wa sekta binafsi. Nchi yetu ina sera nzuri sana ya ushirikishaji wa sekta Binafsi (*Private Public Partnership*) na tuna sheria ambayo inaendana na hiyo sera ambayo tunayo. Katika upande wa utekelezaji tumekuwa na changamoto kubwa sana, sasa nadhani umefika muda muafaka, miradi yote hii, mipango yetu yote hii, hatuwezi tukaifanya kwa hela ya Serikali, tuishirikishe sekta binafsi katika baadhi ya hii miradi ili sasa Serikali ijikite katika ile mipango mingine mahususi, haya mambo mengine tuweke mazingira mazuri ya uwezeshaji ili sekta binafsi iweze nayo kufanya kazi na tuwape *support*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, changamoto moja ambayo imekuwa ipo ni kwamba Serikali imekuwa na *bureaucracy* kubwa sana na tumekuwa tunawa-*frustrate* sana wawekezaji ambao wanataka kuja kushirikiana na sisi Serikali. Kwa hiyo, naomba sana Serikali itengeneze mazingira mazuri ili kwa wawekezaji binafsi tuweze kuwashirikisha kwa kupitia mpango wa *PPP*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ambalo nataka kuligusia ni eneo la barabara hususani katika Mkoa wa Dar es Salaam. Tumekuwa tunaliongelea sana jambo hili, Dar es Salaam sasa hivi kwa mtu kutoka maeneo anayoishi kuweza kufika mjini si chini ya masaa mawili na masaa mawili tena wanayatumia kutoka katika maafisi kwenda majumbani. Tumekuwa tunaongelea masuala ya barabara ya mzunguko (*ring roads*). Niiombe sana Serikali ifike sasa wakati tuwekeze na tuwe na dhamira ya dhati kuwekeza katika barabara za mzunguko katika Mkoa wa Dar es Salaam, tuondokane na hii adha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tukiweza kufanya *investment* kubwa kwa wakati mmoja, tunaweza tukawa tumeondokana na hili. Tuna miradi mingi ambayo tumeweza kuifanya, tuna Mradi *DMDP*, lakini tuje na mradi mahususi ambao utaondoa kero ya usafiri katika Mkoa wa Dar es Salaam. Tunashukuru kwa kuona kwamba zile *flyovers* zimeanza kujengwa, lakini niongelee kwa upande wa mimi kama Mbunge wa Kigamboni, tumejenga daraja, linakamilika mwezi Machi, lakini tuna changamoto ya *approach roads* kwa upande wa Kigamboni lakini vilevile kwa upande wa Kurasini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili daraja halitakuwa na manufaa iwapo zile *approach roads* kuanzia Bendera Tatu mpaka Kamata hazitajengwa. Niiombe sana Serikali, tumefanya *investment* kubwa sana ya *over two hundred billion* pale katika Daraja la Kigamboni lakini tuhitaji zile *approach roads* ili sasa lile daraja liweze kutumika kikamilifu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ambalo nataka kuligusia ni upande wa maji. Inasikitisha kuona kwamba nchi yetu ni asilimia ndogo sana ya wananchi ambao wana huduma ya maji. Ni jambo ambalo nalo tumekuwa tunaliongelea kwa muda mrefu sana, tumeweka mikakati na nakumbuka katika Bunge la mwaka jana au mwaka juzi tuliweka mikakati mahususi na tukatenga bajeti, kwamba, Serikali itumie fedha hii katika kuhakikisha kwamba huduma ya maji tunaisambaza. Naungana mkono na Wabunge wengine ambao wana mtazamo tuwe na Agency kama REA kwa ajili ya maji vijijini. (Makofi)

Mheshimiwa mwenyekiti, hii itasaidia sana na tu-specify vyanzo vya mapato ambavyo vitakwenda pale kuhakikisha kwamba kama tulivyokuwa na Mfuko wa Barabara na Mfuko wa Umeme Vijijini, basi tuwe na chanzo cha fedha kwa ajili ya maji vijijini, itatusaidia sana kuweza kupiga hatua katika eneo hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimalizie tena katika eneo hilo la maji, tuna mradi wa maji ya chini kule Kimbiji, Kigamboni, mradi ambao unafadhiliwa na Benki ya Dunia, unachimba visima 20,000. Niwaombe sana, mradi ule unasuasua mno na ni mradi muhimu sana kwa sisi wakazi wa Kigamboni ambao hatuko katika mfumo wa maji salama kwa DAWASA.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa naomba mradi ule uharakishwe na usambazaji uweze kufanyika na wanufaika wa kwanza wawe wananchi wa Kigamboni. Hatutakubali maji yale yakaondoka Kigamboni bila wananchi wa Kigamboni kuwa walengwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la mwisho, nataka kugusia katika sekta ya afya, tuna changamoto kubwa sana. *Burden of disease* inazidi kuongezeka, tuna magonjwa ya kuambukizwa na sasa hivi tunaanza kuona magonjwa yasiyoambukizwa, *none communicable diseases*. Idadi ya wananchi wa Tanzania inaongezeka kwa kasi kubwa sana, sijui kama wachumi wetu na sisi mnakaa mnaliona hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kila mwaka tunaongeza Watanzania takribani milioni moja, Watanzania hawa wanahitaji huduma za jamii, bajeti ya afya inashuka kila mwaka, sasa hivi tuko kwenye *eight to nine percent*. Kuna umuhimu sana wa kuhakikisha kwamba tunakuwa na vyanzo mbadala vya

kuendesha sekta ya afya na mimi ni muumini mkubwa sana wa *universal coverage*, wananchi wote tuwaingize katika mfumo wa bima ya afya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile katika suala la UKIMWI linatufedhesha sana. Asilimia 90 ya fedha za kuendesha mradi wa UKIMWI nchini zinatoka kwa wafadhili na sasa hivi tuko katika hali ngumu kidogo, wafadhili wametuingia tuweke *Matching Funds* ambayo sisi hatujaweka. Mwaka jana tumepitisha Sheria ya *Aids Trust Fund*, ni hatua nzuri, lakini niombe sana twende mbali zaidi ku-specify, kwa sababu mwaka jana tuliweka kwamba tuwe na *three hundred billion* Serikali haiku-commit hiyo fedha. Kwa hiyo, niombe sasa twende mbali, tu-identify vyanzo na tuweze kuwa na fedha za kuendesha Mfuko wa UKIMWI.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo machache, nashukuru sana na naipongeza Serikali kwa uwasilishaji mzuri. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa Dkt. Ndugulile. Mheshimiwa Mwanne Mchemba!

MHE. MWANNE I. MCHEMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi na mimi nichangie machache kuhusu mapendekezo ya Mpango kwa kazi tuliyo kuwa nayo mbele yetu ya Kitaifa ya maendeleo.

Awali ya yote nichukue nafasi hii kwanza kabisa kuwashukuru wapiga kura wangu walionichagua baada ya kunipa likizo kwa miaka mitano tena. Kwa hiyo, nawashukuru mama zangu wameweza kunipa nafasi mbili nikiwa kama Mwenyekiti wao wa Mkoa, lakini si hilo tu wakanipa na nafasi ya Ubunge, nawashukuru sana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nachukua nafasi hii kumpongeza sana Mheshimiwa Waziri, kwa taarifa na Mapendekezo ya Mpango aliotuletea. Wakati nasoma nimeona amegusa sekta zote na hizi sekta kubwa ambalo tunamwomba ni utekelezaji, hilo ndilo kubwa, lakini Mpango, Maelekezo, itakavyokuwa, lakini kitabu hiki kinakidhi maeneo yote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niende moja kwa moja bila kupoteza muda kwenye upande wa viwanda. Viwanda hapa nchini amezungumzia kwenye ukurasa wa 24, viwanda twende kwa kufuata jioografia. Viwanda vingi vimefungwa, maeneo mengine hayana viwanda kabisa na sehemu nyingine viwanda vilikufa. Kwa mfano Mkoa wa Tabora, Mkoa wa Kigoma, Mkoa wa Katavi, tunalima tumbaku, lakini mpaka sasa kiwanda kiko Morogoro. Kwa hiyo, tunaiomba Serikali katika Mpango huu iangalie ni jinsi gani ya kuweka kiwanda cha uchakataji katika Mkoa wa Tabora ile ni center.

Mheshimiwa Mwenyekiti, si hilo tu kulikuwa na Kiwanda cha Nyuzi, kiwanda hiki kilikuwa kinachakata nyuzi kama nyuzi, nyuzi hizo ni za pamba. Wazalishaji wa pamba wakuu ilikuwa ni Tabora, Shinyanga, Mwanza na Kigoma, lakini pamba hizi zinasafirishwa badala ya kuzalisha kwenye Kiwanda cha Nyuzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, niombe Serikali katika Mpango unaoletwa iangalie ni jinsi gani ya kuweka kiwanda kizito kama kile katika eneo hilo, kwa sababu lazima tutafute center, jiografia yetu inasemaje. Si hilo tu, kuna viwanda ambavyo vimefungwa na vinatarajiwa kufungwa kutokana na mafuta yanayokuja, kwa mfano, kutoka nje au viwanda ambavyo vinazalisha nchini kukosa malighafi. Pia kuna viwanda ambavyo mpaka hivi sasa, kwa mfano, Viwanda vya Mafuta, vingi vinategemea kufungwa kwa sababu mafuta yanaletwa kutoka nchi za nje. Hawa wanalipa kodi kubwa, lakini viwanda vinapofungwa ni athari kubwa kwa nchi yetu kwa sababu ajira inakuwa haipo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo nimwombe Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Serikali kwa ujumla, watusaidie kuhakikisha kwamba wanalinda viwanda vyetu vya nchini ili kuweza kupata ajira ya kutosha. Pia kutoa elimu kwa vijana wetu ili waingie katika soko la ushindani. Kwa hiyo, tunaomba wenye viwanda pia waweze kutoa mafunzo kwa wale wafanyakazi wao ili tuweze kwenda nao pamoja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, miaka ya nyuma kulikuwa na viwanda vya *SIDO*. *SIDO* ni mkombozi mkubwa wa viwanda vidogo vidogo, hiyo nayo isisahaulike, *SIDO* ni mkombozi, akinamama wengi, vijana wengi wamejitokeza kupata mafunzo kwenye viwanda vidogo vidogo vya *SIDO*. Hata hivyo, si hilo tu, niombe Serikali yangu ni sikivu, haina wasiwasi, tena haya tunayoyazungumza asiwe na wasiwasi mtu yeyote kwamba hayatachukuliwa, yatachukuliwa na yatafanyiwa kazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunapoathiri viwanda vya ndani na tusipoviwezesha viwanda vya ndani nchi yetu tunaikosesha mapato, kwa sababu asilimia kubwa ya mapato inategemea sana viwanda. Kwa hiyo, kubwa ambalo ningeishauri Serikali, walinganishe, waoanishe, sera ya viwanda na sera ya biashara. Hivi vitu viwili vinakinzana na kama vinakinzana vinatuathiri sana. Nimwombe Waziri wa Viwanda aliangalie hilo, ashirikiane pia na Baraza la Mawaziri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niende tena kwenye suala la reli, limezungumziwa kwenye ukurasa wa 53, lakini halikukaziwa, limewekwa juu, juu. Niombe kwa niaba ya wenzangu na wenyewe watachangia, tusilete mzaha kwenye suala la reli ya kati. Reli ya kati itatutenga sana. Hatuwezi tukaidharau kwanza kwa mambo mawili, wapiga kura wetu na wananchi wetu wa Tanzania

wanategemea sana reli ya kati, wanategemea sana TAZARA, lakini si hilo, ubebaji wa mizigo barabara zote zinaharibika kwa sababu ya magari mazito.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tutakapoweza kuimarisha reli, ingawa wamesema latiri 80 kwa kipande, kwa mfano, wamesema kati ya Igalula, Tabora, Lolangulu, jamani tuizungumzie yote ili ifike Kigoma, ifike Mpanda, ifike Mwanza ili wabebe mizigo yote, hata hao nchi za nje wanategemea reli hii iwaunganishe kutoka Dar es Salaam kwenda huko. Unaposema kwamba nyingine ianzie huku kwa kweli niombe...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MHE. MWANNE I. MCHEMBA: Bado dakika zangu.

MWENYEKITI: Kengele hiyo.

MHE. MWANNE I. MCHEMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ukarabati... Bado ni ya kwanza.

MWENYEKITI: Ya pili.

MHE. MWANNE I. MCHEMBA: Ya pili? Hapana Mwenyekiti ni ya kwanza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nisibishane na wewe naunga mkono hoja, lakini ni ya kwanza, ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Nimemtaja Mheshimiwa Zacharia Issaay, hayupo basi Mheshimiwa Pauline Gekul, naye hajafika?

WABUNGE FULANI: Yupu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Gekul, karibu!

MHE. PAULINE P. GEKUL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru, lakini nilikuandikia ki-note, naomba nichangie kesho asubuhi.

MWENYEKITI: Ruksa ahsante. Mheshimiwa Jesca Kishoa, yupo? Karibu!

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kwanza kabisa nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa yote, nikishukuru Chama changu kwa yote, lakini pia nimshukuru mume wangu David Kafulila ambaye pamoja na mimi kuwa mama ametambua ninayo nafasi ya kulitumikia Taifa hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niende kwenye mjadala. Tunajadili Mpango, lakini niseme kwamba mipango siyo tatizo katika Taifa, Taifa hili hatuna umaskini wa mipango, ila tuna tatizo la utekelezaji wa mipango. Tumeshakuwa na mipango mingi, ukiangalia kuanzia mwaka 1981 mpaka 1986 tumekuwa na Mpango mwingine kuanzia mwaka 1987 mpaka mwaka 2002, huu ulikuwa ni Mpango wa kumi na miaka mitano ambao ulikuwa umelenga kwamba mpaka kufikia mwaka 2002 Tanzania iwe nchi ambayo itakuwa ina mfumo wa ujamaa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini tukaja kuwa na Mpango mwingine wa miaka 25 kuanzia mwaka 2000 mpaka mwaka 2025 ambao lengo lake lilikuwa ikifika mwaka 2025, Tanzania iwe ni nchi yenye uchumi wa kati na mipango mingine mingi iliyofuata. Hata hivyo, hii mipango haitekelezeki na haitekelezeki kwa sababu kubwa mbili. Sababu ya kwanza, ni mfumo mbovu tulionao katika Taifa hili na sababu ya pili ni ufisadi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia nchi zote ambazo tumeshafatana nazo katika masuala ya maendeleo kuanzia mwaka 1963; Malaysia, Singapore, Korea Kusini, nchi zote hizi mpaka hivi sasa zimeshakuwa wahisani wetu na zimekuwa wahisani wetu kwa sababu mipango yetu inashindwa kutekelezeka. Nimetangulia kwa kusema kwamba sababu kubwa ni mfumo mbovu, lakini pia na ufisadi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mfumo mbovu kwa maana gani? Kwa sababu ya muda nitazungumzia kwenye suala la elimu kwenye suala la mfumo mbovu. Leo hii tunazungumzia elimu bure, ni suala ambalo naamini kabisa kwamba Watanzania na wazazi wote wa nchi hii wamelifurahia, lakini tunazungumzia elimu bure wakati huo huo kuna changamoto nyingi. Nilimsikia Mheshimiwa Waziri anasema hivi bado zimebaki changamoto ndogo ndogo pamoja na elimu bure.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hizi changamoto ndogo ndogo zina uhusiano mkubwa na *performance* ya wanafunzi. Niseme hivi ni bora mngihakikisha mnaondoa hizi changamoto, halafu mkasema elimu bure. Mfano, mwaka 2015, Taasisi ya Haki Elimu ilitoa ripoti ikasema hivi; katika Taifa letu kuna upungufu wa madawati 1,170,000.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hesabu ya haraka haraka kama kwenye dawati moja wanakaa wanafunzi watatu watatu, inamaanisha Taifa letu kuna wanafunzi milioni tatu na ushee wanakalia mawe, kwenye nchi ambayo ni ya tano kwa idadi ya misitu Afrika nzima.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati mwanafunzi anakaa kwenye mawe, mwalimu anakuja darasani kufundisha somo la historia, anaandika zama za kale

za mawe, anajiuliza hizi ni za kale au ni za sasa? Ningeomba kwanza waelekeze kwenda kutatuta changamoto zilizopo kwenye mashule, halafu wakaja wakatuambia elimu bure. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia kwenye suala la utawala bora, muundo wa suala la utawala bora kwa ujumla. Mfano mzuri ni hapa Zanzibar wala siyo mbali, unapuzungumzia Zanzibar leo hii ni aibu, hivi karibuni nilimsika Donald Champ, mgombea wa *Republican* Marekani, anasema Afrika wanahitaji miaka 100 kuendelea kutawaliwa kwa sababu hawajajitambua. Mpaka anafikia hatua ya kusema hivyo ni kwa sababu ya mambo kama yanayoendelea Zanzibar, tunadhaliisha Taifa letu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, niseme tu, mnaweza mkasema kwamba labda kwa sababu mpo madarakani, lakini ni hivi Marekani wamesema uchaguzi wa Zanzibar ulikuwa *fair and free*, Ulaya wakasema uchaguzi wa Zanzibar ulikuwa *fair and free*, mtasema aaa! Hao ni wa mbali, SADC hapa Kusini kwetu wamesema uchaguzi wamesema ulikuwa *fair and free*, AU wamesema ulikuwa *fair and free*. Tatizo ni nini? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwaka 1992 nikiwa na miaka mitatu, mlianzisha kitu kinaitwa *multipartism* mkimaanisha mfumo wa vyama vingi ambao mlilibaliana kwamba kila baada ya miaka mitano kutakuwa kuna utaratibu vyama vinagombea mbalimbali kinachochukua nafasi kinashika dola. Sasa niseme tu kwamba, kinachoendelea Zanzibar ni suala la kukosa ustaarabu tu na siyo vinginevyo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba sana Rais Mafuguli aweke mkono wake Zanzibar. Nasema hivi kwa sababu gani? Hata awe mzuri kiasi gani Zanzibar akiharibu hawatamwelewa, kuna msemo unasema hivi: “*You cannot stand for something you don't know and likewise it doesn't matter how much you know about something, if you cannot stand up on it.* Kinachoendelea Zanzibar kama Magufuli hataingia, maana yake ni kwamba Wazanzibari hawatamwelewa, maana ingekuwa Kilimanjaro angeingilia halafu ninyi mnahubiri kwamba hii ni nchi moja. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba sana Mheshimiwa Magufuli, suala la Zanzibar alitazame kwa jicho la kipekee.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia ufisadi unaturudisha nyuma sana, namwomba Mheshimiwa Magufuli, kwa sababu ninaposema ufisadi namaanisha ni miongoni mwa sababu inayopelekea hii mipango tunayoijadili hapa isitekelezeke. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ufisadi unaoendelea sasa Mheshimiwa Magufuli anatakiwa auone na auangalie kwa ukamilifu kwa sababu huu ni muda sasa amemaliza kutumbua vipele, atumbue majibu makubwa mengine anakaa nayo mezani. Imefika wakati ni lazima tuseme, kwa sababu kinachoendelea katika Taifa hili tukikaa kimya, tutakuwa hatuwatendei haki wananchi wa Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano mwaka jana, kuna ripoti ililetwa hapa, tulieni siyo ESCROW, kuna mjadala ulikuja hapa ukiachana na ESCROW, lilikuwa ni suala la mabehewa. Mwaka jana Taifa letu limeingia hasara ya bilioni 238, hizi zilikuwa ni fedha za wananchi ambao zilikwenda kununua mabehewa, matokeo yake, mabehewa yalikuwa fake. Haya siyo maneno yangu, hii ni ripoti PPRA ambayo ilileta ripoti kwenye Kamati ambayo nipo mimi. Mabehewa yanaonekana kwanza ni fake, lakini cha ajabu hata kampuni iliyopewa tenda ni kampuni ambayo haikufanyiwa due diligence kwa maana ya ukaguzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Taifa limeingia hasara ya bilioni 238 kwa sababu ya mtu tu kuwa mzembe kuwajibika, halafu leo jipu linahamishwa mkono wa kushoto, linapelekwa mkono wa kulia. Mheshimiwa Magufuli alitumbue na jipu hili liko humu ndani, tunaye Mheshimiwa Mwakyembe, leta ripoti hapa, ripoti kuhusiana na masuala ya mabehewa, mlikataa kuileta hapa kwa nini mnaficha, kama ni safi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwakyembe umeaminiwa na Serikali na Magufuli lete ripoti hapa, tusijisahaulishe haya mambo tunayakumbuka tuliona hata tukiwa nje. Tunaomba tutendeeni haki wananchi wa Tanzania kwa sababu Bunge liliazimia ripoti iletwe Bungeni, naomba ripoti iletwe hapa Bungeni na tuweze kuifanyia kazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mbali na hiyo...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Jesca Kishoa. Naomba sasa nimwite Mheshimiwa Nsanzugwanko, naomba Mheshimiwa Mwalimu wangu Riziki Shahari ajiandae, Mheshimiwa Ruth Mollel na Mheshimiwa Oscar Mukasa wajandae pia. Mheshimiwa Nsanzugwanko, karibu!

MHE. DANIEL N. NSANZUGWAKO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kukushukuru kwa kunipa nafasi hii ili niweze kuchangia hoja ya Mapendekezo ya Mpango, nikisoma pamoja na mwongozo wake wa kuandaa bajeti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze tu kwa kusema katika Bunge hili kwamba katika utamaduni wa Mabunge ya Jumuiya ya Madola, Muswada kuwasilishwa mezani au na Waziri wa Serikali au na Mbunge na Muswada huu au hoja hii ikatolewa ni jambo la kawaida sana, ni jambo ambalo ni la kawaida kabisa na wala hakuna kitu ambacho ni cha ajabu. Nataka tuweke rekodi hizo kwa sababu yaliyotokea katika siku mbili ilionekana kama ni kitu kikubwa, lakini kumbe ni jambo la kawaida.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango wangu nitajikita katika mambo makubwa matatu, nitajielekeza katika miradi ya Kitaifa ya kimkakati. Bila shaka huwezi kuzungumzia kukuza uchumi kama huwezi ukazungumzia miradi ya kimkakati. Miradi ya kimkakati tafsiri yake ni kwamba ni miradi ambayo ikitekelezwa itausukuma uchumi ule uweze kuzalisha mambo mengi zaidi na uweze kuzalisha fedha ziweze kutekeleza mambo mengi zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa katika miradi ya kimkakati, kabla sijaendelea na jambo hilo naomba ukurasa wa tisa wa Mpango, tufanye marekebisho kidogo. Katika yale maeneo yanayolima kahawa, nimeona yametajwa pale katika ukurasa wa tisa, wamesema katika Wilaya za Moshi, Mbinga, Bukoba, Mbozi na Tarime, kana kwamba ndiyo zinalima kahawa peke yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tuweke rekodi sawasawa, kwa takwimu za *Tanzania Coffee Board*, Mkoa ambao unatoa kahawa ya arabika bora katika nchi za Afrika Mashariki ni pamoja na Mkoa wa Kigoma. Kwa hiyo, naomba katika mpango ule katika ile miche ya kahawa, ijumuishe pia Wilaya ya Kigoma na Wilaya ya Kasulu ambako tunalima arabika ya kiwango cha juu kabisa na zaidi ya hapo hata *TaCRI* wana kitalu kikubwa sana cha kuzalisha miche zaidi ya 1,000,000 pale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu miradi ya kimkakati, niungane na wasemaji waliopita kuzungumzia suala la reli ya kati. Naona kuna *confusion* kidogo hapa, hivi tukisema reli ya kati maana yake nini? Reli ya kati maana yake ni kutoka Dar es Salaam, Morogoro, Dodoma, Tabora, Kigoma na unakuja *branch* ya Tabora kwenda Mwanza ndiyo reli ya kati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa muktadha wa Mpango huu, reli ya kati ni pamoja na mchepuko kutoka Isaka pale Kahama kwenda Keza, Keza iko kwenye mpaka wetu na Rwanda na pia mchepuko wa kutoka Uvinza kwenda Msongati ya Burundi na pia mchepuko wa Kaliua, Mpanda kwenda Kalema bandarini na mchepuko wa Dodoma kwenda Singida, hiyo ndiyo reli ya kati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama kweli tunataka tuwe na uchumi wa viwanda, kama kweli tunataka nchi yetu ibadilike ingie katika uchumi wa kati,

lazima tujenge reli. Sasa shida inakuwa pesa tunapata wapi, gharama ni kubwa kwa awamu kwanza tunahitaji takriba dola bilioni 7.6. Hii siyo fedha nyingi, nchi hii ni kubwa, tunakwenda kukopa, tuna marafiki wetu wa maendeleo, kuna Wachina na Wajapani wanatuamini na sisi tunawaamini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja ya kwamba hatuna fedha za kujenga reli, hatutaki kuisikia katika Bunge hili. Tunataka Serikali ije na mkakati mahsusi, mkakati wa msingi kabisa wa kwenda kukopa fedha hizi kwa Serikali ya Watu wa China, kwa Serikali ya Wajapani tujenge reli ya kati kwa kiwango cha *standard gauge*, bila ya kuwa na reli, tunacheza ngoma. Haiwezekani mizigo yote, makontena yote, mafuta yote yapite kwenye barabara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika nchi za Afrika Mashariki na Kati, ni nchi yetu pekee ambayo mizigo mizito inapita kwenye barabara. Matokeo yake barabara hizi zinaharibika sana, inajengwa barabara ya kukaa miaka 30, uhai wake unakuwa ni miaka mitatu, minne, barabara inakuwa imeharibika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Waheshimiwa Wabunge tukubaliane, Waziri wa Fedha usipokuja na mkakati wa kujenga reli ya kati ikiwa na michepuko niliyoitaja, Isaka, Keza kwenda kubeba mzigo wa *nickel*, Uvinza - Msongati kwenda kwa ndugu zetu wa Burundi kuchukua mzigo wa Congo; mchepuko wa Kaliua, Mpanda - Kalema kwenda bandari ya Momba katika Jamhuri ya Demokrasia ya Kongo kuchukua mzigo wa Lumbumbashi.

Tunaomba Mheshimiwa Waziri wa Fedha, utakapokuja na Mpango huo bila hiyo reli ya kati hatuwezi kuelewana katika Bunge na nitaomba Waheshimiwa Wabunge tusimame kidete kumwambia arejeshe Mpango huo mpaka atuwekee reli ya kati. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, haiwezekani miaka zaidi ya ishirini tunazungumza reli ya kati, lakini haijengwi, haiwezekani? Wenzetu Kenya wameanza kujenga Mombasa kwenda Kigali, kwa nini sisi hatujengi, kwa nini hatuanzi, utasikia tumekarabati kilomita 176 za latiri 80, hatutaki kusikia lugha hiyo na nchi yetu si maskini, ina rasilimali za kutosha, tunaweza tukazikopea kujenga reli ya kati na michepuko niliyoitaja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, reli ya kati maana yake hizo reli zinakwenda kwenye mali, ukichepuka Isaka kwenda Keza, unakwenda kwenye *nickel* nyingi sana, tani milioni kwa mamilioni. Bandari ya Uvinza kwenda Msongati hiyo inapita Kasulu hiyo, Shunga - Kasulu, kwenda Burundi - Msongati maana yake ni madini ya *nickel* yaliyopo Burundi na mzigo ulioko Congo ya Mashariki. Isitoshe bila kujenga reli ya kati kwa *standard gauge*, tutaua bandari ya Dar es Salaam, bandari ya Dar es Salaam kwa miaka michache ijayo itakuwa haina mzigo,

tutaua bandari ya Mwanza, tutaua bandari ya Kigoma na tutaua bandari ya Kalema.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tunaomba sana, Waziri wa Fedha, bila kuja na mkakati mahususi wa reli hii, kwa tafsiri hiyo, tutashawishiana Wabunge wote tukuombe urudi tena mpaka uje na hoja mahususi ya kujenga reli ya kati. Bila reli ya kati hakuna uchumi wa viwanda, bila reli ya kati hakuna nchi kwenda kwenye pato la kati, kwa nini tuendeleo kujiharibia wenyewe, wakati tunaweza tukatenda haya na yakafanikiwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine nizungumzie ni maeneo wezeshi kwa maendeleo ya viwanda. Soma kwenye Mpango hapa, tumezungumzia juu ya nishati, reli na barabara. Nimefurahi kusikia kwamba washirika wetu wa Maendeleo wametupatia fedha kwa ajili ya kujenga gridi ya Taifa kutoka Geita sasa kuja Nyakanazi, Kwilingi na Kakonko, Mkoa wa Kigoma. Ningefikiri kupitia kwa Washirika wetu wa Maendeleo hao hao, tungeendeleza hiyo *grid* sasa, ile *western grid*, ile *corridor* kutoka Kakonko iende Kibondo, Kasulu, Kigoma na Katavi. Hatimaye iweze kuja ku-*link* na Tabora, tuweze kuwa na umeme wa kutosha kwa ajili ya maendeleo ya viwanda. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ambalo ni la msingi sana na la kisera na liko kwenye Ilani yetu ni barabara ya Kigoma – Kidahwe - Nyakanazi. Hii barabara ni barabara ya kihistoria, imesemwa kwa miaka zaidi ya 20 sasa na bahati nzuri mkandarasi yuko *site* pale. Yule mkandarasi nimepata habari, alikuwa ananiambia Waziri wa Uchukuzi hapa kwamba wamempa fedha kidogo ili aendeleo. Sasa tunaomba barabara hiyo ni barabara ya kimkakati kwa sababu inatuunganisha na mikoa mitano ya nchi hii; inatuunganisha Kigoma - Kagera, Kigoma - Mwanza, Kigoma - Geita, na Kigoma - Shinyanga.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hiyo barabara ni muhimu sana. Tunamwomba Waziri wa Fedha, aje na mkakati sasa wa kuimalizia barabara hiyo. Na huyo mkandarasi ambaye yuko *site*, basi tunamwomba aendeleo ili barabara hiyo ikamilike. Si hiyo tu, sisi tunaotoka Kigoma, hiyo barabara ndiyo siasa za Kigoma na tunasema barabara ya Nyakanazi kipindi hiki, ndio wakati wake na niseme tu kwamba tutaomba sana barabara hii ijengwe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Nswanzigwanko ahsante. Nilikuwa nimemuita Mwalimu Riziki Shahari na Mheshimiwa Ruth Mollel ajiandae!

KUHUSU UTARATIBU

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri utaratibu!

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Nimesimama chini ya Kanuni ya 63(3) nataka tu kueleza Kamati yako hii ya Mipango, kwamba Mbunge aliyesimama kabla ya Mheshimiwa Daniel Nswanzigwanko, aliyejitambulisha kama mke wa Kafulila, ameeleza kwamba Serikali ilitumia zaidi ya shilingi bilioni 238 na kuleta hasara kwa kununua mabehewa mabovu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kukuthibitishia kwamba Serikali ya Jamhuri ya Muungano kwa kununua mabehewa 274 haijawahi kutumia zaidi ya shilingi bilioni 60. Naomba athibitisha hiyo shilingi bilioni 238 na nitashukuru sana akileta hapa, akileta hiyo mimi nitajuzulu hata Ubunge. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Jesca Kishoa, una ushahidi wowote? Unaweza kuthibitisha?

MHE. JESCA D. KISHOA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kwamba nipate ruksa ya barua kutoka kwako, halafu nikuletee ushahidi, lakini pia Mheshimiwa Mwakyembe ana wasiwasi gani, si alete ripoti hapa? Yeye pia athibitisha kwamba hivyo ndivyo anavyosema ni sahihi, thibitisha Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tusiligeuze Bunge kama kijiwe cha kubishana kitoto. Mimi nafuata Kanuni, nimeomba athibitisha alichokisema hapa, hayo mabilioni mia mbili na kitu yamepotezwa na Serikali. Mimi niko kwenye Serikali, hatujatumia zaidi ya shilingi bilioni sitini. Sasa alete yeye bilioni mia 238. Hayo mambo ya ripoti, aombe tena apewe hiyo ripoti.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri Mwakyembe nakushukuru. Mheshimiwa Jesca Kishoa, naomba tu kiti kikupe maagizo, kwamba ulete huo uthibitisho. Tuendeleo. *(Makofi)*

KUHUSU UTARATIBU

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Mwenyekiti, Bunge lako linaendeshwa na Kanuni. Mheshimiwa Mwakyembe amesoma Kanuni ya 63(3) angesoma na Kanuni ya 63(4). Kanuni ya 63(4) inasema hivi; "Mbunge anayetoa madai, kwa mujibu wa fasili ya (3) ya Kanuni hii, atakuwa na wajibu wa kutoa na kuthibitisha ukweli kuhusu jambo au suala hilo kwa kiwango cha kuliridhisha Bunge."

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Kanuni hii, kama Mheshimiwa Mwakyembe aliyetoa hii hoja ya madai haya, anasema Mheshimiwa Jesca

amesema uongo na kwamba ametumia bilioni sitini, yeye ndiye alete nyaraka kulithibitishia Bunge kwamba alitumia bilioni sitini. Hayo ndiyo matakwa ya Kanuni, kwa hiyo yeye alete, ndiyo Jesca kiti chako wewe kimtake athibitishie vinginevyo. Huo ndiyo utaratibu wa Kanuni. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaendelea na Kanuni hizo hizo. Mimi namheshimu sana dada yangu Halima, kwa sababu Kanuni hiyo anayoitumia ya kwamba Kanuni ya 63(4) Mbunge anayetoa madai kwamba kwa mujibu wa fasihi ya (3) ya kanuni hii atakuwa na wajibu wa kutoa yeye ushahidi. Mheshimiwa Waziri amesema hapa, amesema kwa maneno yake na amekana. Subiri...

(Hapa Waheshimiwa Wabunge walikuwawakiongea kuonesha kutokubaliana na maelezo ya Mheshimiwa Waziri)

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tuelewane hapa. Unaposimama hapa Bungeni na kutaka kusema aliyesema mwanzo amedanganya Bunge, ni lazima wewe uoneshe ni kwa kiwango gani aliyesema amedanganya Bunge. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Waziri ameshaeleza kwa kiwango kile ambacho Mbunge aliyepita. Kiasi cha fedha alichokitaja hapa na kiasi alichokitaja Mheshimiwa Waziri si sahihi. Kwa maana hiyo, kwa mujibu wa Kanuni akishafanya hivyo, Mbunge huyo, yule aliyelidanganya Bunge ndiyo anatakiwa sasa alete uthibitisho wa kupinga kile ambacho kimeoneshwa. Kwa hiyo, hatuna haja ya kuendelea kupoteza muda hapa, uendelea na utaratibu wa kumtaka Mbunge alete uthibitisho kwa mujibu wa Kanuni. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri ahsante. Jamani kiti kimeshatoa maelekezo na naomba tusibishane. Nimetoa maelekezo na nafuata Kanuni, nimesema Mheshimiwa Jesca, *within three days* naomba uwe umetoa ushahidi. *(Makofi)*

KUHUSU UTARATIBU

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Mwenyekiti, mtoa hoja, Mheshimiwa Mwakyembe ni Mwanasheria anajua Kanuni inasemaje. Sasa biashara ya *ma-bush lawyer* kutoa tafsiri ambazo sizo, siyo sahihi. Kwa hiyo, ninachoshauri, kiti chako wewe kizingatie Kanuni, unaendesha hicho kiti hapo kutokana na Kanuni. Kwa maelezo ya Kanuni hii, Jesca hatakiwi kuleta ushahidi kwako,

Mwakyembe alete ushahidi na kuthibitisha, ikionekana vinginevyo, Jesca ndiyo anatakiwa afanye hivyo. Huo ndiyo utaratibu wa Kikanuni. (Makofi)

MBUNGE FULANI: Taarifa Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kuniruhusu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Halima Mdee tunakushukuru, nadhani nimeshatoa maamuzi. Sasa naomba tuendelee nilimwita Mwalimu Shahari. (Makofi)

MHE. RIZIKI S. MNGWALI. Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Nianze nami kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutujaalia hiki alichotujalia ambacho hatukukipata kwa ujanja wetu, bali matakwa yake. Pia nikishukuru chama changu kwa kuniadini na kunifanya na mimi kuwa miongoni mwa wawakilishi wake hapa Bungeni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze pale ambapo aliishia au *point* ambayo aliisema Mheshimiwa Jesca kuhusu suala la utawala bora, lakini naongeza pale kwamba huu Mpango wote umejiegemeza kwenye hali ya utulivu na amani. Sasa hili ni jambo ambalo tumekuwa tukiliimba sana Watanzania. Wataalam wa masuala ya amani wanatuambia *negative peace* siyo *peace* ya kujivunia. Kwamba kusema nchi haina vita, halafu mkajidai kwamba mna amani, nchi hii haina amani ya kuweza kuhimili mipango kama hii. Hiyo inawezekana imechangia kushindwa kwa hiyo mipango ambayo tulikuwa nayo huko nyuma ambalo si tatizo kuwa na mipango Tanzania bali ni utekelezaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, huwezi ukawa na mipango kama huna utawala bora. Suala la Zanzibar tumelisema humu, nalisema na tutaendelea kulisema, si sahihi Serikali ya Muungano kukaa kimya wakati inaona hali ya usalama Zanzibar inazidi kudidimia. Tunarushiwa taarifa kila siku, watu sijui wanaitwa mazombi, kule nyuma mnakumbuka kulikuwa na kitu kinaitwa *janjaweed*, wana-*terrorize* watu katika mitaa ya Zanzibar, Serikali ya Muungano imekaa kimya, tunaimba tuna amani, hatuna amani kwenye nchi hii. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, utawala bora hauendi, labda mtueleze Serikali Kuu, kwa nini hatuna Meya Jiji la Dar es Salaam mpaka leo? Kwa nini mnashindwa kuthamini mapenzi na mapendekezo na maamuzi ya wananchi? Hilo ni kwamba nasema mpango wote huu umejiweka mahali sipo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna masuala maalum machache ambayo pia ningependa kuyazungumzia. Suala la miundombinu kwa mfano, kumetajwa humu bandari na niliwahi kusema hapa wakati ule wa semina, kwamba tunajivunia vipi sisi bandari zetu au tunazitumia vipi sisi bandari zetu kuonesha kwamba kweli, tunanufaika na eneo letu au kuwepo kwetu kijiografia. Nchi

ambayo ina pwani ndefu tu, lakini pia tumezungukwa na majirani wengi ambao ni *land locked countries*. Sasa hii *economic diplomacy* yetu inakwenda wapi ikiwa tunashindwa kutumia fursa hata hizi ambazo tunazo kihistoria. Nchi zinazotuzunguka tuna historia nazo ndefu za mahusiano, lakini tumeshindwa kutumia nafasi yetu hii ya kijiografia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika miundombinu pia wakati mwingine naona kwa mfano, kwenye mwelekeo; kama kunazungumziwa au kunatajwa *variables* mchanganyiko. Kwenye eneo la anga wakasema katika mambo yaliyofanyika ni kujenga uwanja wa ndege wa Mafia. Sasa ule uwanja wa ndege wa Mafia ni kwa ajili ya watu wa Mafia au wale watalii wanaokwenda kule na ni ndege gani hizo hizi za *tropical* sijui za watu 12, 13 hizi. Ndiyo kweli tunaeleza kama ni *success story!* (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, watu wa Mafia wanaendelea kudhalilika na usafiri, usafiri wa maji ni mbovu kabisa, wala hatujui kwa nini Serikali bado inaendelea kuangalia hali kama ile. Ndege siyo ile inayozungumziwa hapa na kiwanja cha Mafia kile siyo kwa manufaa ya watu wa Mafia. Kwa taarifa yenu tulishaahidiwa uwanja wa Kimataifa wa ndege na wala hatujauona.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la ukusanyaji wa mapato. Ukiangalia sioni jipya, mpaka wanazungumzia sasa kuhakikisha, kuorodhesha ile, kwamba majengo yote, sasa haya mambo mbona ni yale yale tu, hakuna jipya kwenye maeneo hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, *specifically* pia nataka kuzungumzia hili suala la kuondoa utaratibu wa *retention*. Jamani tunataka kuua na hizi Taasisi. Sasa Serikali hii ya Awamu ya Tano ni mabingwa wa kushtukiza, sasa nawaomba wazee wa kushtukiza, msishtukize kwenye *retention*. Taasisi hizi zilipokuwa zina-*retain some money*, angalau zilikuwa zinajiendesha jamani, OC haiendi kwenye taasisi hizi miezi mitatu, minne mpaka mitano. Sasa mnatarajia ziende vipi hizi Taasisi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, huko nyuma kuna mwalimu alirudisha watoto wa *boarding* nyumbani, akasema hana chakula, wakamjia juu hapa, ndiyo hali halisi. Hizi taasisi za umma, kikiwemo Chuo cha Diplomasia, mimi nimetoka kule na tulikuwa tuna hali ngumu, OC haziji halafu mnaondoa na *retention*, naomba mkae makini kabisa, msije mkaziua na hizi taasisi, mkazikosesha uwezo wa kufanya kazi na kutimiza majukumu yao ambayo mmewapa kisheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la afya. Orodha hii hapa inasema lakini sioni wapi wamezungumza *specifically* kuweka wafanyakazi wenye sifa vile inavyopaswa. Huwezi tu ukazungumzia kwamba nitahakikisha dawa zinapatikana. Hivi mnajua kuna zahanati ambako wale watoa dawa hawana

sifa za kutoa dawa na siyo tu kwamba anatoa dawa yeye ndiye anamwona mgonjwa halafu yeye ndiye anasema wewe mgonjwa ukapimwe nini, halafu yeye anainuka anakwenda kumpima mgonjwa na kisha anasoma kile kipimo alichopima mwenyewe, halafu anakuja kuandika dawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa suala si dawa tu, hizi dawa nyingi kwenye zahanati zetu huko kwingine, ni sumu kwa sababu zinatolewa na watu ambao si wenye sifa. Zahanati kadhaa Mafia zinahudumiwa na wahudumu wa afya, sio hata matabibu au wauguzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa jamani tuwe makini, kwa sababu huu mpango wenyewe wote unasema pamoja na yote lakini unataka maendeleo ya watu. Maendeleo ya watu gani hayo ambao wale tulioko pembezoni, Mkoa wa Pwani pembezoni, sasa Mafia pembezoni mwa pembezoni. Haitufikii mipango kama hii, haionyeshi kwamba humu kweli yale masuala mahususi yanayotajwa au yanayogusa au yanayoathiri maisha ya wale maskini zaidi au walio pembezoni zaidi yanabebwa katika mipango kama hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie labda la mwisho, nizungumzie suala ambalo niliacha kulitaja pale kwenye miundombinu, kwamba tunaposoma watu wa Mafia kwamba kinatafutwa kivuko cha Dar es Salaam – Bagamoyo, wakati sisi hatuna meli ya kututoa Mafia kutuleta Dar es Salaam, tunaona tunazidi kunyanyasika katika nchi yetu hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa taarifa yenu tu niwaambie kwamba kuna gati kule limejengwa la mabilioni na limekamilika toka mwaka 2013 lakini mpaka leo hii wananchi wa Mafia hawana usafiri wa kuaminika wa meli na humu sioni ile *investment* yote ile imetajwa itashughulikiwa vipi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana mwanafunzi wangu mwema wa Chuo cha Diplomasia. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mwalimu Shahari. Nilikuwa nimemuita Mheshimiwa Ruth Molell, wajiandae Mheshimiwa Oscar Mukasa, Mheshimiwa Prosper Mbona, Mheshimiwa Mwita Waitara na Mheshimiwa Ester Bulaya. Mheshimiwa Ruth Molell, karibu! Yupo? Yes!

MHE. RUTH H. MOLLEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuchangia mada iliyoko mezani hapo na nimshukuru Mungu kuweza kuwepo mjengoni mwaka huu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimepitia *review* ya mwaka 2014/2015, vilevile ya mwaka huu wa sasa ambao tunazungumzia. Kimsingi, tumekuwa na malengo mengi ambayo hayapimiki na nina maana gani ninaposema

hayapimiki? Unakuta kwa mfano, mapitio ya mwaka jana tumesema tuta-*train* walimu 460, lakini hatuambiwi katika ule mwaka ni wangapi wamekuwa *trained*. Kwa hiyo, tunashindwa kujua sasa, hawa waliokuwa *trained* ni wangapi na mmeshindwa wapi kwa wale ambao hatukufanikiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile hata ukipitia huu Mpango wa sasa hivi ambao Mheshimiwa Waziri ameuleta, bado tatizo liko pale pale, anazungumzia kusomesha vijana wengi kwa mkupuo katika fani mbalimbali, lakini hasemi anafundisha vijana wangapi, wa fani zipi na kwa mchanganuo upi. Kwa hiyo, napendekeza kwamba katika Mpango utakaoletwa yale malengo yawe bayana, yaweze kupimika kusudi tuweze kuisimamia Serikali kwa jinsi ambavyo inatenda kazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile Mpango umezungumzia suala la viwanda, tunataka Tanzania iwe nchi ya uchumi wa viwanda, lakini suala la rasilimali watu halijaitokeza bayana. Kwa sababu kama ni viwanda tutahitaji fani mbalimbali za kuweza kusukuma hili gurudumu la viwanda, lakini Serikali haijaleta mchanganuo wa fani zipi ambazo tutazihitaji kwa ajili ya huu uchumi wa viwanda.

Kwa hiyo, ni ushauri wangu Serikali ikachambue, ikaangalie kwa miaka kumi ijayo tunahitaji *human capital* gani, katika maeneo gani kusudi kila mwaka mpango wa mwaka unapoletwa hapa muweze kuainisha kwamba, mwaka huu Serikali itafanya hiki, mwaka wa kesho Serikali itafanya hiki, kusudi Bunge liweze kufuatilia. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia katika Mpango huu ambao Mheshimiwa Waziri ameuwasilisha, kwa maoni yangu mimi kama Mbunge wa Chadema, vipaumbele ni vingi, wala havitatekelezeka. Kwa mfano, katika ukurasa wa 25, Ardhi na Makazi. Tumesema upimaji na utoaji hati miliki, naomba muangalie hivyo vipaumbele vya Ardhi, Nyumba na Makazi; hivi kwa mwaka huu hatuwezi kuvifanya, haviwezi kufanyika wala havipimiki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivyo, tunataka Serikali ije na mchanganuo. Kwa mfano, anasema watapima majiji na vijiji na miji mikubwa. Sasa Serikali ituambie katika majiji, miji na vijiji ni vingapi? Ni mji mmoja, ni miji miwili, ni vijiji kumi kusudi itakapokuja taarifa ya utekelezaji tujue kama kazi hiyo imefanyika au haijafanyika. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimezungumzia kuhusu rasilimali watu. Kama kweli tunataka kupata rasilimali watu ambayo itasaidia, Serikali katika kujenga uchumi huu, basi rasilimali watu hii iangaliwe tangu mwanzo. Waziri wa Elimu aangalie *laboratories* ngapi zinajengwa kwenye mashule, maana ndiko

tunakochimbua wataalam ambao baadaye watakuja kusukuma huu uchumi wa kati ambao tunauzungumzia. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile kwenye suala la kilimo. Serikali imesema kilimo ni uti wa mgongo, ni kweli, lakini je, Serikali inafanya nini kweli kusimamia kilimo? Kwa sababu lazima tukubali, kilimo nchi hii bado ni *subsistence farming*. Kwa hiyo, wakulima wanatakiwa kuangaliwa kwa jicho la karibu sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, Serikali haijzungumzia kuhusu *Extension Officers*. *Extension Officers* wanahitajika wengi na ingependeza kama Serikali ingekuwa kuangalia *ratio* ya *Extension Officer* na wakulima, kama tunavyofanya *ratio* ya madaktari na wagonjwa, nesi na wagonjwa, kwa hiyo na *Extension Officers* ifanywe hivyo hivyo, kusudi muweze kufanikiwa katika kuinua kilimo ambacho pia kinatoa ajira kwa watu wengi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, natoa ushauri kwa Serikali; Wizara ya Kilimo, SUA na Vyuu vya Kilimo na mkulima wafanye kazi kwa pamoja (*tripartite*). Watu wa ugani wawezeshwe kwa vifaa, wawezeshwe kwa pikipiki, waweze kwenda kutembelea wakulima na wawe na mafaili kama ya wagonjwa hospitali. Nchi nyingine ndivyo wanavyofanya, unakuta Afisa Ugani anawajua wakulima wake kwa jina na ana *file* analokwenda kuangalia wakulima wake na kujua matatizo yao. Naishauri Serikali ichukue mapendekezo hayo ili iweze kwenda kuyafanyia kazi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika suala la viwanda tunavyo viwanda vingi na vingi vimekufaa. Serikali inahitajika kuangalia viwanda katika maeneo mbalimbali, kwa mfano, Tanga kuna matunda mengi sana, kiwepo kiwanda pale Tanga cha ku-process matunda. Mahali kama Shinyanga kuna nyama nyingi, ng'ombe wengi sana, kuna pamba nyingi sana, viwepo viwanda vya ku-process vitu hivi ili itoe ajira na kukuza uchumi wa nchi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Ruth Mollé, *former Permanent Secretary*. Nilimwita Mheshimiwa Oscar Mukasa, nikasema Mheshimiwa Prosper Mbona, Mheshimiwa Mwita Waitara na Mheshimiwa Ester Bulaya wajiandae. Mheshimiwa Mukasa, karibu!

MHE. OSCAR R. MUKASA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana kwa kunipatia nafasi, lakini juu ya hayo namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kukamilisha uchaguzi. Nawashukuru wapiga kura wa Biharamulo na Watanzania kwa ujumla kwa kukamilisha zoezi hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla sijaendelea nina maneno machache ya utangulizi. Siku moja nilikuwa kwenye benki moja ambayo sitaitaja jina, nikakumbana pale kwenye meza ya huduma kwa wateja na mzee mmoja ambaye alikuwa na malalamiko yanayofanana na ya kwangu. Yeye anasema ameweka kadi kwenye ATM, karatasi ikatoka kwamba pesa zimetoka, lakini pesa hazikutoka, nami nilikuwa na tatizo kama hilo. Alipowaeleza wale wahudumu, wakaja kama watano wanaeleza namna ambavyo mfumo wa *computer* unafanya *transaction* na maelezo mengi ya kitaalam. Yule mzee akawaambia vijana sikilizeni, mimi kama mteja wa benki yenu nina kazi mbili tu, nina kazi ya kuweka pesa na kutoa pesa. Hiyo habari ya mchakato unakwendaje, *transaction system* kazungumzeni huko halafu mje na pesa. Kwa nini nasema hivyo? Watanzania hawa ambao wanalitazama Bunge hili nao wana kazi tatu...

MBUNGE FULANI: Hawasikii hao!

MHE. OSCAR R. MUKASA: Vyovyote, watafahamu na watasikia, kuna namna watasikia. Wana kazi ya kufanya kazi, wana kazi ya kulipa kodi na wana kazi ya kudai huduma kwenye sekta mbalimbali basi, hawana kazi nyingine. Kazi hizi za kwamba kanuni iko hivi na nini ni muhimu, lakini mwisho wa siku wao wanataka matokeo.

Leo Mheshimiwa Zitto Kabwe, sijui kama yupo, huwa namheshimu sana, lakini leo amenishangaza. Amefanya...

(Hapa kuna Mheshimiwa Mbunge alikuwa akimwingilia Mzungumzaji)

MHE. OSCAR R. MUKASA: Sikiliza wewe, ni zamu yangu kuongea. Sikiliza, tulia, usinipotezee muda. Tunatambua kwamba...

(Hapa kuna Mbunge alikuwa akimwambia mchangiaji aketi)

MHE. OSCAR R. MUKASA: Nikae, anasemaje?

WABUNGE FULANI: Endelea.

(Hapa kuna Mheshimiwa Mbunge alikuwa akimwingilia Mzungumzaji)

MHE. OSCAR R. MUKASA: Wewe tulia, mimi ni mhuni zaidi yako, tulia.

WABUNGE FULANI: Aaaaa!

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, samahani. Tunapoongea ndani ya Bunge Tukufu, kwanza kabisa naomba u-address kiti, hilo ni la kwanza, lakini naomba tuheshimu na tutumie lugha za Kibunge. *(Makofi)*

MHE. OSCAR R. MUKASA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

(Hapa kuna Mheshimiwa Mbunge alikuwa akimwingilia mzungumzaji)

MHE. OSCAR R. MUKASA: Tulia wewee! *(Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, namheshimu sana rafiki yangu Zitto ni Mbunge makini. Nakwambia wewe Mwenyekiti, namheshimu sana Mheshimiwa Zitto, ni Mbunge makini na ninyi mnafahamu; lakini leo na siku chache zilizopita nimeshangaa kidogo na namwomba asiendelee kunishangaza.

MBUNGE FULANI: Upo kweneye Mpango hapo.

MHE. OSCAR R. MUKASA: Kwamba Ijumaa Bunge lilipoahirishwa nimefanya hesabu ya haraka haraka, nakubaliana kabisa kwamba kazi ya wapinzani ni kuisimamia Serikali na hawakuja hapa kuishangilia, hilo linafahamika kabisa. Hata hivyo, kazi hiyo lazima ifanyike kwa namna ambayo ina maslahi kwa Watanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Ijumaa lilipoahirishwa Bunge, kwa hesabu ya haraka haraka, kwa kutofanya kazi kuanzia saa tano ile mpaka muda uliopaswa kufanywa zimepotea kama milioni thelathini na tatu. Zimepotea kwa sababu mmoja wa Wabunge alitaka kuonesha namna anavyoweza kusoma Kanuni. Ungeweza kuonesha unavyosoma Kanuni, lakini ukawaacha Watanzania salama kwa kutotumia hela yao vibaya. Watanzania wanatarajia matokeo, lakini Wabunge wenzangu wa CCM na mimi nakuja kwenu. Tuna kazi ya kuisimamia Serikali, nje ya Bunge kwenye vikao vyetu na tuna kazi ya kuisimamia Serikali hapa ndani. Kilichotokea Ijumaa na yaliyotaka kutokea leo ni dalili kwamba kazi yetu Wabunge wa CCM hatujaifanya kwa kikamilifu. Huo ndio utangulizi kwa Wabunge wa CCM na Wabunge wa Vyama vya Upinzani. Watanzania wanatarajia matokeo, hawali Kanuni, hawali Sheria. Nakushukuru.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye kuchangia Mpango wa Maendeleo, napenda kuwa na kipaumbele kimoja ambacho ni mtambuka. Kipengele ambacho ni mtambuka, kwangu ni namna gani jitihada zetu za kukuza uchumi zinaendana na maendeleo ya uchumi. Ni namna gani chochote tulichokiandika kwenye mipango hii kinakwenda kugusa maisha ya mwananchi wa kawaida. Tukijenga reli, tukazungumzia barabara, tukazungumza yote hayo, kama hayagusi maisha ya mwananchi wa kawaida, Watanzania hawatuelewa,

tutakuwa tunaimba wimbo wa kila siku ambao hauna tija kwao, wakati wao kazi yao ni kuona maisha yao yanabadilika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitatoa mifano, ukurasa wa 27 wa hiki kitabu cha Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo unazungumzia namna ya kufunganisha maendeleo ya viwanda na maendeleo ya watu. Wanaonesha dalili hizo kwamba wanataka kusema hivyo, lakini ukienda kwenye maandishi kwa ndani, kwenye maudhui yenyewe, maeneo mengi huoni namna ambavyo Mpango huu unakwenda kugusa maisha ya mtu wa chini kabisa, nitatoa mifano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, barabara, tumezungumza barabara, lakini utaona hapa tunazungumza barabara kubwa tu; za Mikoa, barabara za Wilaya, lakini ndugu zangu nikumbushe kitu kimoja. Barabara kubwa ya lami ina maana, lakini kama kule kijijini anakoishi mwanandhi, ndani Kijiji cha Kalenge, Kijiji cha Kitwazi hakufikiki hata kwa baiskeli, hata kwa pikipiki, maana ya barabara kubwa inapungua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ningetarajia tuone namna gani sasa tunaweza kuweka mipango ya kushuka chini. Wakati tunajenga barabara kuu zinazotuunganisha na mikoa umefika wakati sasa hata barabara zile zinazotoka (*feeder roads*) zinazokuja kukutana na barabara hizo ionekane wazi kabisa kwenye mpango kwamba sasa mwelekeo wetu ni kwenda kugusa mawasiliano ya barabara kwa mwananchi aliye kijijini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, walimu, ukiangalia kwenye elimu hapa kwenye utekelezaji na kwenye vipaumbele, utaona tunaongelea maabara, madarasa, lakini mwalimu tunasahau kwamba ndiye mfanyakazi wa umma wa nchi hii ambaye anafahamika anapofanya kazi, lakini hafahamiki anaishi wapi. Hatuzungumzii nyumba za walimu, hatuweki mkakati nyumba za walimu miaka nenda rudi, tunazungumza mambo ya maabara. Ni mazuri, lakini ukipita kwa mwalimu utakuwa umegusa mengine yote kwa upana na kwa namna ya kwenda kubadilisha maisha ya watu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye barabara, nimeshangaa sana kwamba pamoja na kwamba nimezungumzia habari ya *feeder roads*, nashangaa sana kuona kwamba siioni barabara ya kutoka Bwanga kwenda Kalebezo, barabara inayounganisha Mkoa wa Geita na Mkoa wa Kagera na nchi jirani ya Rwanda; barabara ambayo inakwenda kwenye Wilaya mama ya Rais anayeongoza nchi hii. Alikuwa mgombea wa Ubunge mara mbili pale Bihalamuro, lakini Mikoa hii ya Geita na Kagera kama haitaunganishwa na nchi jirani kwa kiwango kinachostahili tunaua biashara pale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, afya, unaona pale kwenye utekelezaji wanaongelea tu hospitali za rufaa, ni vizuri kabisa. Hata hivyo, hospitali za rufaa bila kuweka nguvu kwenye zahanati na vituo vya afya hatutagusa maisha ya watu. Hospitali ya Rufaa ya Muhimbili ya Dar es Salaam au ya Bugando ni muhimu iwepo lakini haina maana kama mtu hawezi hata kupata mahali pa kupata huduma ya kwanza ili aambiwe nenda rufaa. Ni lazima mpango huu ujikite kwenye zahanati na vituo vya afya kwamba sasa tunakwenda kuwagusa ili wakishindwa kutibiwa pale ndipo waende kwenye hospitali kuu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ujumbe wangu ni kwamba, mipango yote tunayoiweka tuwe na kipaumbele mtambuka ambacho kinasema chochote tunachokifanya lazima kionekane wazi kwamba kinakwenda kugusa maisha ya mtu wa chini, vinginevyo maana yake inapungua. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana, nawaombea kila la kheri Waheshimiwa Wabunge wa CCM tuisimamie Serikali, lakini na Wabunge wa Upinzani tuibane Serikali kwa namna ambayo inaleta tija kwa wananchi. Nawashukuru sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa Mukasa. Sasa naomba nimwite Mheshimiwa Prosper Mbena na Mheshimiwa Mwita Waitara ujandae!

MHE. PROSPER J. MBENA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru.

Mheshimiwa Mwenyekiti, na mimi naomba niungane na Waheshimiwa Wabunge wenzangu waliompongeza Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango, Waziri wa Fedha na Mipango pamoja na timu yake yote ya Wizara ya Fedha na Mipango kwa uwasilishaji mzuri wa Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo ya Taifa kwa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kabla sijachangia, naomba nichukue nafasi hii kuwashukuru sana wananchi wote wa Jimbo langu la Morogoro Kusini kwa imani kubwa waliyonionesha kwangu na kunichagua kuwa Mbunge wao kwa kura nyingi sana, nawashukuru sana. Ninachoomba tushirikiane kwa pamoja tuondoe umaskini ambao kwa kweli uko mwingi sana katika Jimbo langu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mapendekezo haya yaliyoletwa mbele yetu na Waziri wa Fedha ni mazuri na kwa kweli tunahitaji tumsaidie kuboresha ili aje na Mpango utakaokuwa mzuri zaidi kwa nia ya kuondoa umaskini katika nchi yetu. Kwa sababu hiyo, yangu zaidi ni ushauri katika maeneo machache ambayo nimeona yakiboreshwa pengine tutakuja na Mpango mzuri zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, moja ni eneo zima na falsafa nzima ya uchumi wa viwanda. Napata picha kwamba mapendekezo haya yameogopa kuja na mpango mkubwa zaidi ya mapendekezo haya yaliyopo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, unapozungumza kuwa na uchumi wa viwanda nilitegemea nione mapendekezo mazito zaidi ya viwanda vitakavyotukwamua ili uchumi huu sasa kweli uitwe uchumi wa viwanda, lakini humu ndani sikuona sana. Nimeona viwanda vinavyozungumzwa ni vile vilivyobinafsishwa, vichache ambavyo havionekani moja kwa moja kama kweli tumedhamiri sasa kwenda kwenye uchumi wa viwanda. Pia nimeona hata teknolojia inayozungumzwa humu inazungumzwa teknolojia nafuu na ya kati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hivi tukitaka tujifanani na wanyonge wenzetu wale, tutabakia hapa hapa. Yupo Mheshimiwa Mbunge mmoja ameeleza kwamba kuna wakati tulifanana na nchi kama za Malaysia, leo hii wenzetu wametua sana, wao sasa wanakuwa wafadhili. Ni lazima tutoke hapa tulipo na sisi tuzungumze kwa nguvu zote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivyo nashauri, kwa nini kwa mfano Serikali isichukue *model* kama ya China. China ya sasa hivi walifanya uwekezaji mkubwa sana miaka ya 1990. Wali-*phase out* viwanda vyao vile vilivyokuwepo wakati ule. Viwanda vyao vingi havikuwa na *efficiency* kubwa katika uzalishaji, wakavi-*phase out*. Wakachukua *technology* kutoka nchi za Magharibi na wakaingia kila sekta wakafanya uwekezaji mkubwa sana. Hivyo ndivyo viwanda vinavyozalisha sasa hivi ambavyo vinaifanya China iwe hii tunayoijua leo. Nashauri na sisi tufanye hivyo, tusiogope.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tufanye maamuzi ya uhakika kabisa ya makusudi, yatakayotuwezesha tutoke hapa. Tutafute teknolojia, tutafute mashine ili tuwe na viwanda ambavyo ni vya kisasa, tuwekeze humo. *Returns* zitakuja baada ya miaka 10, 20, lakini tukienda kiunyongeunyonge kama tunavyoonekana kwenye mapendekezo haya, tutaendelea ndugu zangu kuwa bado tuna tatizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, labda nizungumzie upande wa miundombinu iliyoelezwa. Miundombinu ni muhimu sana katika nia nzima ya kutaka kutoka kwenye umaskini lakini pia kujenga uchumi wa viwanda. Kama walivyosema wenzangu, miundombinu ya barabara, mathalani bado haijagusa sehemu nyingi ya kuwatoa hawa maskini ambao ndio tunawazungumzia sasa hivi. Kwenye Jimbo langu ni tatizo kubwa sana pamoja na kwamba ni *potential areas* za kuleta uzalishaji sana hasa kwenye mambo ya kilimo. Yapo maeneo ya Kongwa yanalima sana, Waheshimiwa Wabunge wengi mna mashamba yenu kule, lakini njia mbaya sana, barabara hakuna, hizi ni sehemu za uzalishaji, unaziachaje bila miundombinu ya namna hiyo, haiwezekani!

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunazungumzia viwanda vitakavyokwenda kwenye eneo kama hilo la kilimo kutumia malighafi ya mazao kuweza kusindika na kuondoa tatizo la ajira kwa vijana wetu wengi. Hivyo, nashauri, barabara hizi ziende kwenye sehemu za vijiji, walipo watu, kwenye sehemu za uzalishaji, huko ndiko tuweke misisitizo. Nazungumzia maeneo ya kwangu kule, kama Kisaki, Mvuha na Uponda, hizo ni sehemu ambazo ni *potential* lakini hazina barabara pia na Bwira Juu, Bwira Chini, kote huko.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia tuzungumzie suala la umeme. Umeme wamejitahidi sana, lazima tuwapongeze. Nampongeza sana Mheshimiwa Profesa Muhongo, lakini tunayo maporomoko madogo madogo. Kwangu kule yapo maporomoko ya maji ya Mlulu katika Mto wa Kibana, Kijiji cha Lugeni. Ni *potential* kutoa *megawatt* nadhani moja, ambayo ni *lilowatts* 1000. Tukiweza kujenga uwezo wetu kwa vijiji vya namna hiyo vyenye maporomoko, tukawekeza kule, tutawasaidia sana hata wakazi wa kule, hata watu wa vijijini kule. Kwa hiyo, nashauri sana Serikali iangalie miradi kama hiyo pia iipe umuhimu mkubwa kuliko kuendelea kutegemea umeme ghali ambao tunatumia kwa ajili ya hawa wanaotumia mafuta.

Mheshimiwa Mwenyekiti, labda nizungumzie pia tatizo kubwa la ng'ombe. Ng'ombe tunawahitaji na viwanda tunavihitaji, lakini niishauri Serikali, moja ya njia ya kuondoa tatizo hili la migogoro ya wafugaji na wakulima kwa sasa hivi ni kuwekeza katika viwanda, hata kama vidogovidogo, kwenye maeneo hayo yenye matatizo ili wafugaji wasikae sana na ng'ombe zao na kukosa malisho. Nitafurahi sana kama Mheshimiwa Waziri wa Kilimo utakapofika wakati wake akaja kutueleza mkakati ambao unatekelezeka wa kuondoa tatizo hilo *once and for all*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho nizungumzie suala la viwanda vidogo vidogo, kwa sababu uchumi wa viwanda, nazungumzia uchumi wa viwanda kwa nia ya kuondoa umaskini kote. Tunahitaji kuwa na viwanda vidogo vidogo kwa kila Jimbo. Hii itasaidia ku-*address* tatizo la ajira kwenye Majimbo yetu na kwangu kule tayari nimeshatenga maeneo manne kwa ajili ya kuanzisha viwanda hivyo. Nitashukuru sana kumsikia Waziri wa Viwanda, muda utakapofika, atatusaidiaje kushawishi na kuweka viwanda vidogo vidogo katika maeneo ya kwenye Jimbo langu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Nakushukuru sana Mheshimiwa Mbena. Nilikuwa nimemwita Mheshimiwa Mwita Waitara. Mheshimiwa Waitara, karibu! Mheshimiwa Bulaya jiandae.

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana. Naomba nimshukuru sana Mungu, ameniwezesha kupitia wananchi wa Jimbo la Ukonga kuingia kwenye jengo hili na naomba nitoe mchango wangu. Naomba Waheshimiwa Mawaziri wanisikilize vizuri kwa sababu Wabunge hawa wa CCM hawatawasaidia sana kwenye utendaji wa kazi, kwa hiyo, ni muhimu sana. Wanasifia yote, halafu wanalalamika mwanzo mwisho, kwa hiyo mimi utaratibu huo siupendi. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza kaulimbiu ya Serikali hii ni Hapa Kazi Tu maana yake inaonesha hawa watu walikuwa wazembe muda wote tangu mwaka 1961. Wazembe tu ndio maana nasema wamezinduka sasa, eti hapa kazi. Kwa hiyo, mnapokuwa mnapendekeza kauli hizi ni muhimu mkachunguza kama zina mwitikio chanya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili, Serikali inatumbua majipu, maana yake kuna wagonjwa wengi na ugonjwa huu umesababishwa na wenyewe CCM. Halafu Serikali ya CCM waoga sana. Ndio maana kuna polisi huku, wamezunguka jengo la Bunge, wanajaza askari humu ndani watu waogope kutoa hoja, maana yake ni waoga kweli kweli. Wangekuwa sio waoga wangetulia tushughulikiane kwa hoja na kwa vyovyote itakavyokuwa. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kingine waongo, Serikali hii inawaambia watu utawala bora, tena utawala wa kisheria, lakini ukiangalia kauli hii na yote yametajwa kwenye mapendekezo, mmetaja, nilikuwa nasoma hapa.

MBUNGE FULANI: Nenda kwenye hoja.

MHE. MWITA M. WAITARA: Mmesema utawala bora, mimi naenda kwenye hoja. Hamjasoma vizuri, utawala bora. Naamini kikwazo cha maendeleo ya Tanzania ni CCM wenyewe.

Kwa hiyo, tukipanga mipango tukajadiliana, siku CCM ikitoka madarakani, nchi hii itapata maendeleo makubwa sana. Kwa hiyo, nawaambia Watanzania wajipange kuiondoa CCM madarakani ili wapate maendeleo kwa sababu shida ni CCM, mipango hakuna shida, rasilimali zipo, wataalam wapo, ardhi ipo, kila kitu kipo, shida ni hao wenyewe tu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mambo yangu mawili ya msingi. Moja ni elimu. Nashangaa sana Waziri, kaka yangu Simbachawene wakati anachangia, akawa anakataa tuiseme elimu ya bure haipo. Jambo la kawaida kabisa, kwamba unalipa ada ya shilingi 20,000/= kwa shule za kutwa na shilingi 70,000/= shule za *boarding*, gharama zingine wazazi wanaingia halafu unasema eti elimu hii ni ya bure, lugha ya kawaida ya Kiswahili tu. Wekeni lugha hii ili

msiwachanganye wananchi, elimu ni ya kuchangia, Watanzania wajue na wajue majukumu yao, wafanye kazi ya kusomesha watoto wao, kwamba Serikali ilichofanya imepunguza gharama, *very simple* ili watu waelewe. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu mnapowaambia watu elimu ni bure, akienda pale anadaiwa mahindi, apeleke maharage, halafu michango mbalimbali, wanaambiwa walipie mlinzi, semeni ili jambo lieleweke vizuri, kwani siyo dhambi. Hapa hakuna elimu ya bure, ni elimu ya kuchangia na Watanzania wajue. Kwa hiyo, nadhani ni muhimu sana hili jambo likawekwa wazi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile katika hizi shule, kwa mfano, nina madai hapa ya waraka uliotolewa ili wale walimu, wanasema Waraka kwa Watumishi wa Serikali Namba 3 wa mwaka 2014 kuhusu mishahara na posho ya madaraka kwa viongozi wa elimu. Hawa ni wakuu wa shule za sekondari na msingi na vyo. Maana yake mpaka leo hawa watu wanadai, wametengewa tu shilingi 250,000/-, kwa hiyo maana yake hawa hawawezi kuwa na moyo wa kuendeleza elimu vizuri kama wenyewe wana madai.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yaani Mkuu wa Chuo analalamika, Mwalimu Mkuu analalamika, na wazazi wanalalamika, wanafunzi wanalalamika, kwa hiyo mkitaka mambo yaende sawa, nilimsikia Mheshimiwa Waziri wa Nishati na Madini amesema, yeye hataenda kwenye mpango wa tatu wa REA, mpaka makando kando ya mpango wa kwanza...

Mheshimiwa Mwenyekiti, nafikiri hii kauli ikifanyika itasaidia sana. Miradi yote ambayo Wabunge wanataja hapa, barabara ambazo zilipangwa, kama ile ya kutoka Kitunda kwenda Msongora, tangu wakati Mheshimiwa Magufuli akiwa Waziri awamu ya kwanza, awamu ya pili mpaka leo Rais, ni wimbo. Mvua ikinyesha watu hawawezi kwenda mjini. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda hivyo katika miradi mbalimbali ya maji kule Chanika, Msongora, Kidole, Mgeule, ikakamilika, maana yake watu wale ukizungumza habari ya maendeleo na uchumi wa kati watakuelewa. Kwa hiyo, mambo haya ni muhimu sana mkayakamilisha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna hoja ya msingi sana ambayo mambo haya hamjayafanyia kazi na nimwombe Mheshimiwa Waziri anisaidie. Kwa mfano, kwenye upande wa elimu, Mawaziri, kila mtu anaibuka na jambo lake katika nchi hii. Tuliwahi kuwa na Mungai akaja hapa na *unified science*, mimi bahati nzuri ni mwalimu wa hesabu na kemia, akachanganya masomo watoto wakaogopa sana masomo ya sayansi, kwa hiyo watu wakarudi nyuma sana, Waziri akawa na mamlaka hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumeenda hapa, akawepo Kawambwa, akaibuka na GPA na nampongeza Mheshimiwa Waziri Profesa Ndalichako amefuta ile, namuunga mkono, turudi kwenye *division*. Kwenye Sheria za Baraza la Mitihani, kifungu namba 20, kinasema, *The Minister may give the Council directions of a general or specific character and the Council shall give effect to every direction*. Kumbe hiki kifungu ndiyo kifungu ambacho Waziri anaibuka asubuhi, anaenda anatoa maelekezo Baraza la Mitihani, wanaambiwa sasa hivi ni GPA, ni *Division*, hiki kifungu kiondolewe. Hata kama Waziri ana mamlaka ashauriane na wataalam wenzake, ili mambo haya yasiwepo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, matokeo yake mnawayumbisha Watanzania, watoto hawa mnawayumbisha, mara *division*, yaani mnachofanya nyie ni kwamba kuna golikipa yupo mlangoni pale, anachofanya ameshindwa kiutaalam, kimpira, anaamua aongeze tu ukubwa wa goli, ili ionekane kwamba wamefunga. Hiyo maana yake ni *failure*, haiwezekani! (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye mpango wa elimu hapa, hatuna vile vitu vya kitaalam kwa mfano *Teachers' Profession Board*, haipo, *Quality Assurance Board*, haipo. Kama ambavyo kuna Wanasheria wana Chama cha Wanasheria, Walimu wana chama ambacho kinaelekea kuwa chama cha kisiasa siku hizi. Sasa hawa watu lazima wawezeshwe ili waweze kusimamia, lakini ni muhimu sana mkaangalia mambo ya maslahi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi unaleta mpango wa kipato cha kati unazungumza habari ya viwanda, halafu shuleni hata matundu ya choo hamna, hivi kweli hayo ni maendeleo? Yaani uzungumze upate mainjina wakaendeshe viwanda, matundu ya choo tu ni shida. Yaani madawati ni shida, mnazungumza vitu vikubwa, vidogo tu vimeshindikana hapa. Wewe unazungumza habari hii wakati hata choo hakipo shuleni. Sasa hivi watoto wameandikishwa katika shule hizi, kuna shule ina watoto 617, ina madarasa mawili ya darasa la kwanza. Sasa huu uchumi wa kati nataka nione miujiza, hapa kazi tu na jipu, tuone mambo yatakavyokuwa. (*Kicheko/Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja ya mwisho, utawala bora. Zamani niliwahi kumuunga mkono Mheshimiwa Nape, wakati nilipokuwa kule chama cha zamani, lakini nikagundua Mheshimiwa Nchimbi aliwahi kufuta kanuni ili Nape asigombee Uenyekiti, naona alikuwa sahihi.

Huyu jamaa amekuja hapa, anaondoa hoja, unawaambia watu utawala bora, wana haki ya kupata taarifa kwa mujibu wa Ibara ya 18, Waziri anakaa chumbani, tumelalamika jana yake, kesho yake amekuja hapa akatuambia kuna utafiti wa Uingereza, yaani unawezaje Waziri kujifunza kuzuia taarifa, usijifunze demokrasia ya Uingereza, miundombinu na vitu vingine vikubwa,

wewe ukajifunza kuzuia taarifa tu. Unatuambia, kuna utawala bora hapa? Yaani, unazuia Watanzania wasijue tunazungumza kitu gani humu kwenye hili Bunge. Halafu Waziri Mkuu na Mawaziri, wengine ni wataalam na wasomi, wanaunga mkono na kupiga makofi. Ndiyo maana nikawaambia Waheshimiwa Mawaziri, Wabunge wa CCM hawawezi kuwasaidia sana. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hayo mambo kwa kweli ni muhimu mkayatafakari upya. Haiwezekani mkazuia taarifa ya kile kinachoendelea, unatuambia suala la muda wa kazi, sasa, hivi asubuhi na jioni, upi ni muda wa kazi mzuri? Kwa hiyo, asubuhi mnaonesha, jioni mnazima. Yaani jioni saa tisa na nusu, ndiyo muda sasa umekwisha, halafu asubuhi mnaonesha. Unarekodi masaa saba, halafu mna-*edit* mnatoa kwa saa moja, mnatoa mnayotaka wenyewe muone.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Zanzibar itakuwa hoja yangu ya mwisho. Mimi najua na CCM wanajua kwamba Zanzibar uchaguzi ulikwenda vizuri na Maalim Seif alishinda. Huo ndio ukweli, hata kama hamtaki. Dunia inajua, Afrika inajua, Tanzania inajua, CCM mnajua na Taifa hili mnajua na Mwenyekiti unajua. Uchaguzi wa Zanzibar ulikwisha. Kwa hiyo, mnachofanya ni magumashi na sisi kama watoto wa Tanzania hii hatuwezi kuunga mkono mambo haya. Nchi hii ni ya demokrasia kila mtu ana haki ya kuongoza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama tukienda kwenye uchaguzi watu wakapiga kura, hakuna malalamiko, aliyeshinda apewe haki yake, ndiyo mpango mzuri wa maendeleo utakavyokwenda. Twende kwa amani kwa kuheshimiana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana, sijaunga mkono hoja mpaka kwanza Mpango wa Maendeleo uje, ndio nitaunga mkono hoja. Ahsanteni sana. *(Makofi)*

TAARIFA

MWENYEKITI: Taarifa Mheshimiwa.

MBUNGE FULANI: Mwenyekiti, kuhusu utaratibu, kanuni ya 63, ile ile inayotumika. Mimi ninao ushahidi ya kwamba...

MBUNGE FULANI: Kanuni ya 63 ngapi?

MBUNGE FULANI: Kanuni ya 63(3).

MBUNGE FULANI: Mbunge mwingine yeyote anaweza kusimama mahali pake na kutamka kuhusu utaratibu na baada ya kuruhusiwa na Spika kudai kwamba, imetoshwa. Mbunge aliyezungumza kuhusiana na kwamba Maalim Seif ameshinda, amesema uongo.

WABUNGE FULANI: Kweli!

MBUNGE FULANI: Kwa mujibu, nathibitisha sasa, Sheria ya Uchaguzi ya Zanzibar, kifungu cha 42 kutoka (i) mpaka (v) kinazungumzia Tume ya Uchaguzi ya Zanzibar pekee ndiyo yenye mamlaka ya kumtangaza na kujumuisha kura za ushindi.

(Hapa baadhi ya Wabunge walimzomea Mzungumzaji)

MBUNGE FULANI: Kama Mheshimiwa Mbunge amezungumza, maelezo hayo, kama ameeleza maelezo hayo, kwamba uchaguzi wa Zanzibar ulikuwa una mshindi, naomba atoe uthibitisho.

WABUNGE FULANI: Aaaa, hakuna.

MHE. MWITA M. WAITARA: Kuhusu utaratibu Mwenyekiti.

MBUNGE FULANI: Aah, atoe.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waitara, unaipokea hiyo taarifa?

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nikuhakikishie na Kamati hii kwamba sipokei na yeye yupo humu baada ya uchaguzi wa Zanzibar, uchaguzi ulikuwa na karatasi tano, kwa nini wamehesabu moja ni halali nyingine zote nne sio halali?

(Hapa baadhi ya Wabunge walishangilia)

MBUNGE FULANI: Mwenyekiti kuhusu utaratibu.

WABUNGE FULANI: Aaaa!

MBUNGE FULANI: Naomba anithibitishie ni chombo gani kilichotoa matokeo anayoyasema yeye? *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Mwenyekiti, akae chini huyo!

MWENYEKITI: Tunaendelea. Serikali itakuja kutoa taarifa kamili. Nilikuwa nimemwita Mheshimiwa Ester Bulaya.

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nachukua fursa hii kuwashukuru baba zangu, mama zangu wa Jimbo la Bunda Mjini kwa unyenyekevu mkubwa, bila kujali umri wangu, bila kujali jinsia yangu, mkasema ng'wana Bulaya ndiye chaguo sahihi la Jimbo la Bunda Mjini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ushindi wangu umetoa fundisho kwa wale wote wenye kiburi cha kukaa madarakani muda mrefu. Pia ushindi wangu umetoa fundisho, wananchi wataangalia *product* bora inayopelekwa na chama husika na si ukubwa wa chama. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia naomba nitoe pongezi kwa Msemaji wa Kambi ya Upinzani Bungeni. Wale ma-*senior* kama mimi asilimia 30 tuliorudi, mnajua kwamba *issue* si Mipango, *issue* ni utekelezaji wa Mipango. *Issue* si Serikali ya awamu hii, ni utekelezaji wa Serikali husika. *Issue* si Ilani ya 2015, ni utekelezaji wa Ilani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunazungumzia tena mapinduzi ya viwanda. *This time don't talk too much*, fanyeni kazi. Rais wa Awamu ya Nne alipokuwa akizindua Bunge, alisema mapinduzi ya viwanda, kwenye Ilani ya mwaka 2010 ukurasa 171, imezungumzia mapinduzi ya viwanda. Hatuhitaji tena mzungumzie, tunahitaji mtende. Tunataka mtende! *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sio kwetu sisi tu, Taifa hili linatuangalia, tutembe kwenye maneno yetu. Wenzetu wanachukua Mipango yetu wanaenda ku-*implement* kwenye nchi zao. *Please*, wapeni Watanzania wanachokitarajia. Tuache kusema, tutende. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naungana na Wabunge wote waliozungumzia reli ya kati na naungana na hoja ya kuhakikisha tuna viwanda, tuvifufue vya zamani, tuwe navyo. Ni jambo la msingi sana, lakini leo hii tunazungumzia mapinduzi ya viwanda. Tumemaliza ujenzi wa VETA kila Wilaya? Mambo haya yanakwenda sambamba. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ma-*graduate* wenye *masters*, wenye *degree* wale ni ma-*supervisor*. Tunahitaji kuandaa *product* nyingine ya *certificate*, ya diploma tuipeleke kwenye viwanda. Tunatakiwa tuwe na VETA, VETA na mapinduzi ya viwanda yanaenda sambamba. China ilifanikiwa kwa mtindo huo. *Please* tuwe na VETA, tuwe na viwanda, tunatoa watu huku kwenye VETA tunaingiza viwandani tunatatua tatizo la ajira kwa vijana. Tupange kwa makini, tutekeleze kwa makini kwa maslahi ya vijana wa sasa na wajao, *please* mkaangalie tena. Tuiseme tu VETA kwenye kila Wilaya ziko wapi tumezungumza miaka mitano iliyopita, *this time* mara ya mwisho tuongeele

mapinduzi ya viwanda Watanzania waone viwanda si maneno, *do not talk too much*, tendeni. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mtakapoamua kwenda kuwekeza kwenye viwanda, kuna mmoja alisema angalieni na jiografia, sisi kwetu kule Kanda ya Ziwa hatuhitaji katani kule ni pamba, ng'ombe na uvuvi. Hiyo niliyosema ya VETA mwenye *degree* ataenda kusimamia samaki wanasindikwa vizuri yeye hataenda kusindika. Mwenye *degree*, mwenye *masters* hataenda kutengeneza viatu atasimamia viatu vimetengenezwa vizuri, ni ushauri chukueni ufanyieni kazi. Hamtaimba tena 2020 hapa, fanyeni kazi siyo maneno, *it is not about slogan* ni utendaji. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mlikuja hapa na Maisha bora kwa Kila Mtanzania yako wapi? Leo hapa kazi iko wapi? Siyo maneno ni vitendo. Siyo tu wingi kwa kuandika kwenye Ilani mmeziandika sana tendeni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo hii tumezungumzia kuhusiana na Shirika letu la Ndege jamani kuwa na Shirika la Ndege ni ufahari tukiwa kwenye nchi za wenzetu. Tunapishana tu na ndege za Kenya, Rwanda, sisi tunasema tu tutafufua, tutafufua lini? Nchi ndogo kama Malawi wana ndege. Baba wa Taifa aliacha ndege tunahitaji ndege. Mnaenda Dubai mnapishana na ndege za Kenya, Rwanda na kadhalika tunahitaji ndege. Kuwa na ndege jamani unachangia pia kwenye sekta ya utalii, watu mnaosafiri mnajua. Ukishuka pale Kenya wazungu wote wanaishia Kenya halafu wanakuja Kilimanjaro, tungekuwa na ndege wangeshukia Dar es Salaam fedha zile wanazoziacha Kenya wangukuja kuacha kwenye nchi yetu lakini ndege moja, sijui mtumba kila siku tunazungumzia ndege, ndege ziko wapi? Kwa nia njema tutende ili tulitendee haki Taifa hili. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini tunapozungumzia sekta ya utalii watu wanajua utalii ni tembo tu, siyo tembo, wenzetu kule wametengeneza visiwa, sisi *mashallah* Mungu ametupa hatuhitaji kuvitengeneza, tunavitumia kwa aina gani vile visiwa? Tunaboresha maeneo yetu mengine ya utalii, tuna Mbuga pale ya Saa Nane, ukienda kule unaona Mwanza nzima jinsi ilivyo nzuri lakini cha kushangaa hata hoteli kule hatuna. Tungetengeneza huu Ukanda wa Kaskazini na Kanda ya Ziwa ungekuwa sekta ya utalii. Mtu anatoka Ngorongoro, anaenda Serengeti, anaenda Saa Nane anaenda kwenye visiwa vyetu ambavyo Mungu ametujalia. Wenzetu nchi nyingine wanatengeneza visiwa na maeneo ya utalii lakini sisi tunayo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ashakum si matusi wengine wanasema visiwa vyetu wanaenda kujificha wake za watu na wanaume za watu. Visiwa vyetu tunatakiwa tuvitumie kwenye utalii ndugu zangu. Tunayaongea haya kwa uchungu mkubwa, Mungu ametupa mali hatuzitumii. Haya ni mambo ya msingi

tumeyasema na Mwenyekiti wewe ni Mwenyekiti wa Kamati ya Maliasili na Utalii. Watu wanakuja wanayalalamikia haya, mambo kama hayo lazima tuyaweke katika mipango yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie deni la Taifa, nakubaliana kabisa hakuna nchi isiyokopa. Kukopa ni jambo lingine, kwenda kuwekeza katika kile ambacho wamekikopea pia ni jambo lingine. Leo hii tunadaiwa *US Dollar* milioni 19. Nimesema kukopa siyo shida, je, tunazitumiaje hizo fedha tunazokopa? Tunakopa tunaenda kuwekeza kwenye eneo gani? Fedha zetu za ndani tunaweza kuwekeza katika maeneo ya huduma za kijamii hizi fedha tunazokopa twende ku-*invest* katika maeneo ambayo yatazalisha na tutaweza kulipa deni kwa mujibu wa mikataba tuliyoingia na kuondokana na mlundikano wa riba kama ambavyo upo humu kwenye ripoti. Hilo ni jambo la msingi sana. Tatizo hata katika hii Mifuko yetu ya Hifadhi ya humu ndani ambayo tunaikopa na hatuilipi, tunaenda kuwekeza sehemu ambazo hatuzalishi. Hilo ni jambo la msingi ukikopa nenda kawekeze eneo ambalo litakuwezesha kulipa deni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaomba mtende, msiendelee kuongea, ahsante. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Bulaya ahsante. Naomba sasa nimuite Mheshimiwa Angelina Malembeka, Mheshimiwa Zuberi Kuchauka, Mheshimiwa Mwakasaka na Mheshimiwa Sophia Simba wajiandae. Mheshimiwa Malembeka karibu.

MHE. ANGELINA ADAM MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi. Nichukue nafasi hii kwanza kutamka rasmi naunga mkono mapendekezo ya Mpango. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, uchangiaji wangu utajikita katika suala zima la viwanda, lakini pia nitazungumzia masuala ya Zanzibar kama wengine walivyozungumza japo tunaandaa Mpango Kazi. Napenda utambue kwamba kitambulisho changu cha Uanzibar ni Na.010242768 ambacho ni halali na kitambulisho changu cha Tanzania ni Na.196650102-12114-0001-17. Nimeona nijitambulishe nafasi hiyo ya Uanzibari kwa sababu kuna watu Zanzibar wanaijua kwa ramani lakini wanaisema kama vile wanakaa kule. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la Zanzibar tuliachia Tume ya Taifa ya Uchaguzi Zanzibar ambayo imetoa maelekezo na mpambano ni tarehe 20 Machi, 2016. Huwezi ukakaa unasema wewe unaendeleza demokrasia, unaijua na unataka haki itendeke wakati unawaaambia wananchi wako wasiende kupiga kura. Demokrasia ya kweli inachagua viongozi wanaowataka wao siyo kwa kiongozi mmoja kutamka watu wangu msipige kura, hiyo demokrasia ya wapi? *(Makofi)*

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MHE. ANGELINA ADAM MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakuhakikishia Zanzibar ni shwari na salama atakaye aje. Zanzibar ingekuwa siyo shwari Wabunge tusingekuwa hapa. Wabunge wote tungekuwa tumeshaenda Zanzibar kwa ajili ya hekaheka ya Zanzibar lakini Wabunge kutoka Zanzibar tuko hapa hii inaashiria jinsi gani Zanzibar iko shwari. *(Makofi)*

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MHE. ANGELINA ADAM MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naendelea kukumbusha, humu ndani hakuna Amiri Jeshi Mkuu anayeweza kutangaza hali ya hatari. Nakumbuka tarehe 29 Oktoba, 1978, Nduli Iddi Amini alivyoingia Tanzania, Amiri Jeshi Mkuu ndiye alitangaza kwamba tuna hali ya hatari nchi yetu iko kwenye vita. Sasa humu ndani ni nani aliyekuwa Amiri Jeshi Mkuu anayetangaza Zanzibar si shwari? *(Makofi/Kicheko)*

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kwa siku zijazo, kwa kuwa Wabunge tunatoka kwenye kampeni tukija hapa labda kidogo akili zina-change itabidi tupimwe kwanza akili ndiyo tuingie Bungeni. *(Makofi/Kicheko)*

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna watu mpaka sasa hivi wanaongea wanafikiri wako kwenye kampeni, wamesahau kwamba kampeni zimekwisha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichangie Mpango na kama nilivyosema nauunga mkono. Tunavyo viwanda ambavyo vinahitaji kufufuliwa, naomba viwanda vile vifufuliwe vikiwepo vya korosho na vya nguo. Sambamba na hilo naunga mkono pia utaratibu wa kujenga viwanda vipya, naomba vijengwe katika maeneo husika ambapo malighafi inapatikana. Isije ikawa kama tulivyofanya Kiwanda cha Almasi kinajengwa Iringa wakati almasi haipatikani Iringa. Naomba tuangalie kipaumbele cha namna hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na hilo naomba vijana wetu wawezeshwe katika kupata elimu ya utaalamu huo ili tusije tukajaza wataalamu kutoka nje na vijana wetu wakakosa ajira. Katika ajira hizo, naomba vijana waangaliwe zaidi siyo kwamba hatutaki uzoefu wa wazee, tunaomba ule uzoefu uende pamoja na uzeefu muda ukifika wastaafu ili vijana wapate nafasi. Kumekuwa na tabia baadhi ya wazee ambao wako kwenye nafasi wanapoanzisha mradi wanaanza kubadilisha majina, anakuwa *Project Manager* inapokuja kuanza kazi wanatengeneza CV zinazolingana na wao walivyo ili vijana wasipate ajira.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi naomba hali hii ibadilike vijana wapewe ajira na *experience* wataipata wakiwa kazini, wanayo nafasi ya kujiendeleza. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia naomba wafanyakazi walipwe mishahara mizuri ili kuondoa migogoro kwenye viwanda hivyo. Kwa sababu kama kutakuwa na migogoro viwanda vitafungwa vitashindwa kuzalishwa na majipu yatazidi kuonekana. Katika hili nikukumbushe majipu mengi makubwa huwa yanatoa na alama ya sehemu gani ukamue ili kiini kiweze kutoka. Upande wa pili unaong'ang'ania CCM tuna majipu kule kuna matambazi, yale majipu makubwa ambayo hayaoneshi mdomo uko wapi? Mimi nikuhakikishie majipu ya namna ile lazima yatumbuliwe na mikasi. Majipu makubwa makubwa kama yale ambayo yanaitwa matambazi mengi yako upande wa pili japo hawataki kuyasema. (Makofi/Kicheko)

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine napenda kuongelea kuhusu sekta binafsi. Naomba sekta binafsi zipewe ushirikiano wa kutosha kwa kuondoa urasimu na ukiritimba ili waweze kufanyiwa maamuzi ya haraka ili vijana wetu wapate ajira na tupate maendeleo ya haraka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na hilo, naomba niseme naunga mkono wale wote waliochangia kuhusu kuboresha miundombinu ya umeme, bandari, barabara, maji, reli na mawasiliano ili tuweze kufikia malengo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana kwa kunipa nafasi na nasisitiza, Zanzibar ni shwari atakaye na aje. (Makofi)

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MWENYEKITI: Nakushukuru kwa kutunza muda Mheshimiwa Angelina Malembeka. Nilikuwa nimemuita Mheshimiwa Zuberi Kuchauka karibu.

MHE. ZUBERI M. KUCHAUKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kuniona. Awali ya yote, nichukue fursa hii kumshukuru sana Mwenyezi Mungu aliyeniwezesha kuwepo jioni hii kuchangia mjadala huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile napenda kutoa shukrani za dhati kwa Wanaliwale kwa kuniamini na niko tayari kuwatumikia. Vilevile napenda kuwapongeza wapiga kura Wanaliwale kwa kuiweka CCM kuwa Chama cha Upinzani Jimboni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mjadala wangu nitaulekeza katika maeneo yafuatayo. Kwanza kabisa, msingi wa Mpango. Msingi wa Mpango tumeambiwa ni amani, utulivu lakini nataka nitoe angalizo hapa ni lazima tutofautishe uvumilivu wa watu wachache na amani. Nataka nitumie neno ukondoo, ukondoo wa Wazanzibar tusiuchukulie kama ni kigezo cha amani. Nataka nilihakikishie Bunge lako Tukufu kwamba ukondoo huu tusitegemee kwamba utakuwa ni wa kudumu. Kama tunakusudia huu Mpango utuletee matunda tunayokusudia ni lazima tuhakikishe kweli tunapambana kuhusu suala la amani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mpango huu tumeambiwa kuna kuimarisha elimu, mimi nitajielekeza kwa upande wa elimu. Hatuwezi kuimarisha elimu tukiwasahau walimu. Walimu wetu maisha yao ni duni sana. Hapa nataka niongelee jambo moja. Walimu wanapewa kazi nyingi sana, mimi naomba tufike mahali hawa walimu tuwapunguzie kazi. Nitoe mfano walimu hawa ndiyo wasimamizi wa uchaguzi nchi hii inapofika kwenye uchaguzi na madhara wanayoyapata ni pale ambapo Chama cha Mapinduzi hakijapita, huyu mwalimu aliyesimamia, aidha ni Mratibu au Mwalimu Mkuu ajira yake iko hatarini. Natoa mfano huu katika Jimbo langu la Liwale leo hii wako walimu ambao waathirika kwa matukio haya. Sasa hatuwezi kuboresha elimu iwapo walimu hawana utulivu, walimu wanaidai Serikali, naomba tuliangalie hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakuja kwenye sekta ya afya. Tusitarajie mpango huu unaweza ukafanikiwa iwapo watu wetu hatujawajenga kiafya. Kwa upande huu wa afya nafikiri siasa imekuwa nyingi kuliko utekelezaji. Kama ambavyo watangulizi walivyosema nchi yetu watu ni wapangaji wazuri sana na mimi nasema huu Mpango tukiamua kuuza kwa nchi yoyote wakiutekeleza miaka mitano ijayo watakuwa mbali sana, lakini kwa Watanzania Mpango huu hatuwezi kufanikiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, nchi yetu imekuwa na mipango mingi sana na kitu kikubwa sana nachokiona mimi ni kwamba nchi yetu inaongozwa na mawazo ya watu wachache. Leo hii tukibadilisha Waziri hapa Wizara hiyo itabadilika kwa kila kitu, hatuna *common goal* kwamba nchi

inataka kwenda wapi, hilo ndiyo tatizo letu. Leo hii tukibadilisha Rais anakuja na mambo mengine. Mheshimiwa Mkapa alikuja na *Mtwara Corridor* baada ya Mkapa kuondoka *Mtwara corridor* ikafa. Mheshimiwa Kikwete alikuja na maisha bora na yenyewe sijui kama itaendelea. Pia alikuja na Bandari ya Bagamoyo na sijui kama kwa utawala huu kama hiyo bandari bado ipo.

MBUNGE FULANI: Wamesema haipo.

MHE. ZUBERI M. KUCHAUKA: Sasa kwa mtindo huu hatuendi kwamba kila Waziri, kila Rais atakayekuja na la kwake hatuna *common goal* kama Taifa. Hili limeshatuletea matatizo sana, nitoe mfano kwenye Jumuiya ya Afrika Mashariki tulipozungumzia habari za reli tulilalamika hapa, sisi tulikuwa walalamishi wakubwa sana, watu wa Uganda na Rwanda walipoamua kuondoka kujiunga kutengeneza reli tukaanza kulalamika, mnalalamika nini? Mnachelewa wenyewe halafu mnategemea wao wawasubiri hatufiki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nijielekeze kwa upande wa reli, sidhani kama kweli tuna dhamira nzuri kuhusu hiyo reli ya kati. Hivi unampaje mtu kusimamia reli ya kati ana malori ya usafirishaji zaidi ya 5000, hayo malori ayapeleke wapi? Ana malori ya usafirishaji 5000 halafu mnamwambia asimamie reli ijengwe halafu yeye malori apaleke wapi akafugie kuku? Tuache utani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakumbuka Mheshimiwa Rais alipokuwa kwenye Bunge hili kama Waziri wa Miundombinu alisema Sera ya Taifa letu ni kuunganisha mikoa yetu kwa barabara za lami. Nisikitike kusema sisi Mkoa wa Lindi hasa Wilaya ya Liwale inaitwa Wilaya ya pembezoni, kwa mawazo yangu nikajua Wilaya ya pembezoni maana yake ni Wilaya inayopakana na nchi nyingine, lakini ndani ya Tanzania kuna Wilaya za pembezoni. Sisi Liwale tunapakana na Mkoa wa Morogoro, Ruvuma niambieni kama kuna barabara inayotoka Morogoro kuelekea Liwale, hakuna. Hatuongelei barabara za lami tunaongelea hata barabara za changarawe, kutoka Liwale kwenda Tunduru hakuna barabara. Wilaya ya Liwale leo iko pembezoni inapakana na nchi gani? Halafu mnasema tunaweza kwenda sambamba na huu mkakati, huu mkakati nasema kwamba hauwezi kwenda. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, narudi kwenye upande wa amani, tumewapa kazi Polisi kwamba wao ndiyo walinzi wa amani, lakini nipende kusikitika kwamba hao polisi tunaowategemea wanaishi kwenye viota na mtaani. Hivi wewe polisi unakaa mtaani mwanangu anauza gongo utamkamata?

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wilaya ya Liwale imekuwa Wilaya mwaka 1975 mpaka leo hawana Kituo cha Polisi. Kituo cha Polisi cha kwanza kilikuwa kwenye gofu la mkoloni, NBC walipojenga nyumba yao wakahamia huko, ile

nyumba ilikuwa ni ya mtu binafsi leo hii inamwaga maji kila mahali, mafaili yanafunikwa na maturubai halafu polisi hao hao ndiyo tunategemea walinde amani, hapo tunacheza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile naomba nijielekeze kwa upande wa sekta ya viwanda. Sekta ya viwanda hasa kwa sekta binafsi huku ndiyo tumekwama kabisa. Kama tumefika mahali tunawaacha vijana wetu wahangaika na hawa matajiri wakubwa, eti ndiyo wa-*bargain* mishahara. Mimi nasikitika jambo moja, sielewi imekuwaje. Zamani nilisikia wale ma-TX walikuwa na vibali vya kuishi miaka miwili leo hii tuna ma-TX kwenye viwanda vya watu binafsi mpaka wafagizi na madereva, sijui Uhamiaji wanafanya kazi gani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi mpaka naingia hapa Bungeni nina miaka 30 kwenye sekta ya watu binafsi, nimetembea zaidi ya viwanda sita, usiniulize kwa nini nimebadilisha viwanda vyote hivyo, ni kwa sababu nilikuwa sitaki kunyanyaswa. Haiwezekani leo hii tuna ma-TX, mtu ana cheti cha uinjini ni dereva, ana cheti cha uinjini anasimamia upakizi wa mizigo kiwandani, hii nchi imeza, ni kama vile haina mwenyewe. Ndiyo maana nikasema kama ni kutunga sheria sisi tunaongoza kwa kutunga sheria nzuri sana na kama kwa mipango sisi tunaongoza lakini utekelezaji zero. Kama walivyotangulia kusema wenzangu, Waheshimiwa Mawaziri mliopewa dhamana nafuu msikilize Wabunge wa Vyama vya Upinzani wanasema nini, lakini mkiwasikiliza wa huko mtapotea na kama majipu ninyi mtakuwa wa kwanza. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nijielekeze upande wa kilimo. Kilimo ndugu zangu hakiendeshwi na ngojera hizi za kilimo kwanza wala kilimo uti wa mngogo, tuna matatizo ya masoko. Nikupe mfano Mkoa wa Lindi, Wilaya ya Liwale, sisi tunalima korosho, ufuta, mbaazi lakini wakulima wetu sasa hivi bado wanahangaika. Mwaka juzi mbaazi ilipanda bei watu wakajikita huko, mwaka huu korosho zimepanda bei, ufuta umeshuka. Kwa hiyo, watu bado wanahangaika yaani wanalima kwa kubahatisha kwamba ukilima ufuta ikikuangukia bahati umepanda bei ndiyo unanufaika, ukivuna korosho mwaka huu imepanda bei ndiyo umenufaika. Hizi ngonjera za Kilimo Kwanza bila kutafuta masoko ya mazao yetu hatutakwenda huo mkakati ni wa kufeli. Mimi sijaona kwenye mpango huu wapi kumeelezwa suala kuimarisha masoko. Natoa angalizo hatuwezi kuimarisha kilimo kwa ngojera ya kilimo kwanza wala kilimo uti wa mngogo ni lazima tufanyekazi. *(Makofi)*

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa mzungumzaji)

MHE. ZUBERI M. KUCHAUKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana.

KUHUSU UTARATIBU

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, utaratibu.

MWENYEKITI: Mwanasheria Mkuu.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mbunge Zuberi katika mchango wake ametoa kauli ambayo inakatazwa na Kanuni ya 64(f) na (g). Kanuni hizi zinasema hivi, Mbunge anapokuwa anachangia:-

(f) Hatamsema vibaya au kutoa lugha ya matusi kwa Mbunge au mtu mwingine yeyote;

(g) Hatatumia lugha ya kuudhi au inayodhalilisha watu wengine."

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mchango wake Mheshimiwa Mbunge amesema Wazanzibar ni kondoo. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Siyo.

MBUNGE FULANI: Alisema kweli.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Lugha hii inadhalilisha sana kuwaita watu wenzako ni kondoo.

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 12 ya Katiba ya Jamhuri inasema kwamba kila mtu anastahili kuheshimiwa na kuthaminiwa utu wake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, inafaa sasa chini ya Kanuni ya 63(5) Mheshimiwa Mbunge afute kauli yake.

WABUNGE FULANI: Aaaaah!

MBUNGE FULANI: Kwa hiyo Khatib ni kondoo? *(Kicheko)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Tundu Lissu.

MHE. TUNDU A. M. LISSU: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Nimemsikia Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu akisema kuhusu utaratibu na mara nyingi nimesema kwamba Mwanasheria Mkuu wa Serikali ana matatizo sana ya uelewa wa Kanuni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, utaratibu unaombwa wakati Mbunge bado amesimama anaongea. Mheshimiwa huyu hapa, alishaongea, alishamaliza, amekaa, habari ya utaratibu haipo tena. Sasa *Attorney General* kama wewe ndiyo wa kwanza kutokujua Kanuni hao wa huko unawashauri nini? *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tafadhali, hicho ulichoombwa kipuuzwa kwa sababu hakipo kwa mujibu wa Kanuni. Kama alikuwa anataka kuomba Mwongozo angesema Mwongozo maana wenyewe unatolewa baada ya Mbunge kuwa ameshakaa lakini Kuhusu Utaratibu unamkatisha Mbunge wakati anachangia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Utaratibu nilioutoa ni kwa mujibu wa Kanuni ya 63 na Kanuni ya 63(3) inasema:-

“Mbunge mwingine yeyote anaweza kusimama mahali pake na kutamka “kuhusu taratibu” na baada ya kuruhusiwa na Spika, kudai kwamba, Mbunge aliyekuwa anasema kabla yake ametoa maelezo ya uongo au kuhusu jambo au suala alililokuwa analisema Bungeni.” *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, Kanuni ziko wazi, sijapotosha Bunge hili na sina sababu ya kulipotosha Bunge hili. Kwa nini Mheshimiwa Mbunge anatetea matusi, Wazanzibar wanadhaliishwa hapa.

WABUNGE FULANI: Aaaaah!

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi kuruhusu kuruhusu Wazanzibar wakadhaliishwa humu Bungeni na mimi niko hapa kama Mwanasheria Mkuu wa Serikali ninayetetea maslahi ya pande zote mbili.

WABUNGE FULANI: Aaaaah!

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Unawaita Wazanzibar kondoo wakati Katiba ya Jamhuri wa Muungano inakataza na inasema kila mtu anastahili kuthaminiwa na kuheshimiwa utu wake. Mheshimiwa Mbunge afute kauli yake. (Makofi)

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Tundu Lissu nakuomba ukae shemeji yangu. Mheshimiwa Kuchauka, omba radhi, futa kauli tafadhali.

MHE. ZUBERI M. KUCHAUKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Nasikitika sana kwamba lile neno nililotumia nilitoa mfano, nilisema amani tunayoiona kwa Wazanzibar ni ukondoo tu, sikusema Wazanzibar ni kondoo, ni ukondoo tu wa Wazanzibar, nikaongeza nikasema ukondoo huu siyo wa kudumu. Tusiufikirie kwamba utakuwa ni wa kudumu, nimesema mfano. Sijasema kwamba Wazanzibar ni kondoo. Nimesema kwamba huu ni ukondoo nikimaanisha ukimya. (Makofi)

MBUNGE FULANI: Hiyo ni nahau.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, kutokana na jambo hili, kiti kitafuatilia kwenye *Hansard* zetu na kitatoa maelekezo. (Makofi)

Tunaendelea, nilikuwa nimemwita Mheshimiwa Mwakasaka, Mheshimiwa Sophia Simba, Mheshimiwa Dkt. Kamala na Mheshimiwa Joseph Mbilinyi wajiandae.

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Mheshimiwa Mwenyekiti...

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwongozo.

MWENYEKITI: Mwongozo Mheshimiwa *Engineer* Ngonyani.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesimama kwa mujibu wa Kanuni ya 63(1).

Mheshimiwa Mwenyekiti, msemaji aliyepita...

MBUNGE FULANI: Yupi?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Aliyechangia hoja, katika uchangiaji wake, alisema kuna mtu amepewa dhamana ya kuongoza reli wakati ana malori 5000 na kwamba kwa sababu ya kuwa na malori 5000 hawezi kuongoza ujenzi wa reli.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi Edwin Amandus Ngonyani sina lori hata moja...

MBUNGE FULANI: Amekutaja?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Na nimepewa dhamana ya kuongoza sekta inayohusiana na ujenzi wa reli.

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Kwa ufahamu wangu Waziri Profesa Makame Mnyaa Mbarawa hana malori 5000; hana lori hata moja.

MBUNGE FULANI: Unamsema?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba afute kauli ama athibitisha.

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Tundu Lissu.

MHE. TUNDU A. M. LISSU: Mheshimiwa Mwenyekiti, Kanuni ya 63 inahusu kutosema uongo Bungeni na fasili ya (4) inamtaka huyo anayemuita mwenzake muongo athibitisha madai yake kwanza ndipo amwambie huyo aliyemwita muongo athibitisha kauli yake na akishindwa ndiyo aifute.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala hapa tunapotezeana muda tu na watu wasiojua Kanuni. Mheshimiwa Mbunge hakutaja jina, ametoa mfano kwamba mtu mwenye mgongano wa maslahi ana malori 5,000, 10,000, mawili, matatu ukimpa aendeshe reli ataendeshaje wakati biashara yake inashindana na hiyo! Ndiyo maana ya hoja ya huyu Mheshimiwa! Uongo uko wapi hapo wa kumnyanyukia mtu na Kanuni ya 63(1)? *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Wanapoteza muda.

MHE. TUNDU A. M. LISSU: Mnapotoshana, muwe mnauliza kwanza mtaumbuka humu. *(Makofi)*

MWONGOZO WA SPIKA

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru, nimesimama kwa Kanuni ya 68(7)...

MWENYEKITI: Jamani Waheshimiwa Wabunge, nimezungumza hapa kama kiti, hayo yote mnayozungumza miongozo, utaratibu, nimesema *Hansard* zipo tutafuatilia. Tunapoteza wakati, naomba tuendeleo, nilikuita Mheshimiwa Mwakasaka.

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi ili na mimi niweze kuchangia kwenye huu Mpango uliowasilishwa na Waziri wetu wa Fedha. Kwanza nauunga mkono kwa asilimia moa moja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia naomba kwanza nimshukuru Mwenyezi Mungu kwa hapa nilipofika. Maandiko yameandikwa kwamba Mwenyezi Mungu humpa amtakaye na kumnyima amtakaye. Kwa hiyo, nashukuru kwamba wenzetu ambao wanapiga kelele sana Mwenyezi Mungu aliamua tu kwamba hawa hawafai kwa sasa. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Kwa kuiba.

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba pia niwashukuru wananchi wangu wa Tabora kwa kunichagua kuwa Mbunge wa Tabora Mjini. Pia hawa ndugu zetu wanapoongelea suala la Hapa Kazi Tu, nashindwa kuelewa sijui hawaoni au hata hawasikii kwa sababu unapoongelea kauli mbiu ambayo wewe unaona kwa vitendo inafanyika, mimi nashangaa kama hawaoni hata kama kuna mabadiliko hata ya ukusanyaji kodi tu nayo hawaoni. Kama tunakwenda kwa kauli, mnaelewa kuna viongozi ambao walisemwa kwenye Bunge hili hili, wakatukanwa sana, lakini leo wakaja na kauli mbiu ya siku 100 nyumba za nyasi hamna wakati kwao kuna nyasi nyingi tu lakini leo wanakumbatiwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba mimi nianze kuchangia kwa suala la reli. Sisi ambao tuko Kanda ya Ziwa, suala la reli kwetu ni muhimu sana na siyo tu Kanda wa Ziwa lakini kwa uchumi wa nchi yetu ya Tanzania. Reli ya kati kwa jinsi ilivyo sasa kuanzia Dar es Salaam kuja Tabora lakini kutoka Tabora kwenda Mwanza, kwenda Kigoma na Mpanda ni chakavu sana na ndiyo maana mara kwa mara reli hii imekuwa na matatizo ya kukatika vipande vipande. Kwa hiyo,

lile suala la *standard gauge*, naiomba Serikali iipe kipaumbele reli hii kwa sababu inasaidia vitu vingi sana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna suala la viwanda, kwa mfano Tabora tulikuwa na Kiwanda cha Nyuzi nimeshawahi kuzungumza hapa ambacho sasa kimekufa kwa sababu ya mwekezaji ambaye hakuwa mkweli. Sasa Mheshimiwa Waziri mhusika nadhani nilizungumza niliongee kwa ufupi kidogo, kile kiwanda yule aliyebinafsishiwa sasa amegeuza *godown* lakini pia kakifunga. Kwa hiyo, naomba Waziri wa Viwanda, Tabora tunahitaji sana viwanda kwa sababu *raw materials* zipo, tunahitaji pia Kiwanda cha Tumbaku kwani inalimwa zaidi Tabora kuliko mkoa mwingine wowote, hakuna sababu ya Kiwanda cha Tumbaku kuwa Morogoro. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, Wanatabora tunaomba katika kuweka vipaumbele mkikumbuke Kiwanda cha Tumbaku Tabora kwa sababu ndiko zao linakolimwa zaidi. Kwa sasa tuna vile viwezeshi vingi vya kufanya hata ile tumbaku yenyewe ifikiwe kiurahisi. Barabara hii inayokatisha Manyoni maeneo ya Chaya imebaki kama kilomita 82 kufika Tabora Mjini. Kama barabara ile itakuwa imekamilika basi Tabora mtakapokuwa mmetuwezesha Kiwanda cha Tumbaku mtakuwa mmetusaidia. Siyo suala tu la kama wameisaidia Tabora, lakini na uchumi kwa sababu hata wale ambao wanasafirisha tumbaku ile kuitoa Tabora kuipeleka Morogoro ni gharama kubwa lakini pia gharama zile zinafanya wakulima wa tumbaku wanaumia zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Tabora wamekuwa waaminifu sana wote mnafahamu, imekuwa ni ngome ya Chama cha Mapinduzi hata kama wapinzani wanajaribu kubeza lakini ile imekuwa ngome ya Chama cha Mapinduzi. Mkoa wetu wa Tabora watu huwa hawasemi sana wanaenda kwa vitendo. Kwa kuwa hawasemi sana naomba tusiwachukulie upole wao kwa kuwacheleweshea vitu ambavyo vinaonekena kwa macho. Nadhani mnaelewa Tabora ukiwaudhi kidogo unakaa miaka mitano unatoka nje ya ulingo. Tabora katika miaka thelathini haijawahi kumrudisha Mbunge zaidi ya miaka mitano na hizi ni hasira zao. Pamoja na hayo bado hawachagui mpinzani, watamtoa wa CCM wataweka wa CCM kwa maana ya kwamba bado wanaimani na Chama cha Mapinduzi. (Makofi)

MBUNBGE FULANI: Sakaya je?

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini Tabora pia tunarina asali kwa kiwango kikubwa. Naomba tunapoweka mipango hii tuweze kukumbuka hata kuwa na kiwanda kidogo cha kusindika asali Tabora. Si hilo tu, Tabora pamoja na Shinyanga na mikoa inayofuata wafugaji ni wengi sana, ngozi inayopatikana kule, viwanda kama *leather goods* lakini pia

viwanda vya kusindika nyama vinahitajika kule. Maana ili uwe na viwanda pia ni vizuri kama kile kiwanda kiwe ni kiwanda ambacho kina faida kwa uchumi wa Tanzania na siyo siasa zaidi. Kitu cha kujiuliza *raw materials* zinapatikana maeneo yale, Tabora zinapatikana. Kwa hiyo, naomba mtukumbuke kwa hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kuna suala lingine ambalo linahusiana na reli hiyohiyo ya kati kutoka Isaka kwenda mpaka Keza na kutoka eneo la Uvinza kwenda Msongati hii ni reli mpya. Reli hii tunaihitaji kwa ajili ya uchumi, tunaihitaji kwa ajili ya kupata maendeleo katika maeneo hayo ambayo kwa kweli ni ngome ya Chama cha Mapinduzi kama nilivyosema.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie reli upande wa hapa Morogoro hasa maeneo haya ya Godegode. Kila mara imekuwa pale ndiyo pana matatizo makubwa, tatizo ni nini kama Malagarasi imeshajengwa? Kama Malagarasi daraja limeweza kufanya kazi nina imani Serikali hata pale Godegode inawezekana. Hata hiyo *standard gauge* tutakayoitengeneza kwa mujibu wa mpango huu basi isije ikawa tena kufika Godegode yakawa yaleyale. Naomba Waziri anayehusika na hilo aweze kulitilia maanani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini naomba nizungumzie...

TAARIFA

MHE. MAULID S. A. MTULIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, Taarifa.

MWENYEKITI: Haya taarifa Mheshimiwa Mtulia.

WABUNGE FULANI: Aaaaah.

MHE. MAULID S.A. MTULIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Naomba nimpe taarifa mazungumzaji kwa kutumia Kanuni ya 64(1) (a) amezungumza maneno ambayo siyo sahihi na katika Bunge hili Tukufu Mbunge yeyote hatakiwi ama hapaswi kuzungumza uongo. Mzungumzaji aliyekaa ametoa taarifa za uongo ya kwamba Tabora hakuna Mbunge wa Chama cha Upinzani isipokuwa ni CCM tu wakati humu ndani tuna Mbunge wa Chama cha Wananchi (CUF) kutoka Tabora. (*Makofi*)

MBUNGE FULANI: Huko siyo Tabora ni Kaliua.

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niliweke sawa hili labda pengine unajua Kiswahili kina matatizo yake. Mimi ni Mbunge wa Tabora Mjini na hawa wanaongelea sijui Kaliua mimi sijaongelea Kaliua. Nimezungumzia miaka 30 ambayo inahusiana na mjini na huu ni ukweli.

MBUNGE FULANI: Ulisema Tabora.

MHE. ADAMSON E. MWAKASAKA: Narudia Tabora Mjini haijawahi kutokea katika miaka 30 Mbunge akarudi mara mbili. Naomba nieleweke sijaongelea Kaliua kwa hiyo sikusema uongo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba ulinde zile dakika zangu ambazo imeingia hoja ambayo nayo haikuwa ya kweli. Tunapoongelea hii reli, reli ina matatizo mengine ambayo Serikali bado nadhani haijaka sawa. Ni vizuri kukumbuka suala la wafanyakazi wa reli, reli hii imekuwa ikihujumiwa mara nyingi sana. Kile kipindi cha *transition* wakati reli imechukuliwa na wale wawekezaji wa India, wafanyakazi wale walipokuwa wanarudi kujiendesha wenyewe waliahidiwa kulipwa mafao yao ambayo yatakuwa tofauti na mkataba wa mwazo ambayo mpaka leo hayajalipwa kwa wafanyakazi wale. Wafanyakazi wengi wa reli kwa muda mrefu wamekuwa katika kipindi cha malalamiko.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Serikali izeze kufikiria kulipa wale wafanyakazi haki zao stahiki ili waweze kufanya kazi kwa ufanisi na waweze kuipenda kazi yao. Kwa sababu mengine yanatokea inakuwa ni hujuma tu kwa sababu mtu hajaridhika na kitu anachokipata.

Mheshimiwa Mwenyekiti, reli kuna matatizo wafanyakazi hawajalipwa haki zao ambazo ziliahidiwa na Serikali kwamba akishatoka yule mwekezaji wa Kihindi basi kuna maslahi ambayo watalipwa ambayo wanayapigania mpaka sasa. Nina imani wale wafanyakazi watakapokuwa wamelipwa zile staili ambazo waliahidiwa basi ufanisi katika Shirika letu la Reli la Tanzania utakuwa umeboreka na utakuwa wa kupendezesha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuunga mkono kwa asilimia mia moja Mpango huu kama ulivyowasilishwa, ahsante sana. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa Mwakasaka. Nilikuwa nimemwita Mheshimiwa Sophia Simba, Mheshimiwa Musukuma na Mheshimiwa Joseph Mbilinyi wajiandae.

MHE. SOPHIA M. SIMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nakushukuru sana kwa kunipa nafasi hii adhimu ili na mimi niweze kutoa yangu machache.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla sijaendelea, napenda kuchukua nafasi hii kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema na utukufu kwa kuniwezesha kuwa mmoja wenu katika Bunge hili. Aidha, nawapongeza Wabunge wenzangu ambao wamefanikiwa kuingia katika Bunge hili. Nakupongeza wewe

kwa nafasi hiyo, nampongeza pia Mheshimiwa Spika, Naibu Spika na Wenyeviti wenzio, nawatakia kila la kheri katika kazi hiyo na najua mnaimudu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa mimi sikupata nafasi ya kuzungumza wakati wa kuzungumzia hotuba ya Mheshimiwa Rais, naomba kidogo nichukue nafasi hii na mimi kumpongeza Mheshimwia Rais, kwanza kwa ushindi mnono alioupata lakini pia kwa hotuba nzuri sana aliyoitoa ambayo imegusa nyoyo zetu sisi na wananchi karibu wote. Kwa kweli Mheshimiwa Rais ameonyesha uwezo mkubwa na ameonyesha ukweli wake. Kwenye kampeni alikuwa akisema nipeni nifanye kazi, msemwa kweli mpenzi wa Mungu na kweli tunamuona anatenda yale ambayo alisema angefanya. (Makofi)

Mheshimwia Mwenyekiti, kabla sijaingia kwenye Mpango, napenda nimfahamisha kijana wangu ambaye alizungumza hapo awali, nadhani ni Mbunge wa Liwale, ni kijana madogo kwa hiyo anahitaji kusaidiwa. Amenigusa alivyoanza kuzungumzia *Mtwara Corridor*, misamiati, kaulimbiu zinazotolewa, Mheshimiwa Rais Mkapu amekuja na *Mtwara Corridor* ipo wapi, Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete amekuja na maisha bora yapo wapi. Mheshimiwa Mbunge pengine kwa ajili ya umri wako, leo unaizungumzia *Mtwara Corridor*! Sasa hivi wenyewe wa *Mtwara* wanasema *Mtwara* kuchele. (Makofi)

MBUNGE FULANI: Muongo.

MHE. SOPHIA M. SIMBA: *Mtwara Corridor* isingewezekana bila ya kuwa na miundombinu na moja ni barabara. Wakati Mheshimiwa Mkapu akizungumzia *Mtwara Corridor* hata barabara ilikuwa hakuna, daraja lile la Mkapu lilikuwa halipo na limepewa jina sahihi kabisa, limejengwa katika ku-facilitate *Mtwara Corridor*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ilikuwa ukienda *Mtwara* siku nyingine unaweza ukalala mwezi mzima daraja la Mkapu hujafika kule. Leo Mheshimiwa Mbunge najua kwa umri wako pengine wakati ule hujawahi hata kusafiri, lakini mnyonge mnyongeni haki yake mpeni. Kazi nzuri imefanywa na *Mtwara Corridor*, ule mradi wote wa gesi umeanzia huko kwa Mkapu. Maendeleo ni mchakato, maendeleo hayaji siku moja. Mchakato ule ndiyo sasa unaonekana kule *Mtwara*, viwanda vinajengwa na mambo mengine. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nirudi kwa Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete, inauma sana ukimsikia mtu anasema maisha bora kwa Mtanzania ilikuwa inapitapita tu, kweli tulikuwa hivi, hata Bunge halikuwa kubwa kama hili. Sekondari za Kata mara hii mmezisahau, vituo vya afya, zahanati kila kona, nchi hii imefunguliwa kwa kuwa na mtandao wa barabara, kama siyo maisha bora kwa kila mwananchi ni nini hiyo? Isitoshe angalieni *UDOM* hiyo ni kazi ya Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete.

MBUNGE FULANI: Hamjalipa.

MHE. SOPHIA M. SIMBA: Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete wakati wake *university* ngapi zimeongezeka hapa nchini? Ndiko tunakoenda kuchukua maisha bora kwa kila Mtanzania ndugu zangu. Pamoja na simu zilizokuwa mifukoni kwa kila mwananchi yale yote ni matokeo mazuri ya maisha bora kwa kila Mtanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nirudi kwenye vipaumbele. Kwanza nampongeza sana Waziri wa Fedha kwa kazi nzuri aliyofanya na wameweka vipaumbele vizuri. Nataka nimkumbushe kwamba Mheshimiwa Rais alipokuwa akisoma hotuba yake alisema tutakamilisha miradi ya mwanzo na kuanzisha mipya. Hivyo basi, ni bora tukakumbuka miradi mikubwa ambayo ilikuwepo kabla ya Mpango huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, maji ni suala zito sana duniani, huko tunakokwenda ukiangalia mabadiliko ya tabianchi, wataalam wanasema vita ya tatu itatokea kutokana na kugombea maji.

Kwa hiyo, miradi mikubwa ya maji ambayo napenda kuikumbusha, napenda wakumbuke kwamba zaidi ya miaka kumi iliyopita kuna mradi mkubwa wa maji wa Kipera, tuliambiwa kule Kibada kuna bahari ya maji kule chini, mradi ule upo wapi? Tunakazania Mradi wa Mto Ruvu lakini kuna bwawa la Kidunda silioni! Bwawa la Kidunda ni lazima lijengwe, vinginevyo tunaachia maji yanaenda baharini, bahari haina shida ya maji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna miradi mikubwa ya Ziwa Viktoria kupeleka maji Lamadi, Magu na Tabora. Hebu tuhakikishe miradi hii ya maji na mengine inakamilika. Maji ni suala linalomhusu mwanamke na watoto, mwanamke anaamka asubuhi sana kutafuta maji, watoto wengine hawaendi shule ili waende kutafuta maji. Kwa hiyo, sisi wanawake linatugusa sana suala hili la maji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine ambalo ningependa kuzungumzia ni la elimu. Niipongeze Serikali ya Awamu ya Tano kwa kuja na utaratibu wa elimu bure. Ndugu zangu kama nilivyosema maendeleo ni mchakato, elimu bure tulianza kwanza kujenga shule nyingi sasa wengi wataweza kusoma kwa elimu bure. Tatizo langu tunahitaji kuwa na elimu bora (*quality education*). Hiyo *quality education* isianzie sekondari tunahitaji elimu ya awali iweze kujenga msingi bora kwa watoto waweze kujiamini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa jinsi ilivyo sasa hivi mtu anamaliza *university* hajiamini, lakini ameanza toka kule kwenye msingi kujifunza kwa uoga. Kwa hiyo, naomba sana kwenye elimu tuwasaidie walimu kwa kuwaendeleza zaidi,

tupate walimu bora ili watoto waweze kupata elimu bora zaidi na hasa elimu ya awali. Mimi naamini sana akitoka na elimu nzuri kwenye elimu ya awali hawatapata tabu huko watakapokwenda.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naunga mkono hoja hii. *(Makofi)*

MWONGOZO WA SPIKA

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwongozo.

MWENYEKITI: Mwongozo wa Mwenyekiti, Mheshimiwa Kigwangalla.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesimama hapa kwa mujibu wa Kanuni ya 68(7) kuomba Mwongozo wako kutokana na jambo lililotokea mapema wakati mijadala ukiendelea hapa Bungeni. Naomba nisisome kwa faida ya muda.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwongozo wangu nakuomba urejee Kanuni ya 63(3), (4) na (5) kuhusiana na hoja ambayo Mheshimiwa Injini Edwin Amandus Ngonyani, Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano aliitoa kumtaka Mheshimiwa Zuberi Kuchauka aondoe hoja yake ya kusema uongo Bungeni na pia urejee maelezo yangu kutokana na maelezo aliyoyatoa Mheshimiwa Tundu Lissu juu ya maelezo ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuhusiana na tafsiri ya maneno yaliyopo kwenye Kanuni ya 63(3) na Mheshimiwa Tundu Lissu aka-refer Kanuni nyingine kabisa inayozungumzia mambo yanayohusu kusimama kuhusu utaratibu ambayo ni Kanuni ya 68(1) ambazo ni Kanuni mbili tofauti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwongozo naouomba ni wa Kikanuni kwamba Mheshimiwa Tundu Lissu mara mbili zote amesimama na ukampa fursa ya kuzungumza na mara zote mbili amelipotisha Bunge kwa kutoa mchango unaoashiria kufafanua maelezo ya wachangiaji hawa wawili nilitolea rufaa yangu.

MBUNGE FULANI: Rufaa?

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Nime-make reference, kama Kiswahili kinakusumbua shauri zako.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nasema kwamba mara zote mbili Mheshimiwa Tundu Lissu ametoa tafsiri ambazo si sahihi. Bahati mbaya sana nimekuwa nikishuhudia mijadala ikiendelea hapa na mara zote Mheshimiwa Tundu Lissu kwa nafasi yake kama Mnadhimu wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni

anapewa kipaumbele kusema lakini mara nyingi amekuwa akipotosha Bunge kwa kutumia Kanuni.

Naomba Mwongozo wako kama ni halali kuendelea kumpa nafasi kila wakati wanapoongea Wabunge humu ili aendelee kulipotosha Bunge au lah! (Makofi)

WABUNGE FULANI: Aaah!

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, hoja aliyoitoa Mheshimiwa Injiniya Ngonyani...

MBUNGE FULANI: Hiyo ni hotuba sasa.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Imesema kwa mujibu wa Kanuni ya 63(5) na uki-refer na Kanuni ya 63(4) ambapo Mheshimiwa Ngonyani amesema kwamba taarifa zilizotolewa na mchangiaji zilikuwa ni za uongo na akafanya *burden of proof* kama Kanuni inavyotaka, akaweka ukweli kwamba yeye na Waziri hawamiliki lori hata moja. Kwa maana hiyo matakwa ya Kanuni kwa mujibu wa Mheshimiwa Injiniya Edwin Ngonyani yalikuwa yamekidhiwa ipasavyo, lakini Mheshimiwa Tundu Lissu aliposimama akasema tena kwa kejeli na dharau kubwa kwamba Mheshimiwa Injiniya Ngonyani hajui Kanuni na asiwe anasimama hovyohovyoy, alizungumza kwa kejeli sana tu.

MBUNGE FULANI: Muda.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, sitaki kurudia lile la Mwanasheria Mkuu kwani nalo pia alipotosha vilevile kwa sababu Mwanasheria Mkuu alitumia Kanuni ya 63(3), Mheshimiwa Tundu Lissu aliposimama akatumia Kanuni ya 68(1), Kanuni mbili tofauti na zina misingi miwili tofauti. Kwa hiyo, mara mbili zote Mheshimiwa Tundu Lissu amelipotosha Bunge kwa kutoa tafsiri ya uongo ya Kanuni lakini kwa heshima yake humu ndani na tukizingatia taaluma yake Mwanasheria tumekuwa tukimuamini tu na viti vikimuamini mara zote. Naomba mwongozo wako kama ni halali kuendelea kumuamini mtu huyu aendelee kupotosha Bunge kwa kutoa tafsiri za uongo ama lah! (Makofi)

MBUNGE FULANI: Wewe ndiyo uliyempa hicho cheo cha Unadhimu au?

MWENYEKITI: Kwanza nawashukuru wote kwa taarifa, lakini na mimi nasema kwa mujibu wa Kanuni ya 68(4) Mwongozo huu nitautolea taarifa baadaye. (Makofi)

TAARIFA

MHE. ALLY K. MOHAMED: Mheshimiwa Mwenyekiti, Taarifa kidogo.

MBUNGE FULANI: Endelea.

MHE. ALLY K. MOHAMED: Mheshimiwa Mwenyekiti, hapa tunajadili Mpango wa mwaka mmoja ulioletwa na Waziri wa Fedha, lakini kila Mbunge anazungumza mambo ya ajabu ajabu ambayo hayahusiani na Mpango wa Maendeleo wa mwaka mmoja. Hapa kila mtu anazungumza mambo yake sijui hana vyoo, madarasa kinyume kabisa na mambo ambayo tumeletewa hapa Bungeni kwako. Naomba tuchangie kutokana na kitu ambacho kinajadiliwa hapa. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana kwa taarifa yako Mheshimiwa Keissy. Mheshimiwa Musukuma.

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Mwenyekiti, unapendelea, hiyo naingia kwenye *Hansard*, mimi nimeomba nafasi ukaninyima, ukampa Mheshimiwa Keissy kwa sababu ni CCM siyo? Nimeomba taarifa kabla yake ilibidi unisikilize na mimi, unapendelea.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Musukuma endelea.

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Naomba niwashukuru sana wananchi wa Jimbo langu la Geita Vijijini kwa kuniamini kwa kura nyingi, hawanioni lakini mmo mtapeleka taarifa, kwa kuniamini na kunipa Jimbo la Geita Vijijini pamoja na mikwara mingi iliyokuwepo kule maana *helicopter* ziliteremka zaidi ya mara nne. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka nianze kwa kuzungumzia kidogo tu suala la Zanzibar. Ninyi ndugu zetu wa Upinzani acheni kuwachanganya watu, ngoma imetangazwa subirini mkashinde. Watu wanaojiamini hawaji hapa kutafuta sifa za kupiga kelele. Hata leo hii mkitengua uteuzi wangu tukarudia uchaguzi nawapiga bao kwa sababu ninapendwa. Kama mmeshinda kwa halali acheni kuja kuchukua sifa humu ndani za kuwadanganya watu mlishinda, mlishinda vipi, kama mlishinda mbona mko nje? Ujumbe umefika. *(Makofi)*

(Hapa baadhi ya Waheshimiwa Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niende kwenye Mpango wa Maendeleo kama tunavyoendelea kujadili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yamezungumzwa mambo mengi, hapa tunajadili Mpango na sisi Wabunge wapya tunasema Mpango huu ni mzuri isipokuwa tuusimamie. Hatutaki kuzungumzia Mipango iliyopita tunazungumzia Mpango tulionao. Huu Mpango ni mzuri na sisi wenyewe tutakabana kuukamilisha na kuusimamia. Wala tusianze kupotosha kwa kusema mambo ya miaka iliyopita sisi ni wapya tuzungumze haya tunayoanza nayo na kasi ya Mheshimiwa Rais aliyepo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie suala la reli. Upande wa reli naomba tuondoe hii sintofahamu. Sisi watu tunaotumia reli tunaomba kwanza kabla hatujajenga reli ya kwenda kuungana na Rwanda tuimarisha reli zetu ambazo zipo. Tusianze kuongeza mambo ya kutengeneza uhusiano wa Jumuiya ya Afrika Mashariki wakati kwetu huku kumeoza, tuimarisha kwanza ya kwetu, ya kwenda Mwanza, Mpanda, Kigoma baada ya hapo sasa ndiyo tufikirie kutafuta mahusiano na nchi zingine za jirani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine naona humu halizungumzwi kabisa, sisi tunaotoka Kanda ya Ziwa, ukienda Mwanza leo barabara zinazokatisha *airpot* kwenda Igombe zilishafungwa kwa ajili ya kupisha ujenzi wa kiwanja cha ndege. Kwa kweli ujenzi wa kiwanja cha ndege cha Mwanza umekuwa unasuasua kwa miaka mingi. Humu ndani sijaona kabisa wapi pamesema tutaujenga uwanja wa Mwanza uwe uwanja wa kimataifa na mkizingatia Mwanza ni mji mkubwa nadhani ukiondoa Dar es Salaam sasa Mwanza ndiyo inafuata. Pia Mwanza tuko kilomita 92 tu kwenda Serengeti lakini hatuna uwanja watalii wanatua Arusha wanatembezwa kilometa 300 mpaka 400 na zaidi, kwa nini tusiimarisha uwanja wetu wa Mwanza ili na Mwanza nayo ikawa na utalii, tukajaribu ku-*balance* na wenzetu wa Kanda ya Kaskazini? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba sana kwenye Mpango huu tuzungumze kuhusu uwanja wa ndege wa Mwanza, ni tegemeo kubwa. Leo hii ukienda Mwanza watu wana hoteli hakuna wateja wa kulala. Sisi Wasukuma ni washamba tukiona ghorofa tunakimbia hatulali humo. Tulijenga ghorofa kwa ajili ya wageni, wageni wanaishia Arusha tu. Niombe sana Mpango huu tuachane na porojo tumalizie Uwanja wa Kimataifa wa Mwanza. Eneo tunalo na nguvu kazi na kila kitu kiko Mwanza, naomba sana hilo tulizingatie. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumze pia suala la wachimbaji wadogo. Sikuona mahali kabisa linatajwa humu, sikuona! Kwa vile nilishazungumza na Profesa Muhongo nikamwambia Bunge lililopita ulipata figisu figisu ukaondoka, ukaingia kama mwanaume kwenda kugombea Jimbo, umerudi sasa na kasi ya Jimbo, porojo porojo tena hakuna. Kwa hiyo, sisi watu tunaotoka kwenye maeneo ya wachimbaji wadogowadogo tunahitaji kuwa na maeneo yetu ya kudumu, tena uwanyang'anye Wazungu wala usihangaikie kututafutia mapya. Kwa sababu sheria inasema kila baada ya miaka mitano unawanyang'anya

kiasi fulani unaturudishia, upeleke wataalam wako watafute maeneo yenye dhahabu za kina kifupi utukabidhi sisi wachimbaji wadogowadogo tuweze kuchimba na kupata dhahabu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumze suala la kilimo na viwanda. Ukianza Musoma mpaka Bukoba sisi tunazungukwa na Ziwa, ni neema pekee ambayo tumepewa na Mungu. Watu wa Kanda ya Ziwa wala hatuhitaji elimu kubwa ya kutusaidia katika suala la ajira. Tulikuwa na viwanda vingi lakini vimekufa vyote. Sasa ni jinsi gani Serikali inakaa upya na watu wenye viwanda kule Kanda ya Ziwa waweze kuweka mpango mzuri ili viwanda vyote vile vinavyozunguka kwenye kanda ile viweze kufunguliwa na kufanya kazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, watu wengi wana nia sana ya kuwekeza katika viwanda vya samaki na viwanda vingine. Kwa mfano, kwenye Jimbo langu vijiji vya Kagu, Nyewilimilwa, Bugurula tunaweza kuweka viwanda hata vya unga wa muhogo lakini hakuna barabara, umeme na maji hatuwezi kuweka viwanda kama hivi viambatanishi havijafuatana pamoja. Kwa hiyo, niwaombe wahusika waweze kuzingatia hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la viwanda kwa Kanda ya Ziwa tunalihitaji, hatuhitaji maelezo marefu. Nataka niwaambie watu wote wa Kanda ya Ziwa tutaungana kwa sababu tunataka kuwa na viwanda vyetu. Humu hakuna itikadi, watu wanahama vyama lakini tunachotaka ni viwanda, sitaki kusema ni nani mnaelewa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini nizungumzie suala la kilimo, sisi tunatoka sehemu za wakulima. Ukizunguka kule kwetu kote wimbo mkubwa ni kilimo cha pamba ambacho hakieleweki na hakuna mtu ataweza kukisimamia hata rafiki yangu Mwigulu hutaweza. Hii ni kwa sababu biashara ile imezungukwa na matapeli na Serikali inaona na tumeshindwa kabisa kuwadhifiti watu hawa.

Sasa mimi nilikuwa napendekeza na nikizungumza humu watu wananicheka, yako mazao ambayo hayahitaji kupigiwa debe. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi niliuliza swali, niulize tena kwa sababu tuko kwenye Bunge la pamoja kwamba ni utafiti gani uliwahi kufanyika na waliofanya ni madaktari gani mpaka tukafika mahali tukapitisha mirungi kuwa dawa za kulevyo? Nasema kila siku, ukienda Nairobi mirungi inasindikizwa na SMG za Jeshi la Kenya. Kuna ndege mbili Boeing zinateremka kwa wiki mara mbili kupeleka mirungi nchi za Ulaya. Sisi ukienda Tarime, Morogoro, Bunda kuna mirungi mingi, kwa nini tusirudie kufanya utafiti upya ili hii mirungi ikarudi kuwa zao la biashara ambalo halina utapeli, ni biashara inayoenda moja kwa moja? *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia twende sambamba na bangi msinicheke, hata bangi mimi sina hakika kama inafaa kuzuiwa. Watafiti wetu waliofanya utafiti kuhusu madhara ya bangi hebu wafanye na utafiti wa madhara ya viroba. Tufanye utafiti kiroba na bangi ni kipi kinachowaumiza vijana wetu huko mitaani? Mimi naamini huko Usukamani mtu akila bangi analima heka mbili kwa siku. Sasa kwa nini tusiiboreshe tukaangalia madhara yake tukaiweka kuwa zao la biashara? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, humu ndani wako wengi tu wanaotumia bangi tunaweza kutoa mifano na wala hawana shida na ndiyo vigogo kwenye hili Bunge. Sasa kama ninyi wenyewe watunga sheria mnatumia, message imeenda. (Kicheko/Makofi)

WABUNGE FULANI: Aaaaah!

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba pia nizungumzie suala la maji, tunatoka kwenye Ziwa lakini hatuna maji. Tunaamini hii kauli mbiu ya Mama Samia kwamba baada ya miaka mitano akinamama hawatahangaika na suala la maji itatekelezwa. Tuusimamie vizuri Mpango huu ili uweze kwenda sambamba na kauli ya Mheshimiwa Rais.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niwaambie ndugu zangu wa Upinzani, tunapofika humu sisi wageni tunawashangaa. Tulipokuwa kule nje nilikuwa nikiwaona watu fulani sitaki kuwataja nahemkwa kusikiliza, lakini ukikaa humu ndani naona kama watu mnacheza maigizo. Mtu anasimama hapa anasema watu kondoo, wanaoitwa kondoo wenyewe wanashangilia, tunawafundisha nini watu wanaoangalia Bunge?

TAARIFA

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, Taarifa.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Musukuma, samahani Taarifa, Mheshimiwa Dkt. Kigwangalla.

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Kuhusu bangi au?

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na mchango mzuri unaoburudisha anaotoa mchangiaji Mheshimiwa Joseph Kasheku Musukuma, napenda kuumpa taarifa kwa sababu ameuliza kuhusu utafiti kwamba bangi ama mihadarati ya aina ya mirungi ina madhara gani kwa binadamu. Kitaalam napenda kumwambia bangi pamoja na mirungi inasababisha kitu kinaitwa

alosto maana yake ni kwamba ukitumia kwa muda mrefu ile *addiction* ikazidi kwa muda mrefu unaweza ukaugua ugonjwa wa akili unaojulikana kama *cannabis-Induced psychosis*. Kwa maana hiyo, bangi ina madhara kwa afya ya binadamu na siyo vyema sisi kama viongozi tukatafuta namna yoyote ile ya kuchangia ili kuhalalisha kwa sababu za kiuchumi.

MBUNGE FULANI: Mwambie aache kuvuta bangi.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Musukuma Taarifa hiyo unaipokea?

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naipokea lakini nataka pia nimwambie afanye uchunguzi na viroba navyo pengine vina madhara zaidi ya mirungi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la bangi, sigara na bia...

MWENYEKITI: Una dakika mbili zimebaki malizia.

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo hizo nazitumia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo maana unaona hata upande wa pili kuhusu huu mwongozo wa Mheshimiwa Kigwangalla hawauungi mkono. Naomba tuendeleo kufanya uchunguzi wa kina. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuchangia pia suala la elimu bure. Ndugu zangu wa Upinzani tumwogope Mungu, pengine ninyi hamtoki huko na wala hamjapokea taarifa kutoka kwenye shule zenu, hebu fanyeni ziara kwa kukashifu hili neno la elimu bure. Kaka yangu mmoja alikuwa anaomba Mwongozo hukumpa, hebu nenda kule Usukumani ukazungumze hayo mambo watakushangaa.

MBUNGE FULANI: Watakupiga.

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, elimu bure ndiyo sera yetu na hata Wabunge wengine wa CHADEMA na Madiwani wanaunga mkono, kwa nini tusibadilike, huu ni mwanzo. Kama ameahidi Mheshimiwa Rais elimu bure miezi mitatu au siku mia moja utamaliza matatizo yote? *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani ndugu zangu wa Upinzani wajazie nyama, zungumzia upungufu unaouona katika suala hili ili Serikali iyachukue ikafanye marekebisha tukirudi Bunge lijalo tunamsifu Rais kwa mpango wa elimu bure.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, nakushuru. (Makofi)

MBUNGE FULANI: Safi sana.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Taarifa.

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Musukuma kwa kutumia muda wako vizuri. Nilikuwa nimemwita Mheshimiwa Joseph Mbilinyi, Mheshimiwa Dkt. Kamala utafuatia na muda ukiruhusu Mheshimiwa Mbaraka Dau.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi, *happy new year* Waheshimiwa Wabunge wote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nami nitumie fursa hii kuwashukuru Wanambeya kwa kunirudisha tena mjengoni kwa kipindi cha pili na kunifanya niwe Mbunge niliyechaguliwa kwa kura nyingi kuliko wote humu ndani, *the most voted MP* kwenye *election* ya 2015. Kama Waziri Mkuu anatokana na Wabunge waliochaguliwa wangeangalia kura nyingi *may be* mimi ndiye ningekuwa Waziri Mkuu humu ndani. (Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka niseme kitu kimoja, tunapanga Mpango wa Maendeleo humu ndani au tunajadili Mipango ya Maendeleo lakini wale wanayoipokea hii Mipango ya Maendeleo sidhani hata kama tayari wako *cemented* katika mazingira yao. Sina uhakika hata kama tayari mmeshapewa *instrument* ya kazi na Rais. Rais anapochagua Baraza la Mawaziri anawapa *instrument* ambayo ndiyo kama *job description*. Sasa nina wasiwasi kama hawa walishapewa na matokeo yake ndiyo maana wanaenda hovyoovyo tu kwa kufuata mizuka ya Rais. Rais akitumbua majibu huku wao wanatafuta kule kwenda kutumbua, kinachotakiwa siyo kutumbua majipu twende tutumbue mpaka viini. (Kicheko/Makofi)

KUHUSU UTARATIBU

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu.

MWENYEKITI: Samahani Mheshimiwa Mbilinyi, Waziri wa Nchi.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu, Kanuni ya 68 pamoja na Kanuni ya 64, mambo yasiyoruhusiwa Bungeni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa msemaji aliyekuwa anaongea kwanza ametumia maneno ya kuudhi lakini ametumia maneno ya dhihaka kwa

kutaja jina la Rais kwa dhihaka. Kanuni ya 64(d) inasema hatatumia jina la Rais kwa dhihaka katika mjadala kwa madhumuni ya kutaka kulishawishi Bunge kuamua jambo lolote kwa namna fulani. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi haya ni maneno kweli yanayostahili heshima ya Rais kusema kwamba anaongozwa kwa mzuka? Mzuka ni kitu gani?

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nafikiri utusaidie kutupa mwongozo wako kama maneno hayo na Kanuni ile ya 64(d) yanaweza kweli kubeba maudhui ya kulitumia jina la Mheshimiwa Rais katika mazingira tuliyonayo hapa. Kwa nini asiyaondoe maneno haya halafu achangie tu hotuba yake kwa staha na watu wote waweze kumwelewa? (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Joseph, kwa heshima kabisa mdogo wangu naomba ufute maneno hayo.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Mheshimiwa Mwenyekiti, hapa tunapambana na changamoto ya *generation gap*, ndiyo inayomkuta Mheshimiwa Waziri. Mizuka ni neno la Kiswahili lina maana ya hamasa yaani ile amshaamsha kwamba Rais anaamshaamsha na wao kwa sababu hawajapewa *job description* wanaiga, huyu yuko buchani anaangalia nyama, huyu anafunga mageti, huyu naye sijui anafanya nini, hiki ndiyo kitu wanachokifanya. (Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mnaozomeazomea niwaonye, wengi wenu waliokuwa wanazomea hawajarudi hapa. Waliorudi ni wajanja kama Dkt. Mwinyi wako kimya tu. Wanaozomeazomea wengi hawajarudi, hamtaonja *term* ya pili, siyo mchezo, hiyo nawaambia wazi kabisa. (Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, turudi kwenye mchango...

MWENYEKITI: Samahani Mheshimiwa Mbilinyi, Waziri wa Nchi.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, bado niko pale pale kwenye Kanuni ile ile na naendelea kuisitiza, Mheshimiwa Rais wetu haongozi kwa mzuka, kwa hamasa, anaongoza kwa taratibu, Katiba na sheria, haongozi kwa mzuka au eti kwa hamasa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Rais ana Ilani, Katiba, sheria, na taratibu anazozitumia kuongoza. Kwa hiyo, huu uongozi wa kufuata *generation* eti Rais anaongoza kwa mzuka, kwa hamasa, haiwezi kukubalika. Haya ni maneno ambayo yanaudhi na yanataka kudhalilisha jina la Mheshimiwa Rais ndani ya Bunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kauli hiyo ifutwe. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mbunge Mbilinyi!

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna tabia imeanza kujitokeza kutaka kufanya kama Rais sijui au huyu Rais wa Awamu ya Tano *untouchable*, haguswi kwa kauli wala nini, lazima tutasema. Sijasema Rais anaongoza kwa mizuka, nimesema hawa ambao hawajapewa *job description* ndiyo wanafuata mizuka ya Rais, wanafuata vigelegele, ninyi mnafuata vigelegele. (Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba unipe nafasi niendeleo kuchangia.

MBUNGE FULANI: Mwongozo.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Utapokea Miongozo baadaye, naomba unipe nafasi ya kuchangia. *President* Magufuli siyo *untouchable* ni mhimili mwingine na hili Bunge litajadili bila kumkashifu na bila kumtukana pale atakapokosea, kwamba anapotumbua majipu aende mpaka kwenye viini, anafukuza watu kazi, watu hawapewi nafasi ya kujitetea, halafu tunaongea humu mnataka kusema vitu gani? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi kupata maendeleo bila demokrasia...

MWENYEKITI: Samahani Mheshimiwa Joseph Mbilinyi, naomba unyamaze kimya kwanza. Hii hoja imetolewa na Waziri wa Nchi. Sasa naomba Mheshimiwa Waziri wa Nchi, uendeleo.

MBUNGE FULANI: Aendeleo nini?

WAZIRI WA NCHI OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WALEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, unaongozwa na Kanuni, kama Mheshimiwa Mbilinyi hataki kufuta usemi wake na Kanuni zinaeleza wazi kama Mbunge anaamrisha hataki kufuta usemi wake, kwa nini usitumie mamlaka yako kwa Kanuni ya 5 ili uweze kufanya maamuzi sahihi? (Makofi)

(Hapa baadhi ya Wabunge walikuwa wakiongea bila mpangilio)

MBUNGE FULANI: Unakifundisha kiti, eeh!

MBUNGE FULANI: Kwani mzuka maana yake nini?

MWENYEKITI: Samahani, samahani, naomba tusikilizane.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mbilinyi, naomba ufute kauli yako.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Mheshimiwa Mwenyekiti, unapoomba unatarajia kupata au kukosa. Katika hili nimekataa kufuta kauli kwa sababu anachokisema nimesema sicho nilichosema. Nenda kwenye *Hansard* utaona maneno niliyoyaongea kwa ufasaha wake kabisa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama ambavyo umeamua nyuma, usubiri uende kwenye *Hansard* utaangalia, kama yakiwa maneno aliyosema Mheshimiwa Mama Waziri...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mbilinyi naomba utulie.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Ambaye yupo kwenye tatizo la *generation gap* basi ningefuta.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mbilinyi naomba utulie.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Naomba na muda wangu ulindwe lakini.

MWENYEKITI: Sasa kwa sababu umekataa kufuta kauli, nasema tutakwenda kwenye *Hansard* kuangalia kimezungumzwa nini ili hatua ziweze kuchukuliwa. Tunaendelea, malizia dakika zako chache.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Mheshimiwa Mwenyekiti, siyo dakika chache, ni dakika nyingi tu kwa sababu mmenikata wakati nikiwa kwenye dakika moja au moja na nusu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi kujadili maendeleo bila demokrasia, bila ya utulivu wa kisiasa kwenye nchi. Rais anasema yeye ni Rais wa vyama vyote, alisema kwenye kampeni mpaka juzi yuko Arusha, naona anaongea na watu, anasema yeye ni Rais wa vyama vyote, lakini Waziri Mkuu wake yule pale anatukataza Wapinzani tusifanye mikutano ya vyama vyetu vya siasa. Demokrasia iko wapi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuwezi kujadili maendeleo bila demokrasia, bila uhuru wa vyombo vya habari, wanafungia magazeti kiholela tu, wanakuja wanazuia wananchi wasiangalie Bunge kwenye *TBC* ambayo ni Televisheni ya Taifa halafu anakuja Nape anataka kufananisha sisi na Sri Lanka. Hivi toka lini sisi tumewahi kufanya mambo yanayoshabihiana na Sri Lanka? Kwa nini usiige

Marekani ambako kuna TV inayoonesha *Senate* saa ishirini na nne inayoitwa *C-Span*, iko maalum kwa ajili hiyo, halafu unakwenda kuchagua *Weakest link*, unaenda Sri Lanka, unaenda Australia, ambako hatushabihiani wala hatushirikiani katika mambo yoyote. Ukifananisha na tunavyoshirikiana na Marekani na tunaweza kuwaiga vitu vizuri kama hivyo wana *channel* inayoitwa *C-Span* ambayo inaonesha Bunge la Marekani masaa yote ndugu zangu.

Ndugu zangu katika suala la *drugs* hatuwezi kujadili maendeleo wakati nguvu kazi inazidi kuharibika. Sasa mimi najiuliza nguvu kazi inazidi kuharibika kwa dawa za kulevya, mmekomaa na ganja (*bangi*) kama alivyosema yule Mheshimiwa aliyepita, lakini mimi naomba....

MWENYEKITI: Samahani Mheshimiwa Mbilinyi.

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: *Again? I can't even speak eeh?*

TAARIFA

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Mwanasheria Mkuu!

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Kanuni ya 68(8), si kweli kwamba Mheshimiwa Waziri Mkuu amepiga marufuku vyama vya siasa visifanye shughuli zao za siasa na Mheshimiwa Waziri Mkuu aliifafanua vizuri hiyo hoja siku ya Alhamisi alipoulizwa swali na Kiongozi wa Upinzani hapa Bungeni. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nilitaka kutoa taarifa hiyo.

MWENYEKITI: Umeipokea taarifa Mheshimiwa?

MHE. JOSEPH O. MBILINYI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naikataa, Waziri Mkuu anatakiwa afute kauli yake kabisa na aseme vyama viko huru siyo kupindapinda, kwamba niliongea kama Mbunge, sijui niliongea kama nini, aseme kwamba ni ruksa kwa watu kufanya shughuli zao za kisiasa kama kawaida. Hicho ndicho anachotakiwa asema. Ingekuwa ni uongo angekanusha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa tunajaribu kusema, mnazungumzia dawa za kulevya, Rais Kikwete alimkabidhi Rais Magufuli ripoti ya kazi yake ya miaka kumi yenye kurasa 54. Miaka ya nyuma huko Kikwete alisema anayo majina, je, yale majina kwenye hii ripoti ya kurasa 54 hayakuwepo? Kama hayakuwepo

kwenye hii ripoti ya kurasa 54 kulikuwa na nini basi labda wananchi tungeambiwa kwa faida ili tujue nchi inakwendaje.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuje kwenye mipango ya maendeleo Kimataifa, safari za nje siyo tatizo. Kuna gharama nzuri na gharama mbaya. Gharama mbaya ni pale kama vile Kikwete alikuwa anaenda sijui anapokelewa sijui na Mkuu wa Shule, Mkuu wa Chuo, sijui anapokelewa na Meya, sijui anapokelewa na Mkuu wa Taasisi gani, lakini ni lazima ili tuende sambamba na dunia, sisi siyo kisiwa, lazima Rais Magufuli aende UN , lazima aende AU kwenye vikao vya Kimataifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hivi kuna Mkutano Davos wa Kimataifa, dunia yote iko kule inazungumzia uchumi, wewe umekaa huku, unasemaje Mipango ya Maendeleo. Kwa hiyo, kuna gharama mbaya na gharama nzuri. Gharama nzuri unakwenda Davos, unakutana kule na dunia, kina Putin na akina nani, mnajadili dunia inavyokwenda masuala ya uchumi, unatangaza na visima vyetu vya gesi kule kwa *deal* nzuri na vitu vingine kama hivyo ndugu zangu.

Kwa hiyo, gharama nzuri ni pamoja na kwenda Davos, kwenda UN, lakini pia kuangalia *delegation* iwe ndogo siyo kwenda na *delegation* ya watu 60, watu 70. Kwa hiyo, *President Magufuli he has to go abroad akajifunze. Take a jet brother, he have to take a jet* akajifunze dunia inafanya vipi, Marais wanafanya vipi, watu wapo Davos huko akina Putin, akina nani, yeye amekaa hapa. Apunguze *delegation* tu, aende na watu kama kumi na tano, 10 inatosha, aache kwenda na watu 60, 40.

Mheshimiwa Mwenyekiti, rasilimali watu mnasema mnaboresha wakati wafanyakazi bado wananyanyaswa, wanafukuzwa hovyoy. Hapa leo niko Bungeni, tayari huko Mbeya Cement kwangu, kuna wafanyakazi wanapunguzwa. Mtu kafanya kazi miaka nane, anakuja kupewa 180,000/= ndiyo kiinua mgongo huko. Mnaboresha vipi masuala ya wafanyakazi. Umeme, naona hata kazi kuchangia hivi vitu *in details* kwa sababu miaka mitano nimechangia na mpaka leo bado tuko vilevile, ndiyo maana unaamua kutupia tu kama hivi. (Kicheko)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la umeme, Profesa Muhongo, nimeangalia ukurasa wa 41 kwenye mpango wa umeme, nishati. Sijaona mpango wa umeme kutumia chanzo cha joto ardhi (*geothermal*), ambao dunia nzima inajua ndiyo umeme rahisi, kule Italy kuna kituo cha *geothermal* toka mwaka 1911 mpaka leo kinafanya kazi, wanabadilisha tu nyembe zile kwa sababu chanzo ni cha uhakika na cha maana zaidi. Katika hili, Serikali hii imeanzisha Kampuni, kuna meneja, kuna *management* wako kule Mbeya wamekaa hela hamuwapi wanahitaji dola milioni 25 kutuletea umeme huu nafuu, lakini ninyi

mnakaa mme-mention hapa kila kitu mambo ya *geothermal* (joto ardhi) hamna, maana yake nini? Mtakwenda kesho mtawatembelea ofisini, mtasema hawafanyi kazi, mtawafukuza kazi, mnasema mmetumbua majipu wakati hela ya kufanyia kazi hamjawapa ndugu zangu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho, nitoe angalizo kwa Mheshimiwa Waziri wa Fedha, nakufahamu siyo sana kwa kukufuatilia weledi wako, wewe ni *technocrat*, siyo mwanasiasa, usifuate hawa wanasiasa wanazomeazomea, tunaamini kwamba ukitulia, ukatumia nafasi yako kama *technocrat* ukacha *cheap politics, populism*, unaweza ukaisaidia nchi pengine na sisi tutaku-support ili twende vizuri. Ahsante sana. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante sana. Mwanasheria Mkuu.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Mbiliyi alipokuwa anachangia, Waziri ya Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu alisimama mara kadhaa akimtaka Mheshimiwa afute kauli yake ambayo ni kinyume na Kanuni ya 64(c) na (e) inayosema hatazungumzia mwenendo wa Rais na kadhalika na kwa sababu maneno haya anayosema siyo ya kweli, Rais anafanya kazi kwa kuzingatia Katiba, Sheria na Kanuni, hilo la kwanza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, uchumi wa Tanzania hauwezi kuendelezwa na Davos, hilo la pili. Kwa hiyo, naomba kukishauri Kiti chako kitumie mamlaka kiliyo nayo kwa sababu Mbunge amekataa kufuta kauli ambazo ni dhahiri, basi kiagize maneno haya yasiingizwe kwenye *Hansard*.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, kiti kilikuwa kimeshatoa maamuzi kwamba tunakwenda kwenye *Hansard* na maagizo na uamuzi utatolewa.

Naomba tuendeleo, mchangiaji wa mwisho sasa kwa sababu mmepoteza muda atakuwa Dkt. Kamala.

MHE. BALOZI DKT. DIODORUS B. KAMALA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa hii fursa ya kutoa mchango wangu. Nianze kwa kuwashukuru wapiga kura wa Nkenge kwa kazi nzuri waliyoifanya ya kunirejesha katika Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, nawashukuru sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichukue nafasi hii pia, kupongeza hotuba aliyotoa Mheshimiwa Rais alipozindua Bunge hili. Pia nimpongeze Mheshimiwa Waziri kwa taarifa aliyowasilisha leo hii hapa Bungeni ambayo imezingatia pia maelekezo ya Mheshimiwa Rais. Ukiangalia hotuba ya Mheshimiwa Rais katika ukurasa wa 16, alibainisha kwamba matarajio yake ifikapo mwaka 2020 angalau viwanda viweze kutoa ajira 40% ya ajira zote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia kwa sasa na taarifa za Mheshimiwa Waziri alizowasilisha, inaonesha kwamba kwa mwaka 2014 viwanda vimetoa ajira kwa asilimia 3.1. Sasa lengo letu ni kuhakikisha sasa viwanda vitoe ajira ifikapo mwaka 2020 kwa 40%. Sasa kutoka asilimia 3.1 kwenda 40% kuna kazi kubwa ya kufanya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mchango wangu wa leo, nitabainisha masuala muhimu ambayo yakizingatiwa tutaweza kufikia 40% ya ajira kutolewa na viwanda. Jambo la kwanza, ukiangalia hotuba ya Mheshimiwa Waziri, amebainisha kwamba, kwa vyovyote vile itakavyowezezana lazima tutekeleze utekelezaji wa miradi mikubwa ya kielelezo au wanasema *flat projects*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nimepitia ile orodha ya ile miradi, nikagundua kuna mradi mkubwa umesahaulika kwa bahati mbaya na mradi wenyewe ni ujenzi wa *Kajunguti International Airport*. Mheshimiwa Rais alipokuwa kwenye kampeni, jambo mojawapo aliloahidi wana Misenyi, alisema akiingia Ikulu, fedha zote atakazozikuta atazileta Misenyi kulipa fidia kwa ajili ya ujenzi wa uwanja wa Kajunguti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichukue nafasi hii kuwakumbusha wasaidizi wake, wahakikishe katika Mipango ijayo, wahakikishe wanazingatia maelekezo ya Mheshimiwa Rais, lakini pia *Kajunguti International Airport* ni muhimu siyo tu kwa Misenyi, lakini pia kwa Taifa. Tunazungumza kuanzisha masoko ya kimkakati kwa sababu uwanja huo wa Kajunguti, siyo tu tutajenga uwanja wa Kimataifa lakini utaendana na ujenzi wa viwanda, utaendana na kuendeleza maeneo maalum (*Special Economic Zones*), utaendana na kuweza kuzalisha bidhaa mbalimbali zilizo karibu na Soko la Afrika Mashariki ukizingatia ukweli kwamba tunapakana na Rwanda, Burundi na Uganda, lakini pia tunaweza kuuza maeneo mengine. Kwa hiyo, naomba hilo lizingatiwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili ambalo ningependa kuchangia, tunaposema kwamba tunahitaji kuwa na uchumi wa viwanda, hatuwezi kusahau kilimo. Nimesoma hotuba ya Mheshimiwa Waziri aliyowasilisha leo hii hapa, nimesoma yote, lakini sioni maneno ya kilimo kwanza yakijitokeza, nikafikiri labda tumeanza kusahau sahu kilimo kwanza. Nitoe ushauri, kilimo kwanza ni jambo la muhimu, hatuwezi kuwa na uchumi wa viwanda bila kuwa na kilimo kinachozalisha kwa ziada.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia, nimesoma hotuba hii, mara tatu, mara nne, sikuona maneno *Big Results Now* yakijitokeza. Nikaanza kufikiri kwamba labda sasa *Big Results Now* siyo msisitizo tena, lakini nikumbushe kwamba *Big Results Now* ni muhimu, zile sekta sita ni muhimu, zisipozingatiwa kwenye mipango yetu tutafika sehemu tuisahau.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ambalo ningependa kuchangia ni kwamba unapozungumza kwamba unataka uwe na uchumi wa viwanda lakini unapenda vilevile kuhakikisha una kilimo kinachozalisha kwa ziada, lazima tuhakikishe migogoro ya wafugaji na wakulima inakoma. Jimboni kwangu kuna mgogoro mkubwa wa Kakunyu. Mgogoro huu umechukua zaidi ya miaka 15. Sasa kuwa na mgogoro ambao haumaliziki. Mheshimiwa Rais Jakaya Kikwete alishatoa maelekezo mgogoro huu uishe na Mheshimiwa Magufuli ametoa maelekezo mgogoro huu uishe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichukue nafasi hii kumwomba Mheshimiwa Lukuvi, Mheshimiwa Waziri wa Kilimo na Mheshimiwa Waziri wa Ulinzi pia washirikiane kuhakikisha wanamaliza mgogoro huu kabla sijaanza kuchukua hatua nyingine ambazo nitaona zinafaa kama mwakilishi wa wananchi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, napenda niseme naunga mkono hoja. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Dkt. Kamala. Bunge linarudia.

(Bunge lilirudia)

MWENYEKITI: Waheshimiwa tukae.

Waheshimiwa Wabunge, awali ya yote nawashukuru sana kwa michango yenu mizuri. Hata hivyo, naomba tu tena na tena nirudie kuwaasa, hili ni Bunge Tukufu, tumeaminiwa na wananchi wetu wapiga kura kwa ajili ya kuja kuwawakilisha hapa kwa maslahi ya Taifa. Kwa hiyo, naomba sana tuwe *serious*, tujitahidi sana kutumia lugha za staha, tusipoteze muda na tutumie lugha za Kibunge.

Vilevile kuna wachangiaji wengi wameniletea vikaratasi wakilalamika, naomba tuwe wavumilivu kama mlivyoona muda mwingi umetumika kwa ajili ya Taarifa na Miongozo. Kwa hiyo, wale wote waliokosa nafasi zao leo na wachangiaji ni wengi, naomba niwathibitishie kabisa kwamba kesho mtapewa nafasi za mwanzoni kabisa katika kuchangia.

Baada ya kusema haya, Waheshimiwa Wabunge, naomba nitoe tangazo moja dogo kwamba Waheshimiwa Wabunge wote mnajulishwa kuwa, siku ya Ijumaa tarehe 5 Februari, 2016, baada ya Kipindi cha Maswali kutakuwa na chaguzi zifuatazo:-

Kwanza Wajumbe saba wa Tume ya Utumishi wa Bunge; pili, Wabunge watano wa Bunge la Afrika kwa maana *Pan African Parliament*; tatu, Wabunge watano wa Jukwaa la Kibunge la Mabunge ya Jumuiya ya Maendeleo Kusini

mwa Afrika (SADC PF); nne, Wajumbe watano wa Umoja wa Mabunge Duniani (IPU) na tano, wajumbe kumi na mbili wa Kamati ya Utendaji ya Chama cha Mabunge cha Jumuiya ya Madola.

Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge, wanaopenda kugombea nafasi hizo, wanaweza kuchukua fomu za maombi kutoka Ofisi ya Katibu wa Bunge ili wazijaze na kuzirudisha kabla ya saa kumi jioni kwa siku ya Alhamisi tarehe 4 Februari, 2016 ambayo ndiyo itakuwa siku ya uteuzi.

Tangazo lingine ni la kikao cha Kamati. Wajumbe wote wa Kamati ya Mambo ya Nje, Ulinzi na Usalama kutakuwa na kikao cha Kamati hiyo kesho Jumanne tarehe 2 Februari, 2016, saa 5.30 asubuhi katika ukumbi wa Spika, ghorofa ya kwanza, jengo la utawala. Kwa hiyo, wajumbe wote mnaombwa kuhudhuria na kuzingatia muda huo uliosema hapo.

Tangazo lingine ni kuhusu hawa Waheshimiwa Wabunge wa Makanisa ya Protestanti (CCT). Waheshimiwa Wabunge wote wanaosali Makanisa ya Protestanti (CCT) kuhudhuria ibada katika jengo la Pius Msekwa, kesho siku ya Jumanne tarehe 2 Februari, 2016, saa saba mchana mara baada ya kusitishwa kwa Bunge. Ibadat hiyo itafanyika kila siku ya Jumanne saa saba mchana. Hivyo Waheshimiwa Wabunge, mnasisitizwa kuhudhuria ili kupanga mikakati ya kupata viongozi.

Baada ya kusema hayo, naomba niaharishe kikao hiki cha Bunge hadi kesho Jumanne tarehe 2, Februari 2016, saa tatu asubuhi.

*(Saa 7.45 Usiku Bunge liliaharishwa Mpaka Siku ya Jumanne,
Tarehe 2 Februari 2016, Saa Tatu Asubuhi)*